

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Pavel HANULÍK

**Dynamika krajiny a salašnictví
ve vybraných katastrálních územích
Valašska**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Peter Mackovčin, Ph.D.

Olomouc 2019

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Pavel Hanulík (D17773)

Studijní obor: Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol a učitelství geografie pro střední školy (UAJ-Z)

Název práce: Dynamika krajiny a salašnictví ve vybraných katastrálních územích Valašska

Title of thesis: The dynamics of the landscape and the salašnictví farming in selected cadastral territories of Wallachia

Vedoucí práce: Mgr. Peter Mackovčín, Ph.D.

Rozsah práce: 101 stran, 20 vázaných příloh

Abstrakt: V práci je porovnán vliv intenzity salašnictví na vývoj krajiny v rozdílných oblastech Valašska, které vymezil dr. Štika (1973) na základě intenzity salašnictví (4 oblasti rozšíření karpatské salašnické kultury I., II., III., IV.) a které budou zastupovat obce, respektive jejich k.ú.: Hutisko, Zděchov, Jasenná a Provodov.

Na vybraných k.ú. byla provedena prostorová GIS analýza využívání ploch na základě map stabilního katastru (první polovina 19. století) a map současných. Na podkladech této analýzy byly stanoveny hybné síly a trendy změn krajiny. Na základě studia archivních materiálů i terénního výzkumu byla popsána místní specifika obce. Stanovena byla místa se zachovanými strukturami salašnictví a byl vytvořen soupis místních názvů, které vycházejí z valašského způsobu hospodaření.

Klíčová slova: dynamika krajiny, dynamika salašnictví, land use, analýza využívání krajiny, valašská toponyma, Hutisko, Zděchov, Jasenná, Provodov

Abstract: The work compares the influence of the intensity of the salašnictví on the development of landscape in the different regions of Wallachia, which were defined by dr. Štika (1973), based on the intensity of the salašnictví farming (4 areas of the extension of the Carpathian Mountain Cultures I., II., III., IV.), and which will represent the municipalities, respectively cadastral areas of Hutisko, Zděchov, Jasenná and Provodov.

In selected cadastral areas, a spatial GIS analysis of land use was carried out on the basis of maps of a stable cadastre (first half of the 19th century) and current maps. On the basis of this analysis, the driving forces and trends of landscape changes were determined. Based on the study of archive materials, the field specificities of the village were described. Places with preserved salašnictví structures were established and a list of local names based on the Wallachian way of farming was created.

Key words:

dynamics of landscape, dynamics of salašnictví, land use, analysis of land use, Wallachian toponyms, Hutisko, Zděchov, Jasenná, Provodov

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Petera Mackovčina, Ph.D. a veškerou použitou literaturu a zdroje, ze kterých jsem čerpal potřebné informace, jsem uvedl v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne

.....

Zde bych chtěl poděkovat vedoucímu mé práce, panu Mgr. Peteru Mackovčínovi, Ph.D., za cenné rady, lidský přístup a odborné vedení práce. Dále bych rád poděkoval pánům Vojtěchu Bajerovi a Jaroslavu Hatlapatkovi z Hutiska, pánům Josefu Ezechýlovi a Karlu Hrbáčkovi ze Zděchova, panu Pavlu Sovičkovi a paní Marii Černotové z Jasenné a pánům Janu Talašovi a Josefu Mizerovi z Provodova za srdečné přijetí a poskytnutí potřebných informací, materiálů, podnětů a rad.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Pavel HANULÍK**
Osobní číslo: **D17773**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základních škol**
Učitelství geografie pro střední školy
Název tématu: **Dynamika krajiny a salašnictví ve vybraných katastrálních územích Valašska**
Zadávací katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Porovnat vliv intenzity salašnictví na vývoj krajiny v rozdílných oblastech Valašska, které vymezil dr. Štika (1973) na základě intenzity salašnictví (4 oblasti rozšíření karpatské salašnické kultury I., II., III., IV.) a které budou zastupovat obce, respektive jejich k.ú. Hutisko, Zděchov, Jasenná a Provodov.

Na vybraných k.ú. provést prostorovou GIS analýzu využívání ploch na základě map stabilního katastru (první polovina 19. století) a porovnat se současným stavem. Stanovit hybné síly a trendy změn krajiny na základě GIS. Popsat místní specifika obce a pokusit se o popis rozdílů podle zjištěných dat. Zpracovat dostupné dobové a aktuální dokumenty a zařadit je do práce. Stanovit místa se zachovanými strukturami salašnictví. Vytvořit soupisy místních názvů, které vycházejí z valašského způsobu hospodaření.

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání

Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BERANOVÁ, M. a KUBAČÁK, A. (2010): Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě. Praha: Libri. 430 s. ISBN 978-80-7277-113-4.
- BOLTIŽIAR, M. a OLAH, B. (2009): Krajina a jej štruktúra. Mapovanie, zmeny a hodnotenie. Nitra: Fakulta prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 148 s. ISBN 978-80-8094-552-7
- KOLEJKA, J. (2013): Nauka o krajině: geografický pohled a východiska. Praha: Academia, 439 s. ISBN 978-80-200-2201-1
- LÁZNIČKA, Z. (1946): Typy venkovského osídlení na Moravě. Brno: Česká společnost zeměpisná. 57 s.
- MACŮREK, J. (1959): Valaši v západních Karpatech v 15.18. století. Ostrava: Krajské nakladatelství v Ostravě. 527 s.
- PEŘINKA, V. (1907): Vlastivěda moravská: Vizovský okres. Brno: Musejní spolek v Brně. 257 s.
- ŠTIKA, J. (1973): Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj. Ostrava: Profil. 87 s. ISBN: 978-80-254-0836.
- ŠTIKA, J. (2007): Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě. 237 s. ISBN: 978-80-254-0836-0

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Peter Mackovčín, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: **13. prosince 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **10. dubna 2019**

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 13. prosince 2017

Obsah

1.	Teoretická východiska.....	11
1.1.	Úvod.....	11
1.2.	Cíle.....	11
1.3.	Vymezení základních pojmů.....	12
1.3.1.	Krajina.....	12
1.3.2.	Valašsko	13
1.3.3.	Salašnictví	14
1.3.4.	Javořiny	14
1.3.5.	Trojhonný osevní postup na Valašsku.....	15
1.3.6.	Salašnická toponyma.....	15
1.3.7.	Stěžejní literatura.....	16
1.4.	Rozdělení Valašska podle intenzity salašnictví a výběr k. ú. zkoumaných obcí.....	17
1.4.1.	První oblast.....	17
1.4.2.	Druhá oblast	18
1.4.3.	Třetí oblast.....	18
1.4.4.	Čtvrtá oblast	18
1.4.5.	Výběr k. ú. zkoumaných obcí.....	19
2.	Metodika	20
2.1.	Prostorová GIS analýza	20
2.1.1.	Metodika.....	20
2.1.2.	Mapové podklady.....	21
2.1.3.	Kategorie využití krajiny.....	22
2.2.	Studium pramenů a zdrojů	23
2.2.1.	Terénní výzkum.....	23
2.2.2.	Studium archivních materiálů	24
2.3.	Komparativní metoda.....	25
3.	Hutisko	26
3.1.	Geografická charakteristika.....	26
3.2.	Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel.....	27
3.3.	Výsledky prostorové GIS analýzy.....	28
3.3.1.	Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Hutiska	29
3.3.2.	Dynamika krajiny a salašnictví Hutiska	31
3.4.	Toponyma	33
3.4.1.	Zachycená salašnická toponyma v Hutisku.....	33

3.4.2.	Dynamika salašnických toponym v Hutisku	34
4.	Zděchov	37
4.1.	Geografická charakteristika	37
4.2.	Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel	38
4.3.	Výsledky prostorové GIS analýzy	40
4.3.1.	Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Zděchova	41
4.3.2.	Dynamika krajiny a salašnictví ve Zděchově	43
4.4.	Toponyma.....	45
4.4.1.	Zachycená salašnická toponyma ve Zděchově	45
4.4.2.	Dynamika salašnických toponym ve Zděchově	46
5.	Jasenná.....	48
5.1.	Geografická charakteristika	48
5.2.	Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel	49
5.3.	Výsledky prostorové GIS analýzy	50
5.3.1.	Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Jasenné	51
5.3.2.	Dynamika krajiny a salašnictví Jasenné	53
5.4.	Toponyma.....	54
5.4.1.	Zachycená salašnická toponyma v Jasenné	54
5.4.2.	Dynamika salašnických toponym v Jasenné.....	55
6.	Provodov.....	57
6.1.	Geografická charakteristika	57
6.2.	Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel	58
6.3.	Výsledky prostorové GIS analýzy	60
6.3.1.	Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Provodova.....	61
6.3.2.	Dynamika krajiny a salašnictví Provodova	62
6.4.	Toponyma.....	63
6.4.1.	Zachycená salašnická toponyma v Provodově	63
6.4.2.	Dynamika salašnických toponym v Provodově.....	64
7.	Komparace zkoumaných obcí	66
7.1.	Geografická charakteristika	66
7.2.	Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel	66
7.3.	Výsledky prostorové GIS analýzy land use.....	67
7.3.1.	Dopravní komunikace.....	67
7.3.2.	Lesy	68
7.3.3.	Orná půda	69

7.3.4.	Trvalý travní porost.....	69
7.3.5.	Vodní plochy.....	70
7.3.6.	Zastavěná plocha.....	71
7.4.	Dynamika krajiny a salašnictví.....	71
7.5.	Toponyma.....	72
7.5.1.	Zachycená salašnická toponyma.....	72
7.5.2.	Dynamika salašnických toponym.....	73
8.	Závěr.....	74
9.	Summary.....	76
10.	Použité zdroje.....	78
11.	Seznam příloh.....	81

1. Teoretická východiska

1.1. Úvod

Mapy, včetně map starých, byly vždy mou vášní. Proto jsem pokaždé, při toulkách mými rodnými valašskými horami, zůstal fascinován tím, jak výrazně se krajina současná liší od krajiny mých předků. Jakožto rodilý Valach jsem navíc vždy vnímal rozdíly mezi jednotlivými částmi Valaška. Když jsem při vlastním studiu knih o Valašsku narazil na rozdělení Valaška podle intenzity salašnictví dr. Štikou, věděl jsem, že to je ono „stěžejní kritérium“ pro rozdělení Valaška, neboť právě salašnictví je to, co činilo „Valacha Valachem“, co jej odlišovalo od ostatních obyvatel Moravy.

Již při výběru tématu mé bakalářské práce jsem věděl, že právě zkoumání rozdílné intenzity salašnictví na tvář valašské krajiny je to, co chci zkoumat. Pro téma mé bakalářské práce jsem si však vybral zkoumání valašského vlivu v obci Jasenná, která je mé rodné Trnavě nejbližší, ve které žije můj strýc a o které jsem již tehdy věděl, že splňuje stanovená kritéria výběru obcí pro studium v rámci této diplomové práce. Jasennou jsem si pro podrobné zkoumání v mé předešlé práci vybral proto, že jsem věděl o existenci mnohých historických materiálů, které dokládaly salašnictví v této obci. Výběr zbylých obcí pro tuto práci vyplynul jak ze stanovených kritérií, tak z mého osobního vztahu k nim. V Hutisku, které reprezentuje jádrovou oblast salašnictví, jsem před třemi lety tančil v tamním Valašském souboru písní a tanců Zákopčan. Zděchov, ležící v druhé oblasti, jsem navštívil při svých cyklistických toulkách Valašskem. Zaujal mě především svou přírodou a velkým množstvím dochovaných mezí a remízků, které dokládají někdejší polní hospodářství v členitém terénu. A konečně Provodov, který byl z vybraných obcí ovlivněn salašnictvím nejméně, byl obcí, kde svou učitelskou kariéru začínala moje babička.

1.2. Cíle

Primárním cílem této diplomové práce je zachycení dynamiky krajiny a salašnického způsobu hospodaření ve vybraných katastrálních územích na Valašsku. Za tímto účelem byly vybrány čtyři k. ú. obcí, které se, na základě výzkumu PhDr. Jaroslava Štiky, CSc., od sebe lišily rozdílnou intenzitou salašnictví – jedná se o obce Hutisko, Zděchov, Jasenná a Provodov. Na území jmenovaných obcí dojde k provedení prostorové GIS analýzy starých map (mapy Stablního katastru) a map současných (Ortofoto mapy, r. 2016). Výzkum mapových podkladů bude zaměřen na využívání krajiny. Na základě této GIS analýzy v daných katastrálních územích bude vyhodnocen stav využívání ploch v daných letech a zachycena dynamiky krajiny a za zkoumané období. Výsledky tohoto výzkumu krajiny budou doplněny o poznatky ze studia archivních materiálů a z terénního výzkumu, které se vztahují zejména

k salašnictví, k tradičnímu zemědělství na Valašsku a k lokálním specifikům jednotlivých obcí. Zachycena tak bude ve zkoumaných územích jak dynamika salašnického způsobu hospodaření, tak dochované struktury salašnictví.

Dalším cílem této práce je zachycení rozdílů i společných rysů v dynamice krajiny a salašnictví v rozdílných částech Valašska. Za tímto účelem bude užitá komparativní analýza výsledků výzkumu jednotlivých katastrálních území. Porovnány budou jak výsledky prostorové GIS analýzy, tak poznatky ze studia archivních materiálů a z terénního výzkumu.

Vytvořen bude také soupis toponym, která dokládají salašnický způsob hospodaření, a to pro detailnější prostorovou specifikaci salašnictví. Vytvořený soupis bude sloužit jak při analýze jednotlivých území, tak při komparaci území všech.

1.3. Vymezení základních pojmů

1.3.1. Krajina

Pro pojem krajina, který se objevuje již v názvu této práce a který je v jeho průběhu mnohokrát použit, existuje velké množství různých definic. Pro svoji názornost a srozumitelnost byla vybrána následující definice krajiny: „*Krajina je část prostoru na zemském povrchu, zahrnující komplex systémů (tvořený vzájemnou interakcí horniny, vody, vzduchu, rostlin, živočichů a člověka), který svojí fyziologií vytváří zřetelnou jednotku.*“ (Boltižiar, Olah, 2009). Tentýž autor následně uvádí, že základním rysem každé krajiny je prostorová heterogenita, která je vyjádřena krajinnou strukturou. Kolejka (2013) v rámci krajinné struktury rozlišuje následující formy **prostorové struktury**:

- a) primární – **přírodní**, tj. prostorové uspořádání výsledků přírodních procesů; je považována za klíčovou při formování dalších struktur současné krajiny (tvoří pro ně existenční pozadí)
- b) sekundární – **ekonomická**, tj. antropogenní nadstavba nad přírodní strukturou (tvoří ji mozaika forem využití ploch, které jsou vždy rozlišeny kvalitou a intenzitou využívání a určení)
- c) terciární – **humánní**, tj. rozmanité, v prostoru lokalizované společenské a individuální zájmy, limity a rozvojové motivy (společně s demografickými a sociálními parametry území)
- d) kvartérní – **duchovní**, tj. symbolický prostorový průmět osobního vztahu k území (zahrnuje pozitivní i negativní vnímání krajiny)

Sekundární, tj. ekonomická prostorová struktura je předmětem zkoumání této práce. S touto strukturou se pojí pojmy *land use* a *land cover*. Oba pojmy se v praxi mnohdy zaměňují. Autoři Boltziar a Olah (2009: 24) uvádí:

- a) **Land use**, tj. využití krajiny – projev lidské aktivity v prostoru a čase, který reprezentuje průnik přírodních zákonitostí území, technických možností a poznatků člověka.
- b) **Land cover**, tj. krajinný pokryv – fyzický stav současné krajiny, který je reprezentován přírodními i člověkem vytvořenými a modifikovanými objekty.

1.3.2. Valašsko

Valašsko je etnografický region na východě Moravy, jehož území se vyznačuje charakteristickým nářečím, lidovým krojem, tradicemi a zvykoslovím. Tato národopisná oblast se rozprostírá v moravské části Vnějších Západních Karpat. Nižší polohy tohoto území byly osídleny již v období vrcholného středověku, nicméně k osidlování vyšších poloh začíná docházet až na konci 15. stol., především pak v průběhu 16. stol., kdy „*domácí obyvatelstvo starších podhorských osad se nezastavovalo před horami, ale zčásti živelně a na vlastní pěst, zčásti se souhlasem, na podnět či příkaz feudální vrchnosti a jejích úřadů, pronikalo ve větším počtu k horám, projevovalo zájem o chov dobytka na nich, začalo klučit místní lesy a vytvářelo v nich tzv. „púšťě“, tj. louky pro chov dobytka.*“ (Macůrek, 1959). Horské oblasti Východní Moravy však nebyly kolonizovány pouze lidem domácím (tzv. kolonizace vnitřní, pasekářská), ale také lidem cizím (tzv. kolonizace vnější, valašská). Macůrek (1959) o těchto kolonistech píše: „*Pokud jde o východní Moravu, vidíme, že se pohybovali nevázaně a kočovným způsobem na severních svazích Javorníků a v horách při horních tocích některých řek: Ostravice, obou Bečev a Dřevnice, nedávajíce se vázat hranicemi tehdejších východomoravských dominií.*“ Tentýž autor valašské kolonisty charakterizuje jako lid národnostně nejednotný, živící se salašnickým způsobem hospodaření. Na naše území přicházeli po karpatském oblouku lidé zejména Slovenské a Polské národnosti, méně pak Rusínské a Rumunské. Dá se proto říci, že jejich pojítkem nebyla krev, ale zejména karpatské salašnictví – pastevecký způsob hospodaření v horách (viz dále). Pasekářská a valašská kolonizace na východě Moravy nakonec splynuly: „*...lze říci, že pasekářská kolonizace valašskou místy předcházela, aneb jedna s druhou probíhala paralelně, a to tak, že Valaši byli místy prvními pasekáři. I když oba proudy se lišily mezi sebou, nakonec hranice mezi nimi nebyla ostrá. U obou skupin byla od počátku tendence osvojovat si výrobní způsoby skupiny druhé.*“ (Macůrek, 1959). Splynutím těchto dvou kolonizačních proudů vznikla etnograficky specifická skupina obyvatelstva, pro

jejichž označení se vžil název *Valaši*, a podle nichž byl pojmenován celý etnografický region – *Valašsko*.

1.3.3. Salašnictví

Salašnictví, specifický způsob horského hospodaření, který je v České republice rozšířen v oblasti moravských Karpat, byl na naše území přinesen valašskými kolonisty, kteří přišli z východnějších částí Karpat. Jedná se o extenzivní způsob chovu dobytka na pastvinách mimo intravilán obce, kdy byly paseny především *valašky*, odolné hrubovlnné ovce, a kdy byly z nadojeného mléka vyráběny speciální produkty. Salašnictví se řídilo pevnou organizací pastevcecké sezóny, kdy byl dán časový i prostorový rozsah pastvy, včetně řádu každodenních prací, složení osazenstva na salaši a jejich zaměstnání, dělení vzniklého užitku i vlastnické poměry. *Salaš* pak bylo označení jak pro souhrn pastvin, na kterých bylo přes salašnickou sezonu paseno určité množství dobytka a které byly vybaveny salašnickými stavbami, tak pro skupinu lidí, kteří se o dobytek starali (Štika, 2007).

Salašnická sezona začínala *jarní valašskou hromadou*, kdy se všichni její účastníci sešli k řešení organizačních záležitostí, a ukončena byla *podzimní valašskou hromadou*, kdy byly řešeny nesrovnalosti a stížnosti. Každodenní řád prací sestával z pastvy a dojení ovcí, které probíhalo třikrát denně. Přes noc byly ovce ustájeny v *košáru*, přenosné ohradě ze dřeva, do které se ovce vháněly otvorem zvaným *strunga*. Hlavou salaše byl *bača*, obvykle nejstarší a nejzkušenější člen osazenstva, který vyráběl tradiční sýr *brynzu* a také *žinčicu*, která vzniká jako vedlejší produkt při výrobě brynzy. Pasáci, zvaní *valaši*, měli na starost pastvu ovcí na vytyčeném území. *Honeľníci*, nejmladší členové salaše, pomáhali s naháněním ovcí a udržováním čistoty v *kolibě* – jednoduchém sezonním obydlí pastevců, která se v průběhu salašnické sezony buďto přenášela, nebo zůstávala na svém místě (Štika, 2007).

1.3.4. Javořiny

Javořina představovala pastvinu v horách, obvykle řídké porostlou javory, která patřila vrchnosti a kterou vrchnost obvykle pronajímala vrchaři, který na nich pásal ovce své, popř. ostatních podílníků, tzv. míšáníků. Vrchař byl správce javořiny, obvykle zámožnější jedinec (Štika, 2007) Po revolučním roce 1848, kdy se poddaní stávali skutečnými vlastníky svých pozemků (Hlavačka et al., 2012), dochází často i v případě javořin k jejich vlastnickým změnám, tj. dostávají se nejčastěji do vlastnictví bývalých vrchařů.

1.3.5. Trojhonný osevní postup na Valašsku

Trojhonný osevní postup spočívá ve stálém střídání využití plužiny jako ozim (část osetá na podzim), jař (část osetá na jaře) a úhor (část ponechaná bez osevu, tzn. ladem). Tento způsob hospodaření zasazuje do hornatého prostředí Východní Moravy Jaroslav Šťastný ve své monografii *Tradiční zemědělství na Valašsku*. Osvětluje zde zejména rozdílnost využití úhoru oproti okolním oblastem, kdy přítomnost členitého terénu zde znemožňovala zavedení společného úhoru. Společná pastva dobytka, která se vázala na společné úhory, byla navíc na Valašsku zastoupena společným pasením dobytka na salaších (Šťastný, 1971).

Dalším důsledkem vyšší nadmořské výšky, v kombinaci s nedostatečným hnojením, byla nižší úrodnost půdy a následná nutnost ponechat pole úhorem nejen rok, ale zpravidla i několik let. Vznikaly tak tzv. *úlehle*, což byla pole nevyužitá, opuštěná, ladem ležící, přepásaná dobytkem. Velký význam pro pastvu měla na Valašsku i strniště – pole po žních se zbytky stéblovin. Podle doktora Šťastného (1971) staří hospodáři strniště nepodmítali, jelikož dobytek po pastvě na nich vykazoval vyšší dojivost. Na jaře se na strništích také pásaly ovce před vyhnáním na salaš.

Z hlediska prostorového rozmístění využití plužiny lze konstatovat, že obecnou snahou hospodářů na Valašsku bylo co nejintenzivněji obhospodařovat zemědělskou půdu co nejbližší zemědělské usedlosti, v co nejpřístupnějším terénu. Pole, která se nacházela dále od hospodářství a ve vyšších nadmořských výškách, se proto pravidelně nevyhnojovala a častěji a na další období zůstávala ležet ladem v podobě úhorů (Šťastný, 1971). Trojhonný způsob hospodaření byl tedy na Valašsku dodržován v rámci lokálních možností, zejména v polohách bližších usedlostem a v terénu méně náročném na orbu a dopravu chlévské mrvy a sklizně.

1.3.6. Salašnická toponyma

Pro účely této práce hrají významnou roli také toponyma, která dokládají salašnický způsob hospodaření. Mají dvojí vypovídající hodnotu. První vypovídající hodnotou je geografická lokalizace území, kde byl tento způsob hospodaření praktikován. Druhou vypovídající hodnotou informace o terénu či jeho využití.

Na základě druhé vypovídající hodnoty lze salašnická toponyma rozdělit do dvou skupin, přičemž dr. Štika přisuzuje větší význam skupině názvů, které podávají informace o tvaru či porostu terénu, případně o specifické lokalizaci horské trati, neboť svědčí o bezprostředním vlivu karpatské salašnické kultury na lidovou kulturu východomoravskou, kdy lidé domácí „...přijali během 16. století od přistěhovalých karpatských pastevců způsob označování hor a pozměnili podle něho i své staré názvy.“ (Štika, 1973) Do této skupiny náleží názvy jako

Kyčera (samostatný homolovitý kopec), *Gigula* (malé výrazné návrší na horském pohoří), *Grapa* (roklinatý žleb), *Grúň* (táhlý vybočující horský hřbet), *Magura* (horní část hory), *Příslon* (nehlubokým sedlem připojený nižší horský útvar), *Polana* (lesní lučina), *Beskyd* (dlouhý pozvolný svah či hřbet hory), *Ust* (úpatí hory) aj. Tato toponyma dr. Štika řadí do jádrových oblastí intenzity salašnictví. (Štika, 1973)

Do skupiny toponym, která vypovídají o způsobu hospodářského využití dané plochy, náleží názvy jako *Salaš* (místo, kde se salašovalo), *Koliba* (místo, kde stávaly koliby), *Solisko* či *Solnisko* (chráněná planinka, kde se na velké ploché kameny sypala ovčím sůl), *Košáry* či *Košariska* (místa, kde stávaly ohrady pro ovce), *Putyry* (nádoby na salašnické zpracování mléka), *Kršla* (kosená louka), *Brynzice*, *Za bačú* aj. Je příznačné, že v oblastech s nevelkým vlivem salašnictví, kde tento způsob hospodaření již dávno zanikl, jsou tato toponyma často jediným svědectvím o jeho existenci. (Štika, 1973)

1.3.7. Stěžejní literatura

Literární prameny tvořily neopomenutelnou oporu při konstrukci této práce. Pro stanovení přístupu k celému dílu, respektive k předmětu jeho studia, tvořily cenné vodítko monografie docenta Kolečky *Nauka o krajině* (2013) a docentů Boltžiara a Olaha *Krajina a její struktura (Mapovanie, zmeny a hodnotenie)* z r. 2009.

Základním kamenem této práce je *Rozšíření karpatské salašnické kultury na Moravě*, článek dr. Štiky v periodiku *Náš lid* z r. 1973, kde detailně pojednává o rozdělení Valašska podle intenzity salašnictví, geograficky jej vymezuje a opírá jej, mimo jiné, o výskyt salašnických toponym, což je z hlediska geografického důležitý aspekt.

Pro pochopení valašské problematiky hrály v tomto díle stěžejní úlohu následující monografie: *Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století* pana prof. Macůrka (1959), kde osvětluje principy valašské kolonizace; *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších* pana dr. Štiky (2007), kde popisuje salašnický způsob hospodaření; a konečně *Tradiční zemědělství na Valašsku* pana dr. Šťastného (1971), kde zasazuje trojhonný osevňovací postup do hornatého prostředí Valašska.

Pro pochopení lokálních specifik zkoumaných obcí byla stěžejním dílem v případě Hutiska *Vlastivěda Moravská: Okres Rožnovský* od Čenka Kramoliše (1907), v případě Zdechova *Historie obce Zdechova od jejího osídlení až po dnešek* od pana Hrbáčka (1985), v případě Jasenné *Obecní kronika Jasenná* z roku 1958 a v případě Provodova *Provodov v minulosti* od p. Františka Müllera (1975).

1.4. Rozdělení Valašska podle intenzity salašnictví a výběr k. ú. zkoumaných obcí

Důvod, proč v této práci bude užito rozdělení Valašska právě podle intenzity salašnictví, které stanovil dr. Štika, spočívá v charakteru tohoto způsobu hospodaření, neboť má přímý vliv na vzhled a využití krajiny – pastevcí, hledající prostor pro pastvu valašského dobytka, hledali příhodná místa v terénu, kdy kácením a klučením měnili lesní porosty v pastviny. O relevantnosti užití intenzity salašnictví jakožto kritéria pro rozdělení Valašska svědčí i zjištění dr. Štíky (1973): „...že se území Valašska téměř úplně kryje s oblastmi intenzivního působení karpatské salašnické kultury (prvé tři oblasti). Za hranicí Valašska najdeme jen nevýznamné pozůstatky po této kultuře (čtvrtá oblast).“

Jako kritéria pro vymezení rozsahu karpatské salašnické kultury a měřítka intenzity jejího působení užil dr. Štika (1973) historických zpráv o valašské kolonizaci a valašském právu, údajů o chovu valašského dobytka, o výskytu karpatské horské nomenklatury a o rozšíření salašnictví, jeho rázu a délce trvání. Přihlíženo bylo též k výskytu karpatské salašnické terminologie, k rozšíření zvláštních karpatských jmen pastevců, různých folklorních žánrů a také k místnímu jazykovému dialektu. Pozornost musela být věnována také správnému rozdělení studované oblasti, neboť hranice panství byla často i hranicí rozšíření jistého hospodářského nebo kulturního jevu. Podle těchto měřítek bylo sledované území rozděleno do čtyř oblastí podle intenzity vlivu salašnictví.

1.4.1. První oblast

Do první oblasti náleží území, kde se salašnictví projevilo nejintenzivněji. Pohraniční lesy a javořiny této oblasti byly cílem prvních skupin valašských kolonistů na Moravě. Vrchnost jim pro jejich hospodářský význam uznala mnohé výsady včetně tzv. *valašského práva*, které jim zaručovalo nárok na vlastní samosprávu, jistou soudní pravomoc a osvobodzovalo je od robot a státních daní. Na zvláštních shromážděních také volili svého *valašského vojvodu* a *valašský soud*. Salašnický chov dobytka se zde udržel až 2. do poloviny 20. století, ve kterém se zachovalo velké množství pozůstatků původního karpatského salašování, zejména ve výrobní technice a terminologii zpracování sýra, v salašnickém stavitelství a archaickém zvykosloví (Štika, 1973).

Rozhodující pozitivní vliv pro rozvoj salašnictví zde měly přírodní podmínky i vývoj osídlení. Vznik všech obcí této oblasti spadá do 17. – 18. století a patří k nejmladším na Moravě. Jsou to obce Ostravice, Čeladná, Trojanovice, Dolní Bečva, Prostřední Bečva, Horní Bečva, Hutisko, Solanec pod Soláněm, Valašská Bystřice, Halenkov, Nový Hrozenkov, Karolinka, Velké Karlovice a Malé Karlovice. Tento neosídlený prostor představoval hospodářské centrum valašských pastevců a valašské salašnictví tu díky přírodním podmínkám zůstalo

hlavní výrobní činnosti ještě dlouho po založení vsí. Na území těchto obcí nalezneme velké množství karpatských místních názvů a horských tratí (Štika, 1973).

1.4.2. Druhá oblast

Ve druhé oblasti se nachází území, jejíž lidová kultura byla salašnictvím trvale ovlivněna, nicméně jeho vliv byl menší, než v oblasti první. Příčinou byly obecně horší podmínky pro rozšíření salašnictví – hory zde již nedosahují takové výše, asi polovina obcí zde existovala již před příchodem valašských kolonistů a v jejich okolí se nacházelo méně lesů a podstatně více kvalitnější zemědělské půdy, příhodnější pro polní hospodářství. Valašské právo se zde vztahovalo pouze na obce bývalého panství hukvaldského, rožnovského a vsetínského. Salašnictví se zde udrželo většinou až do 19. století, nebo i do století 20. (Štika, 1973).

Z obcí významných salašnictvím se zde řadí Frenštát p. R., Kunčice p. O., Frýdlant n. O., Pstruží, Vigantice, Vidče, Zubří, Velká Lhota, Oznice, Podolí, Rajnochovice, Rusava, Hovězí, Zděchov, Liptál a Růžďka. Co se týče nomenklatury, zvláštní karpatské názvy hor a horských tratí se tu rozšířily jen na některých územích – v Hostýnských vrších kolem Rusavy a Hošťálkové, na Vsetínsku kolem Hovězí, Zděchova, Liptálu a Růžďky (Štika, 1973).

1.4.3. Třetí oblast

Třetí oblast zahrnuje území jižního Valašska, které bylo historicky i kulturně poměrně jednotné. V době šíření valašské kolonizace v tomto kopcovitém kraji (16. a 17. století) zde již byla vyvinuta hustá síť obcí, které existují do dnešních dní. Mírnější terén i klima a poměrně husté osídlení měly za následek, že se zde salašnictví stalo pouze doplňkem zemědělského hospodaření (se kterým však bylo velmi úzce spjato). Nesetkáváme se zde ani s valašským právem a s valašskými právními institucemi. Přesto zde salašnictví proniklo do všech vsí a někde se udrželo až do poloviny 20. století. (Štika, 1973)

Obce, kde se salašnictví nejdéle udrželo, se nachází na moravskoslovenském pohraničí. Jedná se o Bylnici, Nedašov a Nedašovu Lhotu. Na Vizovsku bylo salašnictví nejvýznamnější v obcích Jasenná a Ublo. Co se týče nomenklatury, s karpatskými názvy hor a horských tratí se zde setkáváme jen zřídka. Více zde nalezneme horské názvy, které odkazují na dřívější hospodářské činnosti pastevců. (Štika, 1973)

1.4.4. Čtvrtá oblast

Čtvrtá oblast se rozprostírá na území, kde se valašští kolonisté, případně jejich karpatské salašnictví, udrželo jen nedlouhý čas a význam tohoto způsobu hospodaření zde nebyl zásadní. O existenci salašnictví v této oblasti vypovídají zprávy různého charakteru i různého

významu. Ojedinelé zprávy o Valaších se dochovaly v severní části Východní Moravy, na Příborsku a Novojicku. Více zpráv se zachovalo o rozšíření Valachů ve východní části Chřibů na bývalém napajedelském panství hraběte Rottala, který významnou měrou přispěl ke konečné porážce odbojných Valachů za 30leté války a který část z nich, jakožto formu trestu, přesídlil ze střediska salašnictví do neosídlené horské části svého panství. Vznikly tak v polovině 17. století obce Jankovice a Nová Dědina a na sousedních panstvích obce Halenkovice, Žlutava a Salaš. Stopy po karpatském salašnictví se vyskytují i na Zlínsku a v Luhačovickém Zálesí, např. ve formě jmen jako Borysů (Pradliska), Alexa (Pitín) aj. Kusé zprávy o rozšíření salašnictví lze sledovat také v celé oblasti Bílých Karpat, a to od Valašskoklobucka přes Vlárský průsmyk až na slovácké Hornácko k Radějovu u Strážnice, který je považován za nejjihnější výspu salašnictví na Moravě. (Štika, 1973)

Mezi významnější centra karpatské salašnické kultury řadíme v této oblasti město Příbor na severu Východní Moravy, vesnice Nová Dědina, Jankovice a Salaš v pohoří Chřiby, vesnice Salaš a Provodov, na Luhačovickém Zálesí a dále Starý Hrozenkov, Lopeník, Strání, Nová Lhota, Javorník, Hrubá Vrbka a Radějov v Bílých Karpatech. Co se týče karpatské nomenklatury, nalezneme ve sledované oblasti názvy odkazující zejména na dřívější hospodářské činnosti pastevců. (Štika, 1973)

1.4.5. Výběr k. ú. zkoumaných obcí

Jak z popisu jednotlivých oblastí vyplývá, dr. Štika v rámci nich vytyčil také významnější vesnice a města v ohledu karpatské salašnické kultury. Při výběru k. ú. obcí, které budou zastupovat jednotlivé oblasti a které budou v rámci této práce zkoumány, bylo jako první kritérium výběru stanoveno právě jejich zahrnutí mezi významnější obce v ohledu salašnictví, a to z důvodu lepší identifikace dokladů salašnického způsobu hospodaření (mapových i historických podkladů). Druhým kritériem pro výběr zkoumaných obcí bylo, aby rozloha jejich k. ú. byla co nejvíce shodná. Na základě těchto dvou kritérií byly vybrány následující obce:

Z první oblasti bylo pro účely této práce vybráno k. ú. obce **Hutiska** o rozloze 13,25 km².

Z druhé oblasti bylo pro účely této práce vybráno k. ú. obce **Zděchov** o rozloze 13 km².

Z třetí oblasti bylo pro účely této práce vybráno k. ú. obce **Jasenná** o rozloze 12,34 km².

Ze čtvrté oblasti bylo pro účely této práce vybráno k. ú. obce **Provodov** o rozloze 11,95 km².

2. Metodika

Geografie jakožto vědní disciplína leží v průniku věd přírodních, společenských a technických. V rámci geografie se nám tedy dostává možnost studovat daný prostorový jev v celé jeho celistvosti. To nám umožňuje i komplexně uchopit předmět studia této diplomové práce, kterým je krajinná sféra. Ta leží v průniku sféry fyzicko-geografické a humánní, kdy na sebe jednotlivé složky obou sfér navzájem působí a vytváří tedy dynamický celek. Popsané vědomí komplexnosti zkoumaného předmětu studia nám umožňuje zvolit pro postup v této práci **historicko-geografickou metodu**, která je širokým souborem různých metod, neboť předpokládá nutnost „...*chápat takové metody jako ucelený komplex, přistupovat s vědomím jeho celistvosti k historicko-geografickému studiu a teprve postupně zvažovat, které z metod budou pro dané téma nejvhodnější.*“ (Semotanová, 2002)

Historicko-geografické metody tvoří zejména historické, geografické a kartografické metody. **Historické metody** jsou založeny především na přístupu kritiky pramenů, analytického či syntetického pojetí problematiky a na zpracování statistických dat. Mezi **geografické metody** spadá metoda reduktivní (zkoumající souvislost mezi krajinnými poměry a určitým stupněm jejich vývoje), komparativní (srovnávající současnou a minulou krajinu stejného typu), typologická (zabývající se formami určitých krajinných vývojových stupňů) aj. Náleží sem také geografické informační systémy (GIS), schopné zpracovávat i vytvářet mapové podklady. **Kartografické metody** jsou užívány k zobrazení historického vývoje a jeho prostorových vazem na základě zpracování kartografických pramenů, písemných pramenů i moderních map. (Semotanová, 2002) V rámci naší práce bude využito zejména prostorové GIS analýzy, kritiky pramenů a zdrojů a komparativní metody.

2.1. Prostorová GIS analýza

2.1.1. Metodika

Prvním krokem pro zpracování mapových podkladů bylo jejich zajištění. Za tímto účelem byla v E-shopu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK) vytvořena objednávka datových sad pro archivní i podkladová data.

Pro zpracování mapových podkladů byl použit program ArcGIS 10.2. Jako podkladová vrstva byla zvolena základní mapa České republiky v měřítku 1:10 000, který je veřejně dostupná v podobě prohlížečích služby WMS-ZM 10. Následně byly do programu nahrány rastrové podkladové mapy, jež bylo nutno **georeferencovat**. Byly tedy určeny vlíčovací body nahraných map s podkladovou mapovou vrstvou. Za vlíčovací body byly určeny zejména neměnné hranice katastrálního území, významné budovy a soutoky vodních toků. Při georeferencování bylo nutno dbát na co nejnižší hodnotu Total RMS Error, což je indikátor přesnosti

prostorové analýzy. V průběhu vytváření vřícovacích bodů bylo dosaženo maximální hodnoty Total RMS Error 3,97. Všechny provedené operace byly provedeny v souřadnicovém systému J-JTSK/Krovak East North, který je vhodný pro polohu ČR.

Po georeferenování bylo přistoupeno k **digitalizaci** území. Bylo stanoveno sedm kategorií využití ploch krajiny zkoumaných obcí, a to pro obě skupiny mapových podkladů. Ná sledovala stěžejní část digitalizace, tj. vektorizace rastrových mapových podkladů, kdy byly jednotlivé plochy využití krajiny nahrazeny nově vytvořeným polygonem a zařazeny do příslušné kategorie. Tato část práce byla velmi náročná jak na čas, tak na přesnost. Boltížiar a Olah (2009) uvádí, že neodstraněné chyby a nepřesnost se následně přenáší do veškerých procesů jejich zpracování a jejich následkem může být i deformace celkových výsledků.

Finálním krokem ve zpracování podkladových map v programu ArcGIS 10.2 bylo provedení **statistických operací**. Využita byla funkce *Calculate Geometry*, jejímž prostřednictvím byla vypočtena veškerá plocha jednotlivých kategorií využití krajiny. Výsledkem bylo získání cenných statistických údajů o využívání krajiny ve zkoumaných územích, což ve spojení s prostorovou identifikací jednotlivých ploch využití krajiny přineslo výraznou pomoc při snaze analyzovat stav krajiny ve zkoumaných obdobích i změny, které za sledovanou dobu na daném území proběhly.

2.1.2. Mapové podklady

Jako historické mapové podklady byly pro účely této práce vybrány **císařské otisky stabilního katastru Moravy a Slezska**. Jejich vznik se datuje do rozmezí let 1826–1830 a 1833–1836. Hauserová (2015) o tomto mapovém díle uvádí: „...mapování pro účely stabilního katastru poprvé v našich zemích plošně a přiměřeně přesně zachytilo reálnou podobu a rozložení pozemkové držby. Potřeba vyjádřit hodnotu pozemků vedla k velmi jemnému rozlišení pokryvu krajiny, způsobu jeho užívání a obhospodařování.“ Právě podrobnost a důslednost, s jakou je pokryv krajiny, jeho způsob užívání a obhospodařování v mapách stabilního katastru zaznamenán, jsou hlavním důvodem, proč byly zvoleny za historický mapový podklad této práce.

Jako aktuální mapové podklady byly pro účely této práce vybrány **letecké snímky**, které jsou na území ČR zajišťovány od r. 2003 Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním (ČÚZK) ve spolupráci s Vojenským geografickým a hydrometeorologickým úřadem (VGHMÚř) na základě dohody ČÚZK a Ministerstva obrany ČR. Území ČR bylo mezi lety 2003–2011 každoročně snímkováno z jedné třetiny v poledníkových pásech, od r. 2012 je letecké měřické snímkování realizováno v dvouletých intervalech, kdy je snímkována přibližně polovina našeho území (ČÚZK, 2017).

Letecké snímky východní části území ČR, na kterém se nachází k. ú. sledované obce, pochází z roku 2016. Jedná se o nejaktuálnější letecké snímky tohoto území, proto byly vybrány pro účely této práce. Pozitivní informací o těchto leteckých snímcích je, že od roku 2009 je Ortofoto ČR podrobnější (předešlá velikost pixelu 0,5 m byla nahrazena velikostí 0,25 m) a od roku 2010 jsou tyto mapy ještě kvalitnější díky užití digitální kamery (ČÚZK, 2017).

2.1.3. Kategorie využití krajiny

Pro účely této práce bylo vytvořeno sedm kategorií využití krajiny, do kterých byly zařazovány jednotlivé mapované plochy zkoumaných území. Tyto kategorie byly stanoveny na základě kategorií, které byly autorem použity v jeho předešlé práci, v rámci níž mapoval k. ú. obce Jasenná, která je také součástí studia této práce. Tyto rozlišení ploch se pro účely prostorové GIS analýzy ukázaly v předešlé práci jako optimální, neboť zahrnuje všechny klíčové způsoby využití krajiny.

V rámci prostorové GIS analýzy bylo vymezeno **7 kategorií**:

1. Dopravní komunikace
 2. Lesy
 3. Louky
 4. Pastviny
 5. Orná půda
 6. Vodní plocha
 7. Zastavěná plocha
- } Trvalý travní porost (TTP)

Při mapování **dopravních komunikací** byly v mapách stabilního katastru zachyceny všechny znázorněné cesty. Jejich jakost v tomto mapovém podkladu není rozlišena. U aktuálních ortofoto snímků byly zachyceny všechny silnice 1., 2. a 3. třídy, včetně cest. Cestami se rozumí místní nebo účelové pozemní komunikace vzniklé uježděním pruhu pozemku, jež byly případně zlepšeny nebo vytvořeny záměrným provedením nejnutnějších zemních prací s případnou povrchovou úpravou, a to v celé své šíři (ČÚZK, 2014). Zařazena sem byla i parkoviště a různé plochy sloužící dopravě. Problém činilo mapování cest v lesním porostu, kdy pro vzrostlé stromy nebylo možno cesty registrovat. Přesto bylo vynaloženo úsilí co nejdětalněji zachytit cesty i v lesích.

Do kategorie **lesů** byly zařazeny jak souvislé lesní porosty, tak na ortofoto mapách také zřetelně rozeznatelné sady a remízky, které byly zpravidla mapovány ve formě pásů, které

vytvářely. Účelem zachycení sadů a remízků je jejich význam při dalším analyzování využití území i tvaru členitého terénu.

Mapování **luk a pastvin**, které jsou v mapách stabilního katastru rozlišeny, činilo problém u aktuálních leteckých snímků. U některých ploch bylo rozeznatelné jejich sečení (posečená tráva v pásech, balíky sena), jinde byla zřetelná pastva (zachycený pasoucí se dobytek, prtě vyšlapané dobyt看em), jinde však nešlo zaznamenat žádné znaky, podle kterých by bylo možno přiřadit danou plochu loukám nebo pastvinám. Za tím účelem byla vytvořena kategorie **trvalých travních porostů** (TTP), které oba druhy využití slučuje. Při porovnávání výsledků digitalizace historických a aktuálních mapových podkladů bude tedy možno srovnávat pouze zastoupení TTP.

Kategorie **orné půdy** v sobě zahrnuje jak pole, tak zelinářské zahrádky, což platí pro historické i současné mapování. Obtíž občas tvořilo u ortofota rozeznání posečených luk a požatých polí na k. ú. obce Provodov. V těchto případech bylo využito služby *Panorama* webu *mapy.cz* (2019) pomocí které bylo možno daná území prohlédnout na snímcích pořízených roku 2017, tedy o rok později, než je datum vzniku zkoumaného ortofota.

Záznam **vodní plochy** činil mírné potíže u aktuálních leteckých snímků, kdy drobné vodní toky nebyly mnohdy zřetelně rozpoznatelné. Pomocným vodítkem proto byla zejména vegetace, která se vyskytuje podél řek a potoků. Drobné vodní toky jsou pak v souvislém lesním porostu neidentifikovatelné.

Kategorie **zastavěné plochy** v sobě nese veškeré budovy obytné i sloužící veřejnosti, průmyslové i zemědělské areály a nádvoří k nim náležící.

2.2. Studium pramenů a zdrojů

2.2.1. Terénní výzkum

Prvním krokem při terénním výzkumu ve všech územích zkoumaných obcí bylo kontaktování starosty každé z obcí elektronickou poštou. Zde té byla nastíněna podstata mé diplomové práce, po čemž následovala žádost o poskytnutí kontaktů na znalce místní historie a názvů místních tratí. Odpověď ze strany vedení obcí byla vždy pozitivní. V každé z obcí mi byl poskytnut telefonický kontakt na osoby zasvěcené do místních poměrů. Následovala telefonická domluva s těmito znalci na dalším postupu.

V Hutisku jsem byl odkázán na pana **Vojtěcha Bajera**, lesního inženýra, který je členem Vědecké rady Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, kde se aktuálně podílí na přípravě realizace nového areálu Kolobiska, které bude zaměřeno na salašnický způsob hospodaření. Podílí se také na více projektech, které řeší vývoj krajiny v Beskydech, a je spoluautorem několika publikací, které se týkají historie lokální a regionální, např. Beskydy –

Zdroj práce a obživy (2012). S panem Bajerem jsem se pro jeho vytíženost i vzdálenost nemohl setkat osobně, nicméně na základě několika dlouhých telefonických hovorů, v rámci kterých byl veden řízený rozhovor, mi pan Bajer zaslal elektronickou poštou zprávu, ve které se obsáhle vyjádřil k místní historii i k výskytu salašnických toponym na území Hutiska.

Pro lepší pochopení vývoje zemědělství v Hutisku jsem kontaktoval pana **Jaroslava Hatlapatku**, místního rodáka a doposud aktivního zemědělce, který mi prostřednictvím řízeného telefonického rozhovoru poskytl ucelené informace o fungování bývalého JZD a současném chovu dobytka v Hutisku.

Ve Zděchově jsem byl panem starostou odkázán na pana **Josefa Ezechýla**, místního kronikáře, a **Karla Hrbáčka**, znalce místní historie a poměrů, který připravuje publikaci o historii Zděchova. S oběma pány jsem se osobně setkal 24. 10. 2018 přímo v obci, kdy s nimi byl veden řízený rozhovor. U pana Hrbáčka doma, kde se schůzka konala, jsem měl také možnost pořídit fotografii mapy Zděchova s množstvím zaznamenaných místních názvů tratí. Mimo zjištěné informace mi byly věnovány také publikace o historii obce, které jsou předmětem dalšího studia.

V Jasenné mi byl předán kontakt na pana **Pavla Sovičku**, dlouholetého kronikáře a znalce místních poměrů. Mimo informace o historii obce, které mi 27. 10. 2016 předal v průběhu řízeného rozhovoru, mi poskytl přístup k Mapě pomístních jmen obce Jasenná, kterou r. 1957 vypracoval někdejší kronikář obce, pan Jan Macek, a která se stala cenným geografickým podkladem pro zaznamenání prostorového rozšíření salašnictví v Jasenné. Řízený rozhovor jsem provedl i s paní **Marií Černotovou**, která většinu svého života prožila na jasenských pasekách. Poskytla mi cenné informace o poměrech v obci i na pasekách.

V Provodově pan starosta uvedl jako specialistu pana **Jana Talaše**, krajinného inženýra a znalce místní historie a názvů místních tratí. S panem Talašem jsem se osobně setkal 2. 11. 2018 na provodovských pasekách na samotě pana **Josefa Mizery**, kde mi oba pánové do přiložené katastrální mapy obce zaznačil salašnická toponyma a řízeným rozhovorem poskytli informace ohledně historie a hospodaření v Provodově. S panem Mizerou jsem také osobně prošel kus pasek a navštívili jsme trať Na Salašoch. Byl jsem také odkázán na publikace p. Františka Müllera, bývalého provodovského kněze a znalce místní historie.

2.2.2. Studium archivních materiálů

Pro studium archivních materiálů sloužily autorovi práce zejména tři zdroje. Prvním zdrojem byl seznam doporučené literatury, který byl zadán vedoucím této diplomové práce, panem Mackovčinem. Druhým zdrojem byl samotný terénní výzkum, při kterém respondenti odkazovali na vhodné publikace zabývající se danou lokalitou. Třetím zdrojem byla autorova

dlouhodobá zainteresovanost do zvolené problematiky a znalost literatury vztahující se k danému tématu.

Jak již bylo uvedeno v úvodu této kapitoly, kritický přístup k archivním materiálům hraje při jejich studiu stěžejní roli. Dalšími důležitými přístupy jsou přístupy analytické a syntetické, které hrají významnou roli při snaze uchopit podstatu zkoumané problematiky. V rámci studia archivních materiálů byly zpracovány i dostupné statistické údaje, protože nesou značnou výpovědní hodnotu.

2.3. Komparativní metoda

Při analýze a srovnání zkoumaných území byla použita komparativní metoda. Třemi základními pravidly této metody jsou a) definice objektu komparace, b) určení cíle komparace a c) stanovení kritérií pro vlastní analýzu zvolených objektů a vymezení vztahu komparace k časové ose. (Dvořák et al., 2014)

Při definování **objektu** komparace je nutno si uvědomit, zda budou komparovány jevy, popř. procesy téže kategorie. (Dvořák et al., 2014) V případě této práce budou vždy komparovány shodné kategorie využití krajiny. Z toho důvodu byly kategorie louky a pastviny při zpracování map Stablního katastru sloučeny v kategorii trvalých travních porostů (TTP), neboť u současných leteckých snímků nelze louky a pastviny vždy bezpečně rozeznat a jsou zde tedy zařazeny do kategorie TTP. Je tak splněna podmínka, aby byly srovnávány jevy téže kategorie.

Při určování **cílů** komparace se badatel obvykle snaží komparativní metodou „...dospět k rozpoznání shod a rozdílů mezi objekty komparace.“ (Dvořák et al., 2014) Ne jinak tomu bude v případě této práce. Rozpoznané shody a rozdíly budou dále užity ve snaze lépe pochopit a objasnit dynamiku krajiny a salašnictví ve zkoumaných katastrálních územích.

Při stanovení **kritérií** pro vlastní analýzu definujeme hlediska, podle kterých budeme jevy či procesy srovnávat (Dvořák et al., 2014). V případě této kvalifikační práce to bude zejména hledisko prostorové, tzn. rozloha jednotlivých kategorií využití krajiny a jejich umístění v terénu (svažitost, orientace terénu, vzdálenost od intravilánu obce aj.).

Z časového hlediska rozlišujeme komparaci **synchronní**, která analyzuje zvolené prvky v jednom momentu v čase, a komparaci **diachronní**, která je vázána na daný časový úsek. (Dvořák et al., 2014) V rámci této práce budou prováděny oba druhy komparace. Komparace synchronní bude užita při analýze k. ú. zkoumaných obcí v historii (1. polovina 19. stol.) a v současnosti. Komparace diachronní bude užita při analýze změn, které proběhly ve zkoumaném území či územích za celé sledované časové období.

3. Hutisko

3.1. Geografická charakteristika

Hutisko je **administrativně** částí obce Hutisko-Solanec (29,9 km²), které je tvořeno dvěma katastrálními územími – k. ú Hutisko (13,24 km²) a k. ú. Solanec pod Soláněm (16,68 km²). Obě samostatné obce byly sloučeny 1. ledna 1960. Osada byla založena r. 1656, za obec byla prohlášena o devět let později, r. 1665. (Kramoliš, 1907) Obec náleží pod SO ORP Rožnov pod Radhoštěm ve Zlínském kraji. Hutisko na SZ hraničí s obcí Vigantice, na S s obcí Prostřední Bečva, na V se Solancem, na J s obcí Karolinka a na Z s obcí Valašská Bystřice a s městem Rožnov pod Radhoštěm.

Geomorfologicky náleží celé k. ú. Hutiska do subprovincie Vnější Západní Karpaty a oblasti Západní Beskydy. Jižní (převážná) část pak spadá do geomorfologického celku Hostýnsko-vsetínská hornatina a podcelku Vsetínské vrchy, jejichž podloží budují silně zvrásněné flyšové horniny zejména račanské jednotky magurské skupiny příkrovů, údolní nivy jsou tvořeny fluviaálními sedimenty. Vsetínské vrchy tvoří ústřední hřbet s řadou vedlejších hřbetů a rozsoch, které jsou odděleny hlubokými údolními s častými sesuvy. (Hruban, 2015a) Severní část území Hutiska spadá do geomorfologického celku Rožnovská brázda, jejíž složitě zvrásněné flyšové horniny jsou překryty čtvrtohorními sedimenty. V mírně zvlněném pahorkatiném reliéfu se vyskytují slepencové suky, mrazové sruby i strukturní terasy. (Hruban, 2015b) Nejvyšším bodem Hutiska je s 912 m n. m. vrchol Tanečnice, nejnižší bod se nachází při výtoku Hážovického potoka z k. ú. a dosahuje hodnoty 450 m n. m.

Z hlediska **hydrologie** spadá k. ú. Hutiska do povodí Rožnovské Bečvy, která se dále slévá se Vsetínskou Bečvou a vytváří tak řeku Bečvu, která je pravobočním přítokem Moravy. Naprostou většinu území odvodňuje Hutiský potok, jehož významný levoboční přítok tvoří potok Mísna. Hutiský potok se před soutokem s Rožnovskou Bečvou vlévá z levého boku do Solaneckého potoka, který odvodňuje i malé území na východě Hutiska. Severní část obce je odvodňována Hážovickým potokem, přičemž nejsevernější cíp je odvodňován přímo Rožnovskou Bečvou. Na území obce se nenachází žádný významný hydrologický útvar.

Z pohledu **klimatologie** se Hutisko dle Quitta (1971) nachází v chladné oblasti, konkrétně klimatickém regionu CH6. Pro ten je charakteristický výskyt 10-30 letních dní, naopak mrazových dní zde napočítáme 140-160, stejný je i počet dní se sněhovou pokrývkou. Průměrná teplota v lednu je zde -4 – -5 °C, v červenci to jsou hodnoty 14–15 °C. Dle ČHMÚ (2017) se zde průměrný roční úhrn srážek r. 2017 pohyboval mezi 1000 – 1200 mm.

Z pohledu **ochrany přírody** se celé území obce nachází v CHKO Beskydy. V k. ú. Hutiska se nachází PP Poskla, která se skládá se třech samostatných, nepříliš od sebe vzdálených lokalit, z nichž jedna se nachází v k. ú. Solance pod Soláněm. Celková rozloha PP Posk-

la je 2,45 ha, z čehož v k. ú. Hutiska se nachází 1,19 ha. Předmětem ochrany je zachování rozličných typů nelesních společenstev vázaných na geomorfologii terénu a vodní režim. První plochu pokrývá druhově bohatá vlhká louka, druhou pak malé rašeliniště, které ve spodní části přechází v rašelinnou a smilkovou louku. (Chráněná území Zlínského kraje, 2018b).

3.2. Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel

Jak již bylo zmíněno výše, osada Hutisko byla založena v polovině **17. století**, r. 1656, a její název odkazuje na zaměstnání původních obyvatel – na skelné huťáře. 10 let po založení obce, r. 1675, bylo v Hutisku 26 domů, z čehož jen dva měly pole, ve zbylých bydleli huťáři. Mimo skelní hutnictví bylo Hutisko již od svého počátku centrem salašnictví, neboť první hutiský fojt byl vojvodou valašským. (Kramoliš, 1907)

Později, v průběhu **18. století**, byla skelná huť z Hutiska přestěhována: „*Když v okolí hutí byly stromy vykáčeny a spáleny, přistěhovány byly na Prostřední Bečvu a odtud později do Karlovic.*“ (Kramoliš, 1907) Na území obce tak zůstalo množství ploch, které mohly být přeměněny na pastviny. V průběhu 18. stol. se zde dovídáme od pěti javořinách, kde mohlo najít zaměstnání mnoho obyvatel Hutiska. Salašnictví bylo tedy hlavním zdrojem obživy v Hutisku. Na konci 18. stol., r. 1790, bylo v obci 96 domů s 668 obyvateli. (Kramoliš, 1907)

Tabulka 1: Vývoj počtu obyvatel a domů v Hutisku v letech 1790–2011

Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./1 dům	Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./dům
1790	668	96	6,96	1930	944	163	5,79
1868	1054	160	6,59	1950	829	186	4,46
1880	1036	167	6,20	1970	975	216	4,51
1890	1056	169	6,25	1980	986	225	4,38
1900	1075	168	6,40	1991	977	265	3,69
1910	946	148	6,39	2001	923	281	3,28
1921	870	146	5,96	2011	.	.	.

Poznámka: Aktuální informace o počtu obyvatel a domů pouze pro Hutisko nejsou k dispozici

Zdroj 1: Obec Hutisko-Solanec, 2017

Zdroj 2: Beclar, 2006

Z údajů v tabulce lze vysledovat rostoucí tendence počtu obyvatel do r. 1900, kdy se v následujících 20 letech snížila populace obce o 205 obyvatel. Příčinou tohoto poklesu bylo vystěhovalectví do USA. Pro toto období máme také zprávu, že r. 1907 byl počet hovězího

dobytka vyšší, než počet ovcí. Vidíme zde tedy postupný přechod obyvatel od salašnictví k intenzivnějšímu zemědělskému hospodaření.

Období nárůstu obyvatel v meziválečném období je doprovázeno i nárůstem počtu domů. V tomto období začínají lidé více dojíždět za prací do měst (nejblíže Rožnov p. Radh.), kde měli zajištěný stálý finanční příjem, což působilo příznivě na jejich celkovou životní úroveň. Pro rok 1950 další pokles obyvatelstva, který byl zapříčiněn poválečným osidlováním československého pohraničí obyvatelstvem z nitra ČSR. Po následných asi 30 letech růstu obyvatel zaznamenáváme v posledním desetiletí období socialismu další pokles obyvatelstva, který byl spojen s růstem města Rožnov pod Radhoštěm. Trend urbanizace a následný pokles populace Hutiska pokračoval i v prvním desetiletí nově obnovené demokracie. Co se týká počtu obyvatel na jeden dům, ten má s drobnými výjimkami po celou dobu klesající tendenci, což je zapříčiněno klesajícím či nevýrazně stoupajícím počtem obyvatel a zvyšující se životní úrovní spojenou s výstavbou nových domů a zvyšujícím se počtem obyvatel zaměstnaných v podnicích se stálým příjmem, zejména v průmyslu a zemědělství.

3.3. Výsledky prostorové GIS analýzy

Výsledky této analýzy jsou jak mapové výstupy (Mapová příloha 1–5), které jsou zařazeny do obrazové přílohy na konci této práce, tak tabulky hodnot absolutních i procentuálních, na jejichž základě byly vytvořeny i koláčové grafy. Pomocí těchto výsledků dojde k vyhodnocení dřívějšího i současného stavu krajiny Hutiska i proběhnuvších změn.

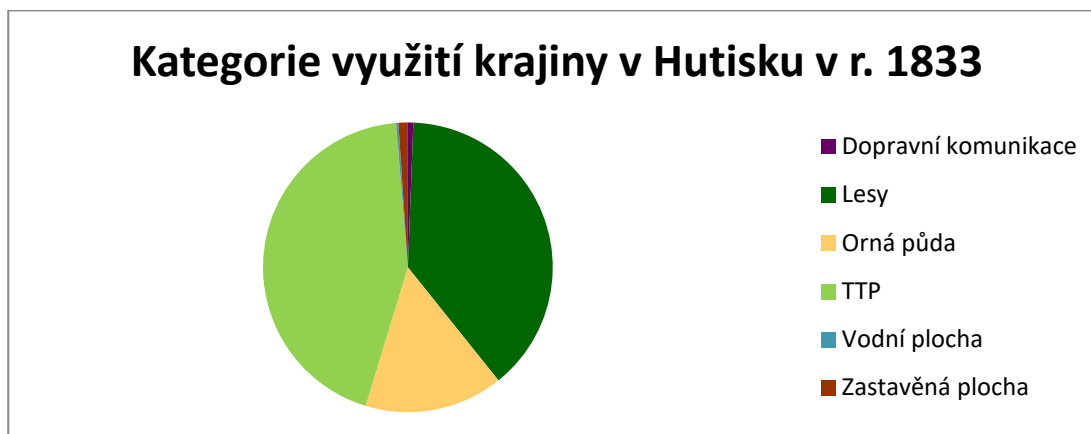
Tabulka 2: Rozlohy kategorií využití krajiny a jejich změn v k. ú. Hutisko v letech 1833 a 2016 v absolutních i procentuálních hodnotách

Kategorie využití krajiny	1833		2016		1833–2016	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Doprav. komunikace	79766,08	0,60	510541,12	3,86	+430775,04	+540,05
Lesy	5122161,67	38,65	9596305,68	72,54	+4474144,00	+87,35
Orná půda	2047880,86	15,45	14631,98	0,11	-2033248,88	-99,29
TTP	5828570,73	43,98	2506025,82	18,94	-3322544,91	-57,00
Vodní plocha	33971,12	0,26	29683,68	0,22	-4287,44	-12,62
Zastavěná plocha	139142,14	1,05	571197,65	4,32	+432055,52	+310,51
Součet	13251492,58	100,00	13228385,94	100,00	.	.

Poznámka: Rozdíl v součtech absolutních hodnot rozloh je zapříčiněn nepřesností při georeferencování zpracovávaných podkladových mapových materiálů

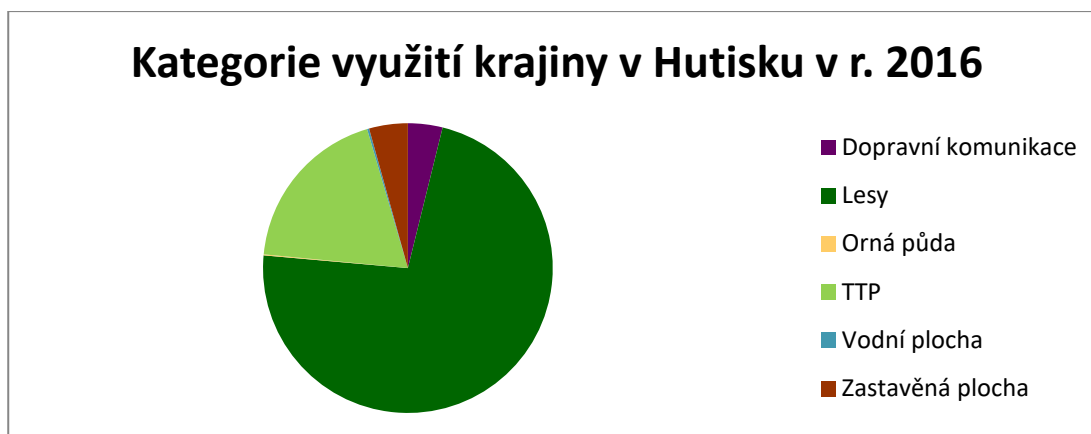
Zdroj: ČÚZK (2019), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 1: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Hutisko v r. 1833

Zdroj: ČÚZK (2019), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 2: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Hutisko v r. 2016

Zdroj: ČÚZK (2019), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

3.3.1. Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Hutiska

Síť **dopravních komunikací** se v Hutisku za sledované období více než zpětinasobila. V roce 1833 zde byly cesty a silnice vedeny pouze v nejvýznamnějších údolích; k většině samot na úbočích a temnějších částech hor není zanesena cesta na mapách Stablního katastru. Nejvyšší koncentrace silnic se nacházela v okolí silnice vedoucí z Rožnova p. R. do Solance, kde se soustředilo větší množství zástavby. I když se, oproti původnímu stavu, několikanásobně rozšířila i zastavěná plocha, největší vliv na znásobení dopravní sítě mělo jak vybudování cest a silnic k samotám (kterých již významně nepřibýlo), tak vybudování sítě lesních cest, které obsluhují lesní dělníky při pracích v lesích, které v současnosti zabírají bezmála $\frac{3}{4}$ území obce.

Lesy v současné době zabírají téměř $\frac{3}{4}$ rozlohy Hutiska, což je téměř dvakrát více, než v prvním sledovaném období. Současné rozšíření lesů zabírá veškerou plochu, která byla pokryta lesy v r. 1833. K rozšíření lesů došlo zejména na úkor TTP, méně pak na úkor orné pů-

dy, která se nacházela v náročném terénu. Dopravní komunikace, které byly na úkor lesních porostů zbudovány k obsluze lesů a dopravní dostupnosti samot, ubraly málo na jejich dominanci v k. ú. Hutisko.

Kategorie **orné půdy** zaznamenala největší pokles, a to o více než 99 %. Orná půda byla nahrazena lesy a nejvíce pak trvalým travním porostem, a to nejen v náročném terénu. Dnes se orná půda nachází pouze při pár domech v podobě zahrádek nebo malých polí.

Při hodnocení typu plužiny dle Lázničky (1946) lze plužinu Hutiska v r. 1833 charakterizovat jako **plužinu scelených úseků**, která se nachází u dvorcových vsí. Každý dvorec zde stojí uprostřed svých pozemků.

Trvalý travní porost, dříve nejčetnější kategorie využití krajiny, se zmenšil více než dvojnásobně a s 1/5 zastoupení dnes tvoří druhou největší plochu v Hutisku. TTP, které se nacházely zejména v náročném, těžce přístupném terénu, byly nahrazeny zejména lesními porosty, v méně náročném terénu pak zastavěnou plochou. I přes celkový pokles TTP došlo k jeho rozšíření, především na úkor orné půdy.

Z hlediska prostorového rozšíření TTP lze pozorovat v Hutisku zvláštní jev. V r. 1833 se TTP ve vzdálenějších částech k. ú. nacházely zejména na temenních částech hor a horských hřbetů (jih a jihozápad k. ú.), v částech k. ú. blíže centru obce se TTP vyskytovaly zejména v hůře přístupném terénu (prudké svahy, rokliny apod.), přičemž temenní části horských hřbetů zde pokrývala zejména orná půda (severozápad a sever území). V r. 2016 se situace změnila, kdy se TTP ve vzdálenějších částech k. ú. (na temenních částech hor a horských hřbetů) a blíže centru obce v hůře přístupném terénu zalesnily, naopak orná půda na temenních částech horských hřbetů blíže centru obce se přeměnila na TTP.

Současné zastoupení **vodní plochy** v Hutisku se oproti r. 1833 nepatrně snížilo. Důvodem tohoto poklesu je především narovnání vodních toků, ke kterému docházelo na našem území v období socialismu v 2. pol. 20. stol. Došlo také k jejich zúžení, a to zejména v místech brodů, kde bylo koryto vodního toku široké a mělké. Ve špatně přístupném terénu sloužily vodní toky také jako dopravní komunikace.

Více než trojnásobně se na území Hutiska zvýšila **zastavěná plocha**. Ta se vytvořila zejména podél silnice vedoucí z Rožnova p. R. do Solance. Zde se vytvořil intravilán obce, který na východě ihned navazuje na intravilán obce Solanec. Zbytek obce, stejně jako dříve, dodnes tvoří domy rozptýlené zejména na „Zákopčí“, tj. v hlubokých údolích Hutiského potoka a potoka Mísná. Zbylé domy se nachází na přilehlých úbočích, v místech bývalých pasekářských usedlostí; v temenních částech horských hřbetů se nachází domy pouze v západní části území obce, zvané Díly.

Při hodnocení typu osídlení dle Lázničky (1946) lze v r. 1833 Hutisko zařadit mezi tzv. **dvorcové vsi**. Ty charakterizuje rozptýlený půdorys, který se skládá se z osamělých usedlostí, rozmístěných zcela nepravidelně. Často u tohoto typu osídlení dochází k místnímu nakupení dvorců kolem administrativního jádra (škola, kostel apod.), což lze v případě Hutiska pozorovat právě u silnice, která vede z Rožnova p. R. do Solance, kde se do současné doby vytvořil intravilán obce.

3.3.2. Dynamika krajiny a salašnictví Hutiska

Z počátků obce Hutisko se nám pro sledované území dochovaly informace o značné míře odlesnění a nízkém rozšíření orné půdy, o čemž svědčí zpráva již 10 let po založení obce (r. 1656), kdy z 26 domů měly pouze dva pole. (Kramoliš, 1907) Mýtiny po vykácených stromech, které byly potřebné ve sklářských hutích, bylo ideálním místem pro rozšíření salašnictví. Toho bylo Hutisko centrem již v počátcích obce, kdy první hutiský fojt, Pavel Majer, byl vojvodou valašským – jak se dovídáme ze záznamů z r. 1786, „*Dvakráte do roka vojvoda valašský, vrchní správce salaši, svolával na hutiský šenk t. j. na panskou hospodu hromadu salašníků, při které všichni ,úřední‘ a všichni vrchaři přítomní bývali.*“ (Kramoliš, 1907).

Po přesunutí sklářských hutí pro vykácení lesů v okolí Hutiska se na počátku 18. stol. stalo salašnictví hlavním zdrojem obživy místních obyvatel. Pro rok 1714 se dochovaly záznamy o čtyřech javořinách na území Hutiska: Lěští, Kyčery, Kyčery (jiné) a Humence. (Baletka, 2002) O další javořině se dovídáme r. 1746, kdy byla vrchností darována Hutisku javořina Lopošanky a za jejího vrchaře byl ustanoven fojt hutiský. (Kramoliš, 1907) Salašnictví zde tedy bylo z velké části v režii vrchnosti. Mimoto se v obci jistě vyskytovalo i určité množství výpasných ploch patřící poddaným.

O stavu využití ploch v k. ú. Hutiska **r. 1833** pojednává předchozí kapitola. Ze studia indikačních skic map Stablního katastru (MZA, 2019) však zjišťujeme, že se v Hutisku v r. 1833 vyskytovaly tři javořiny: *Humenetz* (Humeneč), *Na Dilem* (Díly) a *Pod Misnu* (Pod Mísnú). Zbylé výpasní plochy již náležely poddaným. Lze tedy pozorovat snižující se podíl ploch vypásaných v režii vrchnosti.

Pro období mezi mapováním Hutiska, tj. **mezi lety 1833–2016**, máme k dispozici informace různého druhu. Základním vodítkem jsou údaje o vývoji zemědělsky využívaných ploch mezi lety 1845–2000, které uvádí následující tabulky:

Tabulka 3: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch k. ú. Hutisko v letech 1845–2000

Způsob využití	1845–1948	1948–1990	1990–2000
Orná půda	< 110 %	> 70 %	90–99 %

TTP	60–80 %	> 60 %	105–125 %
Lesy	110–130 %	< 135 %	100–100,5 %

Poznámka: Hodnoty vykazují procentuální změnu oproti stavu na počátku daného období

Zdroj: Bičík, I. in Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009)

Tabulka 4: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch k. ú. Hutisko v letech 1833–1907

Způsob využití	1833	1907	Změna (%)
Orná půda	204,8 ha	210,8 ha	+2,9 %
Trvalý travní porost	582,9 ha	579,4 ha	-0,6 %
Lesy	512,2 ha	514,8 ha	0,5 %

Zdroj 1: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj 2: Kramoliš, 1907

Při pohledu na tabulku 4 lze konstatovat, že již do r. 1907 proběhl pokles TTP na úkor lesů a orné půdy, nicméně proběhnuvší změny nebyly markantní. Co se týče dobytka, bylo zde 22 koní, 382 hovězího, 218 ovcí, 108 koz a 63 vepřů. (Kramoliš, 1907) Vidíme zde tedy postupný odklon obyvatel od chovu ovcí a orientaci na chov hovězího dobytka, který je spjat se všeobecnou intenzifikací zemědělství. (Šťastný, 1971) Současně sledujeme i intenzivní zalesňování bývalých TTP a orné půdy. Pan Bajer dává nárůst plochy lesů do souvislosti s panstvím, které salašovalo na javořinách ve vlastní režii „*To později tento způsob hospodaření nahradilo velmi intenzivním lesním hospodářstvím...*“ (Bajer, 2018) Souvislost majetkového vlastnictví a procesu zalesnění je průkazná při pohledu na letecké snímky Hutiska z r. 1950 serveru (Cenia, 2009), kde lze vidět ještě existující pozůstatky velkých pastvin, které r. 1833 náležely obyvatelům Hutiska, na východě a jihu Hutiska; javořiny Díly, Humenec a Pod Mísnů, které patřily panství, již byly zcela zalesněny.

Prostorová lokace pozůstatků těchto pastvin podporuje pravdivost vzpomínek obyvatel Hutiska na závěrečné období salašování v Hutisku: „*Salašnické hospodaření tu fungovalo po dlouhou dobu, o čemž svědčí více historických pramenů, ale také to, že ještě nedávno někteří starší občané, dnes ale už nežijící, pamatovali poslední bače, kteří pásli v prostoru na pomezí Hutiska, Valašské Bystřice a Nového Hrozenkova.*“ (Bajer, 2018) **Zánik salašnického způsobu hospodaření v Hutisku** lze proto položit do období kolem 2. světové války.

V období socialismu, tj. **mezi lety 1948–1990**, sledujeme největší nárůst lesů, a to nejen na úkor TTP, ale také na úkor orné půdy. Tyto změny dokládá pan Hatlapatka, pamětník daného období a rodák z Hutiska. Pan Hatlapatka (2019) uvedl, že mimo řízené zalesňování území obce bylo mnoho TTP zarosteno velkým množstvím náletových dřevin. Zbylé TTP

byly využity jako louky a pastviny pro hovězí dobytek. Z orné půdy byly využity v rámci intenzivního hospodaření nejpříhodnější plochy. Pan Hatlapatka vzpomíná, že pro neúrodnost půdy byla pole pro vyšší výnosy přehnojována a vypěstované plodiny nebylo pro svůj zápach možno konzumovat.

V současnosti, tj. **mezi lety 1990–2000**, se rozlohy lesů téměř nezměnily, došlo však k mírnému nárůstu TTP na úkor orné půdy. Pan Hatlapatka (2019) tuto skutečnost dokládá trendem, kdy soukromí hospodáři zalučňovali pole, aby dosáhli požadované výměry luk a získali tak finanční dotace. V současné době je v Hutisku chov dobytka v režii menších hospodářů, kdy pan Růčka chová přibližně 35 ks hovězího dobytka a pan Hatlapatka (2019) 14 ks. Pan Hatlapatka (2019) mimoto uvádí, že se v obci nachází několik dalších menších hospodářů, kteří chovají do 5 ks hovězího dobytka. Pro chov ovcí uvádí dva hospodáře, kteří chovají cirká 30 ks ovcí a mimoto se v obci opět nachází několik hospodářů, kteří chovají do 5 ks ovcí. Chov koní zde prý probíhá v minimálním měřítku.

3.4. Toponyma

3.4.1. Zachycená salašnická toponyma v Hutisku

Ze studia mapy Stablního katastru, která pro Hutisko pochází z r. 1833, se dovídáme o jediném salašnickém toponymu. Z mapy však lze vyčíst další dvě toponyma, která souvisela se salašnictvím – Humenec a Javořina. Při porovnání s topografickou mapou můžeme určit i terén, ve kterém se daný název nachází.

Kiczera – V současném přepisu *Kyčera*. Toponymum se nachází ve východní část obce, v oblasti vrcholu kopce Žebračka. Místo pokryto rozsáhlým lesem.

Humenetz – V současném přepisu *Humenec*. Název v přibližném středu obce, lokalizovaný v místě, kde horský hřbet vytváří ve své temenní části rovinu. Tento tvar terénu odpovídá definici hesla *Humenec* ve Slovníku valašského nářečí. (Kazmír, 2001) Území bylo využito jako rozsáhlá pastvina.

Iaworzina – V současném přepisu *Javořina*. Toponymum se nachází v JZ části k. ú., v oblasti vrcholu Herálky. Místo využito jako pastvina lemující temenní část hřbetu

Uvedený název *Kyčera* řadíme do skupiny salašnických toponym, kterým dr. Štika přisuzuje vyšší význam. Více těchto toponym se z historických zdrojů pro Hutisko nedochovalo, což potvrzuje i pan Bajer.

Bajer (2018) uvádí také salašnická toponyma, která se v Hutisku dochovala do nedávné minulosti – zachyceny byly od nejstarších pamětníků. Tento výčet se započne názvem, jehož autorem není pan Bajer, ale byl nalezen na mapách serveru mapy.cz (2019).

Humenec – Toponymum, které se nachází ve shodné lokalitě, jako Humenec v mapě Stablního katastru. Území je dnes pokryto lesním porostem.

Košariska – Název umístěný ve svahu pod výše zmiňovaným názvem Humenec. Místo je v současnosti vyžito jako trvalý travní porost.

Kyčera – Vrch Žebračka, shodné s označením v mapě Stablního katastru, pokryto lesy.

Kyčera – Strmé úbočí vrcholu Žebračka, pokryto lesy.

Kyčerka – Označení sedla, které se nachází jižně od vrcholu Herálky,

Z kvantitativního hlediska vidíme, že salašnických toponym se v paměti nejstarších obyvatel Hutiska dochovalo více, než kolik jich bylo nalezeno v archivních materiálech. Zhodnotíme-li všechna tato toponyma kvantitativně, zjistíme, že kromě názvu Košariska se všechny nachází ve skupině toponym, kterým dr. Štika přikládá vyšší význam a které lokalizuje zejména do části Valašska s vyšší intenzitou salašnictví (Štika, 1973). Toto zjištění dokládá správnost jeho zařazení Hutiska dr. Štikou do jádrové oblasti intenzity salašnictví.

3.4.2. Dynamika salašnických toponym v Hutisku

I když jsme na území Hutiska zaznamenali více salašnických toponym v současnosti, než v archivních materiálech, přistupuje pan Bajer (2018) k aktuálnímu stavu užívání těchto toponym kriticky: „*...je tu dnes používáno jen minimum názvů souvisejících se salašnictvím (podle mého dlouhodobého dotazování mezi místními, především v nejstarší generaci, dnes už často nežijící).*“ (Bajer, 2018) Kritická slova pana Bajera podporuje i pohled na území okolních obcí, kdy jak v mapách Stablního katastru, tak v mapách současných nalezneme četnější zastoupení salašnických toponym.

Jak již bylo doloženo výše, salašnictví bylo v Hutisku velmi intenzivní. Pan Bajer ve své úvaze uvádí dva hlavní důvody nízkého výskytu salašnických toponym. Jako první důvod uvádí **přítomnost skelných hutí**, kdy se na území Hutiska vyskytovalo i dochovalo poměrně velké množství toponym odrážející tuto činnost: „*V případě Hutiska a Solance se jedná např. o názvy související se sklářstvím (Za Hutí, Popelář, Uhliska), které byly stejně staré nebo i starší a mohly ,přebít‘ názvy salašnické.*“ (Bajer, 2018) Tento argument je relevantní ze dvou hledisek. Prvním je, že Hutisko vzniklo jakožto sklářská osada. Sklářství zde bylo primárním zdrojem obživy ještě před tím, než se zde mohl rozvinout salašnický způsob hospodaření, sklářská toponyma zde proto hrála svou důležitou roli a zakotvila tak v užívání i paměti místních obyvatel. Druhé hledisko bere v potaz skutečnost, že se v celé jádrové oblasti salašnictví vyskytuje velké množství salašnických toponym, které bylo třeba od sebe odlišovat – proto se např. ke Kyčerám a Grůňům přidávaly různé přívlastky, aby byly od sebe odlišitelné. (Štika, 1973) Z tohoto hlediska měla sklářská toponyma, která na Valašsku nebyla

tolik rozšířená, větší vypovídající hodnotu pro orientaci v terénu a mohly se tak uchovat v užívání obyvatel více, než toponyma valašská.

Jak druhý důvod vymizení salašnických toponym z území Hutiska uvádí pan Bajer (2018): „*Důvodem úplného vymizení těchto názvů z krajiny pak podle mě může být právě to, že šlo o plochy náležející panství. To později tento způsob hospodaření nahradilo velmi intenzivní lesní hospodářství, při němž ty salašnické názvy úplně ztratily význam.*“ Z uvedeného výroku vyplývá, že se salašnická toponyma na území javořin mohla užívat pouze v době, kdy zde vrchnost salašnictví provozovala. Poté, co přestal být tento druh hospodaření rentabilní (2. pol. 19. stol.), nahradilo jej lesní hospodářství. (Macůrek, 1959) Salašnické pojmy v těchto lesnických revírech tak pozbyly smyslu svého užití. Toto tvrzení dokládá skutečnost, že všechna salašnická toponyma, zachycená v historii i v současnosti, jsou lokalizována mimo území výskytu vrchnostenských javořin, které jsou zachyceny na území Hutiska r. 1833.

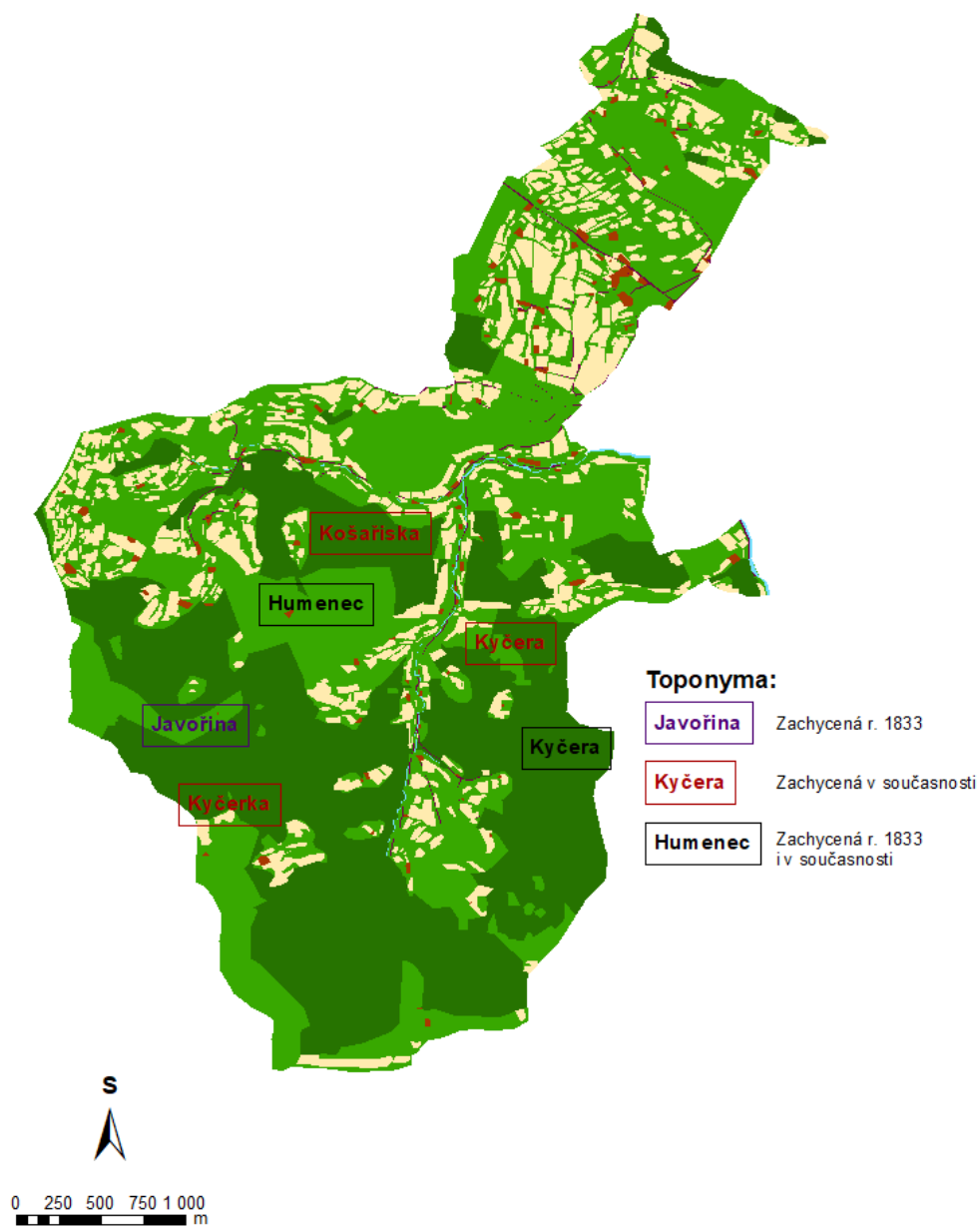
Na ostatních výpasních plochách vlastněných poddanými, které byly dříve javořinami, mohla mít vliv na absenci salašnických pojmů právě jejich dřívější příslušnost vrchnosti, kdy k prostorové orientaci sloužily již zažitá původní názvy javořin – Léští, Na Díle, Pod Mísnů a Humenec. Ty jsou dodnes na mapách zaneseny. Zánik dalších salašnických toponym, která se v těchto lokalitách mohla užívat, mohl být zapříčiněn jejich malým významem pro orientaci v terénu či nedostatečně dlouhou dobou jejich výskytu na to, aby se ustálily v používání obyvatel.

Zda se názvy dvou někdejších javořin Kyčera a Kyčera, které jsou zároveň salašnickými toponymy, zachovaly do dnešních dnů ve tvarech toponym Kyčera a Kyčerka (užívaných jen pamětníky), lze pouze spekulovat, jelikož na mapě z r. 1833 se nachází pouze název Kyčera jakožto označení zalesněné oblasti vrcholu, který se dnes nazývá Žebračka. Lze se domnívat, že původní javořina Kyčera se nacházela v oblasti dnešního výskytu toponyma Kyčera SZ od vrcholu Kyčera (dnes Žebračka), neboť se v této lokalitě vyskytovaly TTP. Pro druhou javořinu Kyčera se lze domnívat, že se nacházela v místech dnešní lokality Kyčerka, kde se dříve nacházel rozsáhlý TTP.

K užívání salašnických karpatských toponym se vztahuje zajímavá věta, kterou při telefonickém rozhovoru pronesl pan Jaroslav Hatalpatka, postarší chovatel hovězího dobytka v Hutisku. Uvedl: „*Tady je to samá **grapa**, tu sa moc ovec neuchová.*“ Tučně zvýrazněné slovo *grapa* náleží do první skupiny salašnických toponym. Můžeme tedy vidět, že některá z těchto toponym, která svou podstatou popisují tvar terénu, jsou doposud terminologií, která je přirozenou součástí každodenního jazyka starších hospodářů Hutiska.

Mapa 1: Znázornění míst s výskytem toponym se salašnictvím

TOPONYMA SPOJENÁ SE SALAŠNICTVÍM V K. Ú. HUTISKO

Poznámka: Podklad tvoří mapa využití krajiny Hutiska v. 1833

Zdroj 1: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj 2: MZA, 2019

Zdroj 3: Bajer, 2018

4. Zděchov

4.1. Geografická charakteristika

Zděchov tvoří **administrativně** samostatnou obec, o níž nejstarší písemná zmínka pochází z roku 1623. Výměra k. ú. činí 13 km² (Hrbáček, 1985) a nachází se ve východní části Zlínského kraje, v SO ORP Vsetín. Zděchov na SZ hraničí s obcí Hovězí, na S a SV s obcí Huslenky, na JV s obcí Valašská Senice, na J s obcí Francova Lhota a na Z s obcí Lužná. Obec zaznamenala mezi lety 1927–1954 zvětšení katastrální výměry o asi 4,5 ha, kdy byl ke k. ú. připojen poslední dům u silnice směrem z Huslenek. (Hrbáček, 2019)

Z hlediska **geomorfologie** spadá celé území Zděchova do subprovincie Vnější Západní Karpaty, oblasti Slovensko-moravské Karpaty a celku Javorníky. Ten je tvořen erozně-denudačním a strukturně denudačním reliéfem, který je převážně budován komplexy pískovců a jílovců zlínského souvrství račanské jednotky magurské skupiny příkrovů. Pro hornatinný reliéf Javorníků jsou typické ploché hřbety, dílčí horské rozsochy a hluboká údolí rozčleněná sítí vodních toků. Charakteristické jsou také četné strže, sesuvy a hluboká příčná sedla (např. sedlo mezi vrcholy Filka a Radošov). Na severu k. ú. Zděchova vytváří potok Zděchovka tzv. průlomové údolí, kde proráží hřbet Javorníků. (Hruban, 2014a) Nejvyšší bod Zděchova tvoří vrchol Butorky (828 m n. m.) na JV k. ú., nejnižší bod se nachází na severu k. ú. při výtoku potoka Zděchova do k. ú. Hovězí v 458 m n. m.

Z **hydrologického** hlediska odvodňuje naprostou většinu území Zděchova potok Zděchovka, neboť k. ú. obce Zděchov zabírá celé území kotliny, odkud je veškerá povrchová voda odváděna průlomovým údolím na severu obce. Pouze východní část katastru je odvodňována potokem Uherská, který se na sever od Zděchova vlévá do Zděchovky jako její pravobochní přítok. Na území obce má Zděchovka dva významné přítoky. Levobočním přítokem je Radošovský potok. Pravobočním přítokem je Mísenský potok s výrazným levobočním přítokem, který tvoří Skřípovský potok.

Území Zděchova se dle Quitta (1971) nachází v chladné oblasti, konkrétně klimatickém regionu CH7. Pro ten je charakteristický výskyt 10-30 letních dní, naopak mrazových dní zde napočítáme 140-160. Počet dní se sněhovou pokrývkou zde činí 100-120 dní. Průměrná teplota v lednu je zde -3 – -4 °C, v červenci to jsou hodnoty 15–16 °C. Dle ČHMÚ (2017) se zde průměrný roční úhrn srážek r. 2017 pohyboval mezi 800 – 1000 mm.

Z pohledu **ochrany přírody** se celé území obce nachází v CHKO Beskydy. V k. ú. Zděchov se nachází PP Uherská, která se nachází na SV svahu vrcholu Žár v nadmořské výšce od 510 do 610 m. Na výměře 3,26 ha je předmětem ochrany zachovalá partie typické valašské krajiny, tzv. jalovcový pasínek s bohatým výskytem jalovce obecného a řadou druhů vstavačovitých rostlin. (Chráněná území Zlínského kraje, 2018)

4.2. Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel

I když se první písemná zmínka o obci datuje k r. 1623, byl Zděchov dle místního historika Karla Hrbáčka (1985) řídce osídlen pasekáři již mezi lety **1512–1515**, kteří unikali před vrchností hlouběji do lesa. Jako důležité považuje udat, že r. 1512 je jmenována obec Huslená (dnes Huslenky, odkud dodnes vede jediná státní silnice do Zděchova) jako pustá. Na počátku 30. let 16. stol. přibyli k tomuto řídkému osídlení také osadníci ze Starého Zubří. R. 1580, již 50 let před první písemnou zmínkou o obci, měl Zděchov svého purkmistra i fojta. (Hrbáček, 1985)

2. pol. 17. stol. a počátek 18. století se na moravsko-slovenském pohraničí nesl v duchu bojů, zabíjení, loupeží a plnění, které se výrazně podepsalo na prořidnutí místního obyvatelstva. Dne 22. února 1644 byl Zděchov za účast ve valašských proticísařských rebéliích z poloviny vypálen a šest mužů bylo popraveno. O necelých 20 let později vnikli na východ Moravy následkem zmatků v Sedmíhradsku Tataři, kteří dne 6. října 1663 pronikli do Zděchova, kdy zde bylo jednak zabito a jednak odsud odvedeno do zajetí 157 osob, vypáleno devět stavení a sebráno 36 koní a hodně hovězího dobytka a ovcí. Jednalo se přibližně o 40 % veškerého obyvatelstva, neboť r. 1666 bydlelo v 28 domech 206 Zděchovjanů. Po dalších asi 40 letech podnikali Kuruci nájezdy z Uher na Východní Moravu, kterou se snažili si podmanit. Historické prameny shodně uvádí, že Zděchov nájezdy Kuruců odnesl nejvíce. Mezi lety 1706–1707 byl Zděchov celkem jedenáctkrát přepaden a poslední nájezd Kuruců se zde uskutečnil 7. května 1708. (Hrbáček, 1985)

I přes ukončení bojů a vpádů neznamenal **18. století** pro Zděchov konec sporů. Ty zděchovští vedli se sousední obcí Hovězí, při kterých byl zajímán dobytek a došlo i ke ztrátám na lidských životech. Z těchto sporů se dovídáme o pastvisku zvaném Polana při Tarožném potoku a o javořině Žár, kde se hovězští pasekáři snažili zabírat půdu. Kvůli sporům s Hovězí uzavřela obec Zděchov smlouvu se sousední obcí Pulčín (součást k. ú. Francova Lhota) o užívání trati Skaličí. Kvůli tomu však vznikly další krvavé spory s obyvateli Valašské Senice, kteří „...ničili Zděchovjanům na Skaličí úrodu a zajímali voly.“ (Hrbáček, 1985) Kromě užívání půdy na Pulčínsku se dovídáme také o tom, že Zděchovjané obdělávali své pozemky až u Vranče (Hrbáček, 1985), což je údolí v k. ú. Nový Hrozenkov, asi 15 km od Zděchova. Co se týče usedlostí, neměl Zděchov v 80. letech 18. století ani jeden grunt. Nacházelo se zde 23 podsedků, dva půlpodsedky a dva chalupníci. (Hrbáček, 1985) Tento stav je jistě následkem pohrom, které Zděchov za krátkou dobu jeho existence postihly.

V rubehu **19. století** průmysl ve Zděchově nenašel své místo. Obyvatelé tedy odcházeli za výdělkem buďto do podniků v nedalekém Hovězí, na sezonní práce do Uher nebo chodili

prodávat své výrobky ze dřeva do bohatších krajů Moravy a Uher. (Hrbáček, 1985) Do 2. pol. 19. stol. lze zařadit i emigraci zdejšího obyvatelstva za prací, a to nejen do USA.

Z počátku **20. století** se dozvídáme o mnohém zalesnění, včetně některých bývalých javořin (Václavek, 1909), obyvatelé Zděchova tak již zjevně byli méně zaměstnaní na salaších a přecházeli k zaměstnání v nově vysazovaných lesích. Kvůli neúrodné zemědělské půdě a nedostatku pracovních příležitostí i ve 20. století odešlo množství Zděchovjanů před i po 1. světové válce do Ameriky a do Uher, resp. na Slovensko. Největší množství zdejších obyvatel však z obce odešlo po 2. světové válce v rámci osidlování československého

pohraničí. (Hrbáček, 1985) O vývoji obyvatelstva podrobněji informuje následující tabulka:

Tabulka 5: Vývoj počtu obyvatel a domů ve Zděchově v letech 1666–2018

Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./1 dům	Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./dům
1666	206	28	7,36	1950	705	171	4,12
1850	1101	162	6,80	1973	823	160	5,14
1868	888	155	5,73	1970	759	162	4,69
1880	853	165	5,17	1980	657	161	4,08
1890	745	154	4,48	1991	661	196	3,37
1900	784	154	5,09	2001	664	207	3,21
1910	859	153	5,61	2011	568	209	2,27
1921	906	155	5,85	2017	581	.	.
1930	827	156	5,30				

Zdroj 1: Hrbáček, 1985

Zdroj 3: ČSÚ, 2012c

Zdroj 2: Beclar, 2006

Zdroj 4: ČSÚ, 2018c

Při pohledu na tabulku 5 vidíme pokles obyvatel Zděchova v 2. pol. 19. stol. Zde lze zařadit první vlnu vystěhovalectví za prací (doprovázenou kolísavým počtem domů v obci), která následně pokračovala i v období První republiky. Hrbáček (1985) uvádí, že se ze Zděchova během tohoto vystěhovalectví odebralo celkem 111 občanů, z čehož 68 do Severní Ameriky, dva do Jižní Ameriky, jeden do Itálie, jeden do Irska, čtyři do Maďarska, čtyři do Rakouska, 28 na Slovensko (resp. Uher) a tři do severních Čech. I když se část občanů následně vrátila, většina z nich už mimo Zděchov zůstalo.

Největší vlnu vystěhovalectví z obce však pan Hrbáček (1985) umísťuje do poválečného osidlování pohraničí, kdy mělo mnoho obyvatel odejít z větší části na jižní Moravu

(Břeclavsko, Mikulovsko a Znojemsko) a menší část na severní Moravu (Bruntálsko, Jesenicko, Novojicko, Opavsko a Šumpersko). Část těchto obyvatel se pak vrátila zpět, do r. 1973 asi 150 osob, což vysvětluje prudký nárůst počtu obyvatel mezi lety 1950 a 1973 a současný pokles počtu domů. Následující dvacetiletí opět zaznamenává pokles populace Zděchova, což zřejmě souvisí s rozvojem nedalekého města Vsetín. Po následujícím dvacetiletí stagnace počtu obyvatel dochází po přelomu milénia k dalšímu úbytku počtu obyvatel, což zřejmě souvisí s trendem stěhování obyvatel do měst a jeho zázemí. V současnosti počet obyvatel mírně narůstá. Od r. 1970 má klesající tendenci počet obyvatel na jeden dům, což souvisí jak s poklesem či stagnací počtu obyvatel, tak s nárůstem počtu domů díky stálému finančnímu příjmu, který obyvatelům obce zajistilo zaměstnání ve městech a dříve i v JZD. (Hrbáček, 1985)

4.3. Výsledky prostorové GIS analýzy

Výsledky této analýzy jsou jak mapové výstupy (Mapová příloha 6–10), které jsou zařazeny do obrazové přílohy na konci této práce, tak tabulky hodnot absolutních i procentuálních, na jejichž základě byly vytvořeny i koláčové grafy. Pomocí těchto výsledků dojde k vyhodnocení dřívějšího i současného stavu krajiny Zděchova i proběhnuvších změn.

Tabulka 6: Rozlohy kategorií využití krajiny a jejich změn v k. ú. Hutisko v letech 1829 a 2016 v absolutních i procentuálních hodnotách

Kategorie využití krajiny	1829		2016		1829–2016	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Doprav. komunikace	174160,54	1,35	289605,84	2,23	115445,29	+66,29
Lesy	1654126,33	12,84	8610530,79	66,39	6956404,46	+420,55
Orná půda	4481854,15	34,79	4234,18	0,03	-4477619,97	-99,91
TTP	6379338,49	49,52	3697569,84	28,51	-2681768,65	-42,04
Vodní plocha	51957,31	0,40	38284,27	0,30	-13673,04	-26,32
Zastavěná plocha	142180,34	1,10	330068,47	2,54	187888,13	+132,15
Součet	12883617,15	100,00	12970293,39	100,00	.	.

Poznámka: Rozdíl v součtech absolutních hodnot rozloh je zapříčiněn změnou katastrálního území mezi lety 1829–2016

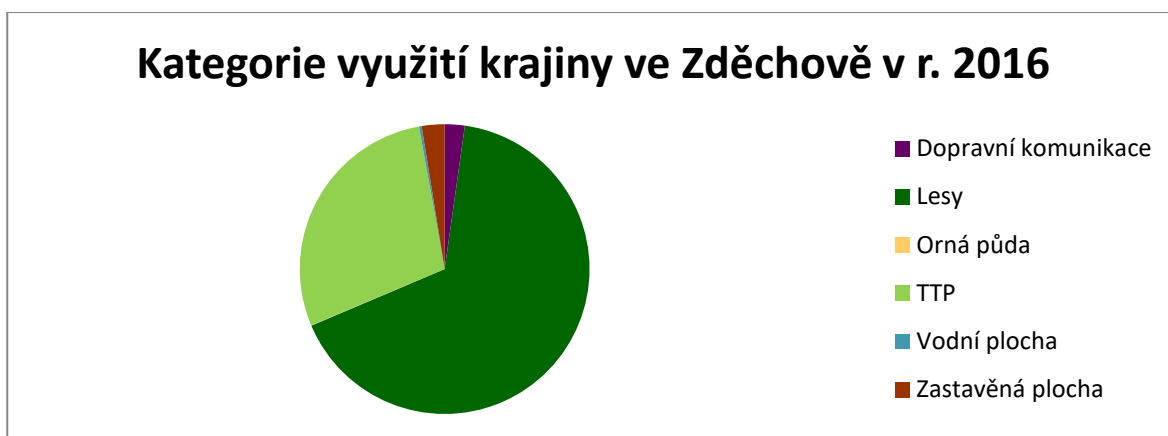
Zdroj: ČÚZK (2019), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 3: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Zděchov v r. 1829

Zdroj: ČÚZK (2019), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 4: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Hutisko v r. 2016

Zdroj: ČÚZK (2019), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

4.3.1. Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Zděchova

Síť **dopravních komunikací** se za sledované období rozšířila o 2/3. Mnohé polní cesty, které vedly z intravilánu obce k polnostem v jeho okolí, pro jejich zatravnění či zalesnění zanikly. Lesní porosty se však více než zčtyřnásobily. Pro jejich obsluhu bylo vybudováno množství lesních cest. Rozvoj sítě cest a silnic souvisí také s rozvojem zástavby obce v jeho intravilánu.

Kategorie **lesů** zaznamenala ve sledovaném období více než čtyřnásobný nárůst. Se současnými 2/3 rozlohy území obce tvoří nejrozšířenější využití krajiny ve Zděchově. R. 1829 byly lesy rozšířeny pouze na JV obce, v tratích zvaných Butorky a Slovačica. Lesy se rozšířily především na úkor trvalých travních porostů, méně pak na úkor orné půdy, která se nacházela v nejhůře přístupném terénu. Původní rozšíření lesů bylo zachováno, výjimku tvoří pouze lesní cesty, které v nich byly vybudovány.

Kategorie **orné půdy**, která r. 1829 představovala přibližnou třetinu rozlohy Zděchova, zaznamenala ve sledovaném období téměř úplné vymizení; v současné době se vyskytuje pouze v podobě několika zahrádek a menších políček. Orná půda byla přeměněna především v TTP a v hůře přístupném terénu na lesy, méně pak na zastavěnou plochu (zejména v okolí intravilánu obce).

Pro r. 1829 lze plužinu Zděchova dle Lázničky (1946) hodnotit jako **záhumenicovou plužinu**, která se upíná na řadový půdorys obce a při které se pásy pozemků jednotlivých usedlostí vinou od usedlosti až k hranici katastru, delší stranou kolmo ke směru údolí. V hornatých krajích se pak tyto pásy vinou nepravidelně, přizpůsobující se členitému terénu. Ve Zděchově je tento typ plužiny doplněn o **plužinu úsekovou**, která obklopuje valašské paseky a sedliště (Láznička, 1946).

Kategorie **trvalých travních porostů**, tvořící r. 1829 téměř přesnou polovinu katastru obce, dnes tvoří její větší čtvrtinu. Zajímavý úkaz je, že i když se ve Zděchově stále vyskytuje více jak 25 % TTP, původních TTP se zde vyskytuje poměrně málo. Je to zapříčiněno tím, že i když téměř veškeré původní TTP byly zalesněny (zejména javořiny po obvodu obce), případně přeměněny na zastavěnou plochu v intravilánu obce, vzniklo velké množství nových TTP, a to zejména na úkor orné půdy, která se vyskytovala blíže intravilánu obce a zastavěným plochám.

Nápadný je také souvislý charakter TTP v r. 1829, který se vyskytuje jakoby po obvodu obce, mezi hranicemi katastru a ornou půdou, která vytváří jakýsi kompaktní celek a místy „ukusuje“ z celistvé TTP. Je zde zřetelná plánovitost vrchnosti, která tyto TTP po obvodu obce vlastnila, nejvíce na JV Zděchova, kde je ostře vytyčena hranice mezi pastvinami a lesy.

Vodní plochy se ve Zděchově zmenšily asi o ¼. Příčinou je jak narovnávání vodních toků v průběhu socialismu, tak také vytváření mostů, které nahradily původní brody, což byly široké a mělké části potoků pro možné překonání vodního toku. Jistou roli hraje i nepřesnost v měření, kdy menší vodní tok na leteckém snímku je často méně zřetelný a jediným orientačním bodem při digitalizaci je vegetace, která se okolo vodního toku vyskytuje. Proto jsou tyto drobné vodní toky v lesích pomocí ortofota nezachytitelné.

Zastavěná plocha, která se za sledované období více jak zdvojnásobila, zaznamenala svůj nárůst zejména na úkor TTP a orné půdy. K nárůstu zastavěné plochy došlo jak v okolí již existujícího intravilánu obce a pasekářských usedlostí, tak v údolí přítoků Zděchovky a v údolí Uherského potoka. Velký stavební ruch lze zaznamenat také v místní trati Vlčnov, kde vyrostla rozsáhlá chatová osada.

Pro r. 1829 lze osídlení Zděchova dle Lázničky (1946) jako **valašskou řetězovou ves**, kde se usedlosti řadí podél cesty či potoka bez zřetelného plánu v nepravidelných

mezerách, často však při vyústění bočních údolí do hlavního údolí. Tento typ osídlení je ve Zděchově doplněn výskytem tzv. **valašských sedlišť** (tvoří je nejčastěji 3–8 doů), která vznikla druhotně vzrůstem pasekářských usedlostí v důsledku dědického dělení (Láznička, 1946) Ve Zděchově to jsou sedliště U Hrbáčků a U Kubíčků na SV obce a Hajdovy paseky na J obce. V průběhu sledovaného období ve Zděchově vzniklo ještě několik **pasekářských usedlostí**, které se vyskytují zejména na J obce a v oblasti údolí Mísenského potoka.

4.3.2. Dynamika krajiny a salašnictví ve Zděchově

Z období **před r. 1829** máme o stavu krajiny zprávu z 18. stol., kdy měli Zděchovjané spory s obyvateli sousední obce Hovězí o pastvinu u Tarožného potoka a javořinu Žár. Z této zprávy se dovídáme o pastvinách i salašnictví v severní části území Zděchova.

O stavu krajiny **v r. 1829** pojednává předchozí kapitola. Je zde nutno připomenout, že polovinu rozlohy Zděchova tvořily TTP, které z naprosté většiny tvořilo pět javořin patřících vrchnosti. Ze studia indikačních skic map Stabilního katastru (MZA, 2019) víme, že to byly javořiny *Wlcznow* (Vlčnov) na SZ, *Martischow* (Martišov) na SZ, *Žar* (Žár) na S, *Zarý* (Žárec) na JV a *Matušký* (Matušky) na J obce. Salašnictví v režii obyvatel Zděchova probíhalo na jiných TTP. Ty se nejvíce vyskytovaly mezi Skřípovským a Mísenským potokem, obklopeny polnostmi. Ty byly v této oblasti nejvzdálenější ornou půdou od intravilánu obce, jednalo se tedy o nejméně obdělávaná pole, která nejčastěji ležela ladem jako úlehle. (Šťastný, 1971) Lze zde tedy lokalizovat salašnictví provozované obyvateli Zděchova, kteří jej zde zapojili do trojhonného způsobu hospodaření. K této úvaze přispívá i skutečnost, že se v této oblasti vyskytují všechna dochovaná salašnická toponyma.

O změnách, které proběhly v k. ú. Zděchov během sledovaného období, tj. **mezi lety 1829–2016**, pojednávají zprávy různého druhu. Základním vodítkem bude proto tabulka 7:

Tabulka 7: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch k. ú. Zděchov v letech 1845–2000

Způsob využití	1845–1948	1948–1990	1990–2000
Orná půda	> 95 %	> 70 %	>90 %
TTP	60–80 %	100–120 %	100–105 %
Lesy	<130 %	< 135 %	100–100,5 %

Poznámka: Hodnoty vykazují procentuální změnu oproti stavu na počátku daného období

Zdroj: Bičík, I. in Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009)

Pro období mezi lety **1845–1948** se z tabulky dovídáme o výrazném nárůstu lesů, a to na úkor TTP i orné půdy. K lepšímu prostorovému pochopení proběhnuvších změn nám pomůže nahlédnutí do revidovaných map Stabilního katastru z r. 1879. (MZA, 2019) Zde jsou

patrný změny dvojího druhu. První změnou je změna vlastnictví, kdy čtyři z pěti bývalých javořin – Vlčnov, Martišov, Žár a Matůšky již nenáleží vrchnosti, ale obci Zděchov. Zbylá javořina Žáry na JV obce zůstala ve vlastnictví šlechty. Druhá změna se týká využití těchto ploch. Zatímco javořina Žáry byla v tomto roce již zcela zalesněna a přestala tak plnit svůj původní účel, javořiny, které přešly do vlastnictví obce, nadále fungovaly jako obecní pastviny. Výjimku tvořily temenní části pastvin Vlčnov a Matůšky, které byly zalesněny. Vidíme zde tedy průkaznou souvislost mezi vlastnictvím a využíváním krajiny.

Opis z Pamětní knihy obce Zděchov z r. 1891 dokládá přetrvávající rozšíření TTP v severní části obce: „*Nad ,Dolním mlýnem‘ se krajina zraku našemu jeví tak nápadně smutnou, že to až skutečně pocítujeme. Křoví a stromoví nikde! Všude jen holé, lysé vrchy, na nichž jen sporá travěnka roste a modravé kamení se objevuje, toť občina a ,kotár‘ již Zděchova.*“ (Hrbáček a Kocourek, 2012) Z počátku 20. století se dozvídáme, že mnoho pozemků, dříve využívaných jako trvalé travní porosty, bylo zalesněno, přičemž jsou mj. vyjmenovány tratě Vlčnov a Žáry jako zalesněné. (Václavěk, 1909) Revidované mapy Stabilního katastru z r. 1927 (MZA, 2019), z nichž se dochovala pouze část, ukazují, že v tomto roce byla obecní pastvina Žár již téměř celá zalesněna, kdežto obecní pastvina Vlčnov nebyla zalesněna celá, ale pouze v její temenní části. Vedlejší obecní pastvina Martišov pak byla zalesněna v pásu podél katastrální hrance s obcí Huslenky, v případě pastviny Matůšky došlo k jejímu dalšímu zalesnění. Lze tedy zřetelně vidět i postupné zalesňování obecních pastvin, které s sebou vytlačovalo i salašnictví. Je proto nutno označit **počátek 20. stol. jako nejzazší možnou dobu, kdy ve Zděchově zaniklo salašnictví.** A to nejen kvůli postupujícímu zalesňování, ale také kvůli všeobecné intenzifikaci zemědělství a přechodu obyvatel k rentabilnějšímu chovu hovězího dobytka. (Šťastný, 1971) Časové umístění zániku salašnictví do této doby podporuje i tvrzení odborníků na místní historii, podle nichž si salašnictví ve Zděchově nikdo nepamatuje ani z vyprávění.

Na počátku období **1948–1990** se na leteckých snímcích Zděchova z r. 1950 (Cenia, 2009) stále nachází rozsáhlé obecní pastviny Vlčnov, Martišov a Matůšky, a to i přes postupující zalesňování. Drobné zbytky obecních pastvin vidíme v místní části Žár. I přes úbytek orné půdy mezi lety 1845–1948 (dle tab. 7) není změna plužiny oproti stavu v r. 1829 na první pohled znatelná.

V období socialismu došlo na území Zděchova k další výrazným změnám krajiny. Lesní porost se rozšířil na úkor naprosté většiny trvalých travních porostů (tedy nejen na úkor zbylých obecních pastvin) a orné půdy. Pan Ezechýl při osobním rozhovoru uvedl, že během svého mládí, na počátku 50. let, chodívali pást hovězí dobytek na obecní pastviny, kde mohli zdarma pást obyvatelé Zděchova, přičemž platila nepsaná pravidla o tom, kdo kde bude pást.

K zalesňování těchto pastvin docházelo podle jeho výpovědi postupně od 2. pol. 50. let, přičemž nejdříve byly zalesňovány pastviny na Vlčnově, následně na Martišově a nakonec na Matuškách. Trvalé travní porosty se však následně rozšířily na úkor téměř veškeré orné půdy, což dosvědčuje orientaci tehdejšího JZD Horní Vsacko se sídlem v Hovězí, do kterého Zděchov náležel, na živočišnou výrobu na území Zděchova. Tyto změny dokládá ve své knize i pan Hrbáček (1985): „*Dřívější zemědělská malovýroba produkovala hlavně žito, pšenici, oves, brambory, méně už ječmen, na rubiskách něco málo ‚křibice‘ a v malé míře pěstovány trávy na semeno. Nyní se zemědělství zaměřilo na výrobu masa hovězího a mléka.*“

Pro **současnost** uvedl pan Hrbáček, že snad všechny zemědělské pozemky jsou obyvateli obce pronajímány ZD Horní Vsacko, které na pastvinách provádí sezonní výpastvu. Jediný zemědělec, který ve Zděchově udržuje stálé stádo hovězího dobytka, je MVDr. Ladislav Kašpar, který chová 65 kusů dobytka.

4.4. Toponyma

4.4.1. Zachycená salašnická toponyma ve Zděchově

Z historických materiálů se dovídáme pouze o jediném salašnickém toponymu:

Polana – O tomto názvu se dovídáme v rámci sporů mezi Zděchovjany a Hověžany v průběhu 18. stol. o „*...pastvisko Polanu při potůčku Tarožném.*“ (Hrbáček, 1985) Tento popis nám Polanu umožňuje přesně geograficky lokalizovat k severní hranici obce. Pojem *polana* řadíme do skupiny toponym, kterým dr. Štika přikládá větší význam a které lokalizuje zejména do části Valašska s vyšší intenzitou salašnictví.

Ze současnosti se dovídáme o třech salašnických toponymech. Všechna tato toponyma se nachází na hřbetu mezi Skřípovským a Mísenským potokem:

Kršla – Lokalita na severu hřbetu, dříve výskyt TTP i orné půdy, dnes lesy a TTP. Toponymum uvedeno na mapě pana Hrbáčka.

Kolibky – Lokalita v přibližném středu hřbetu, nacházející se ve žlebu orientovaném SZ směrem. Dříve TTP a orná půda, dnes lesy a TTP. Toponymum uvedeno na mapě pana Hrbáčka.

Grůň – Vrchol v jižní části hřbetu. Dříve orná půda a TTP, dnes TTP. Toponymum, které dle pana Hrbáčka užívají starousedlí pasekáři z blízkých Hajdových pasek.

Toponyma Kršla a Kolibky zařazujeme do skupiny salašnických názvů, které vypovídají o způsobu hospodářského využití dané plochy. Těm dr. Štika přikládá menší význam, než skupině toponym, mezi které řadíme již uvedenou Polanu nebo právě Grůň. Vidíme zde tedy jak dva zástupce toponym, která dr. Štika řadí do jádrové oblasti salašnictví, tak dvě topony-

ma, která lokalizuje spíše do jeho okrajových částí. Toto zjištění dokládá správnost zařazení Zděchova dr. Štikou do druhé oblasti intenzity salašnictví.

Ve Zděchově víme o běžném užívání salašnického toponyma *grapa*, které řadíme do skupiny toponym, kterým dr. Štika přikládá vyšší hodnotu. Toto toponymum se užívá v názvu „Zděchovská grapa“, což je tradiční, každoročně konaný motokrosový závod. Také dle pana Ezechýla je zde toto slovo starými hospodáři běžně užíváno pro označení strže.

4.4.2. Dynamika salašnických toponym ve Zděchově

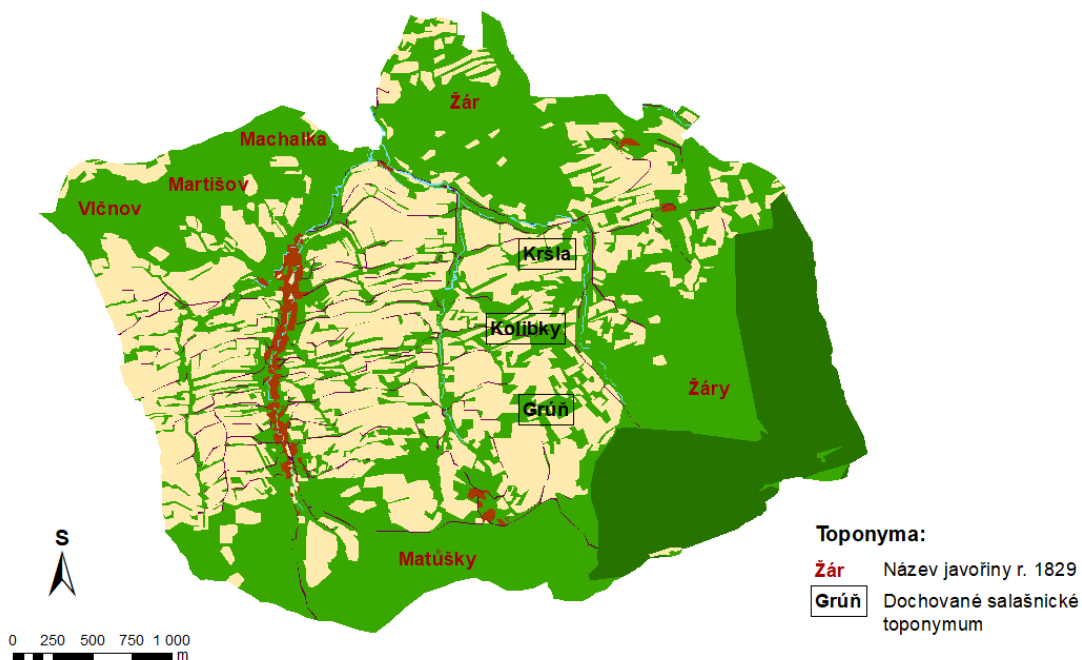
I když se území Zděchova nachází v druhé nejintenzivnější oblasti salašnického způsobu hospodaření, salašnických toponym jsme zde dohledali, ať už v historii nebo v současnosti, poměrně málo. A to navzdory skutečnosti, že se ve Zděchově nepochybně salašovalo na rozsáhlých javořinách.

Podobně jako v případě Hutiska, tak i ve Zděchově je nejpravděpodobnějším důvodem malého výskytu salašnických toponym právě výskyt javořin, které r. 1829 zabíraly naprostou většinu TTP Zděchova.

Jak již bylo zjištěno, do r. 1879 byly čtyři z pěti zděchovských javořin postoupeny obci. Zbylá javořina Žáry již byla zalesněna, toponyma užívaná pastevci zde tedy pozbyla svůj význam. Ostatní čtyři obecní pastviny byly v následujících desetiletích zalesňovány jen zčásti. Přesto pro tato území nebylo žádné salašnické toponymum zjištěno. Důvodů může být více. Hlavním důvodem nejspíše je, že zažitá názvy bývalých javořin přešly i na obecní pastviny a po jejich zalesnění v 50. letech 20. stol. se užívají i nadále pro nově vzniklé lesy. Zajímavé je, že žádný z těchto názvů není zároveň salašnickým toponymem, jak tomu bylo v případě dvou javořin v Hutisku. Dalším důvodem zániku salašnických toponym, která se v těchto lokalitách mohla užívat, mohl být jejich malý význam pro orientaci v terénu či nedostatečně dlouhá doba jejich výskytu na to, aby se ustálily v používání obyvatel. Připomeňme, že nejzazší možné období zániku salašnictví ve Zděchově klademe počátku 20. stol. Salašnictví zde tedy zaniklo už v době, na kterou se nedochovaly žádné, ani přenesené vzpomínky pamětníků. Všechna dochovaná salašnická toponyma jsou lokalizována v prostoru hřbetu mezi Skřípovským a Mísenským potokem, kde se nacházely TTP a nejvzdálenější polnosti obyvatel obce. Vidíme zde tedy stejnou situaci jako v Hutisku, tj. prokazatelný vliv vlastnictví TTP na výskyt těchto jmen. Dvě ze tří těchto názvů řadíme do té skupiny salašnických toponym, dochovalo více toponym, která jsou často jediným svědectvím o dávné existenci salašnictví. Tato skutečnost koresponduje s konstatováním znalců místní historie a poměrů, že si salašování ve Zděchově již nikdo nepamatuje ani z vyprávění.

Mapa 2: Znázornění míst s výskytem toponym se salašnictvím

VÝSKYT SALAŠNICKÝCH TOPONYM A JAVOŘIN V K. Ú. ZDĚCHOV 1829-2016

Poznámka: Podklad tvoří mapa využití krajiny Zděchova v r. 1829

Zdroj1: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj 2: MZA (2019)

Zdroj 3: Hrbáček (2019)

5. Jasenná

5.1. Geografická charakteristika

Jasenná tvoří **administrativně** samostatnou obec, jejíž první písemná zmínka pochází ze dne 7. prosince 1481. Výměra jejího katastrálního území, které nese název Jasenná na Moravě, činí 12,34 km². (Peřinka, 1907) Obec náleží do SO ORP Vizovice v přibližném středu Zlínského kraje. Na SV hraničí s obcí Všemina, na S s obcí Liptál, na SV s obcí Seninka, na V s obcí Pozdřechov a Prlov, na JV s obcí Ublo, na J s obcí Lutonina a na východě s obcí Dešná.

Z hlediska **geomorfologie** spadá celé území Jasenné do subprovincie Vnější Západní Karpaty, oblasti Slovensko-moravské Karpaty a celku Vizovická vrchovina. Její podloží budují převážně zvrásněné flyšové hornatiny račanské a bystrické jednotky magurských příkrovů. Pro krajinný ráz SV Vizovické vrchoviny, kde se nachází Jasenná, je charakteristický erozně-denudační reliéf vrchovin, pahorkatin a kotlin s výskytem širokých i úzkých rozvětvených hřbetů. (Hruban, 2014b) Nejvyšším bodem Jasenné je vrchol Vartovna (651 m n. m.), nejnižší bod se nachází při výtoku potoka Lutoninky z k. ú. obce (345 m n. m.).

Hydrologicky náleží celé území Jasenné do povodí potoka Lutoninka, která dále tvoří levostranný přítok řeky Dřevnice, která se vlévá do Moravy. Lutoninka pramení pod vrcholem Vartovna a odvádí vodu z východní poloviny obce. Před výtokem z k. ú. Jasenné se do ní z pravé strany vlévá potok Jasenka, která protéká intravilánem obce a odvodňuje celé jeho údolí. Vodu ze západní části obce odvádí Závrský potok, který se do Lutoninky vlévá jižně od k. ú. Jasenné. Závrský potok i Jasenka mají přibližně poledníkový průběh toku, směřující od severu na jih.

Z pohledu **klimatologie** se Jasenná dle Quitta (1971) nachází v mírně teplé oblasti, konkrétně klimatickém regionu MT2. Pro ten je charakteristický výskyt 20–30 letních dní, naopak mrazových dní zde napočítáme 110–130, počet dní se sněhovou pokrývkou činí 80–100. Průměrná teplota v lednu je zde -2 – -3 °C, v červenci to jsou hodnoty 16–17 °C. Dle ČHMÚ (2017) se zde průměrný roční úhrn srážek r. 2017 pohyboval mezi 700–800 mm.

Z hlediska **ochrany přírody** se na území Jasenné nachází část PP Průkopa o rozloze 2,567 ha, která se z většiny nachází na k. ú. obce Lutonina. Je lokalizována v umělém terénním zářezu nedokončené železniční tratě na SV vrch Na Háji v nadmořské výšce 400–420 m. Předmětem ochrany jsou ohrožené druhy rostlin, zejména vstavačovité, na druhotně vzniklém stanovišti. Zároveň se jedná o geologicky zajímavou ukázkou turbiditních rytů ve flyšových sedimentech. (Chráněná území Zlínského kraje, 2018c)

5.2. Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel

První písemná zmínka o obci pochází z r. 1481, kdy je Jasenná uvedena mezi příslušenstvím a dědinami, které náležely vizovickému klášteru. (Peřinka, 1907) Zakládací listina tohoto kláštera z r. 1261 obsahuje ve výčtu jeho majetků obce Lutoninu a Chrastešov, které sousedí s Jasennou a které se nachází v nižší nadmořské výšce, blíže Vizovicím. Prvotní osídlení výše položené Jasenné je tedy nutno zařadit mezi uvedená data, nejspíše až do 14. stol.

Roku 1585 se v Jasenné nacházelo 33 usedlostí, které tvořila zákupní rychta s lánem rolí, 8 pololán, 16 čtvrtlánů, 7 podsedků a mlýn pode vsí. (Peřinka, 1907) Z údajů vizovického urbáře z téhož roku a jeho dodatků z přelomu 16. a 17. stol. se pro Jasennou dovídáme o aktivní kolonizaci horského území, a to jak z plateb z několika pasek, tak ze záznamů o obyvatelích na nově vzniklých pasekách: „*Mikšík na holým kútě, Jan Drábků pod gatiami, M. Křížů na odgatiach, Pučalka pod gatiami, Jan Drábků na kútkoch*“ atd. (Macůrek, 1959) Z téhož urbáře se pro rok 1617 dovídáme také o Čejkovi Bačovi, který dokládá přítomnost valašského elementu a salašnictví v Jasenné. (Macůrek, 1959)

Na konci 18. stol. bylo v Jasenné dle urbáře z r. 1775 15 sedláků, 7 velkých podsedků, 10 malých podsedků a 36 chalupníků, celkem tedy 69 usedlostí. R. 1783 bylo napočítáno 108 domů. (Peřinka, 1907)

Co se týče 19. stol., bylo zaměstnání obyvatel Jasenné jak polní zemědělství, tak salašnictví, které zde bylo zapojeno do trojhonného způsobu hospodaření. Toto tvrzení dokládá jak prostorová GIS analýza, tak i výrok v Obecní kronice Jasenná (1958) o přelomu 19. a 20. stol., který souhrnně označuje zalesňované ovčí pastviny na pozemcích vzdálených od intravilánu obce jako „ulehle na Zadkoch“. O vývoji počtu obyvatel pojednává tabulka 8.

Tabulka 8: Vývoj počtu domů a počtu obyvatel Jasenné v letech 1790–2017

Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./1 dům	Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./dům
1790	593	101	5,87	1950	858	199	4,31
1834	704	124	5,68	1958	955	202	4,73
1868	723	142	5,09	1973	944	202	4,67
1880	790	157	5,03	1970	872	210	4,15
1890	785	157	5,00	1980	867	221	3,92
1900	822	156	5,23	1991	913	277	3,30
1910	843	157	5,37	2001	913	291	3,14
1921	892	160	5,58	2011	948	291	3,26
1930	858	169	5,08	2017	946	.	.

Zdroj 1: Peřinka, 1907

Zdroj 2: ČSÚ, 2012a

Zdroj 3: Beclar, 2006

Zdroj 4: Obecní kronika Jasenná, 1958

Zdroj 5: ČSÚ, 2018a

Od počátku **20. století** dochází v Jasenné k intenzifikaci zemědělství a orientaci obyvatelstva na chov hovězího dobytka. (Obecní kronika Jasenná, 1958) Z údajů v tabulce je zřejmá rostoucí tendence populace Jasenné, která, s výjimkou První republiky, probíhala až do počátku 60. let 20. století. Od počátku 60. let také dochází ke koncentraci staveb v intravilánu obce, neboť od r. 1958 platí v Jasenné zákaz stavby nových domů na pasekách. (Černotová, 2017) K tomuto roku žilo na jasenských pasekách 119 obyvatel v 25 domech. Od této doby dochází k jejich postupnému vylidňování.

V období socialismu, kdy proběhla kolektivizace zemědělství a další industrializace okolních měst, dochází u obyvatel Jasenné k čím dál četnějšímu dojíždění za prací, zejména v nedalekém Vsetíně a Zlíně. 20leté období poklesu obyvatel vystřídal od konce 80. let pak opětovný nárůst počtu obyvatel, ve kterém se promítá tendence lidí vracet se zpět na vesnice. Paní Marie Černotová, pamětnice z jasenských pasek, uvádí, že se v průběhu 80. let začali lidé vracet zpět do Jasenné díky našetřeným penězům i díky finančně dobře ohodnocenému zaměstnání v kovozemědělství, které nabízelo tamní JZD.

V současné době má populace Jasenné stagnující tendenci, kdy k 31. 12. 2017 žilo v Jasenné 946 obyvatel (ČSÚ, 2018a).

5.3. Výsledky prostorové GIS analýzy

Výsledky této analýzy jsou jak mapové výstupy (Mapová příloha 11–15), které jsou zařazeny do obrazové přílohy na konci této práce, tak tabulky hodnot absolutních i procentuálních, na jejichž základě byly vytvořeny i koláčové grafy. Pomocí těchto výsledků dojde k vyhodnocení dřívějšího i současného stavu krajiny Jasenné i proběhnuvších změn.

Tabulka 10: Rozlohy kategorií využití krajiny a jejich změn v k. ú. Jasenná na Moravě v letech 1829 a 2016 v absolutních i procentuálních hodnotách

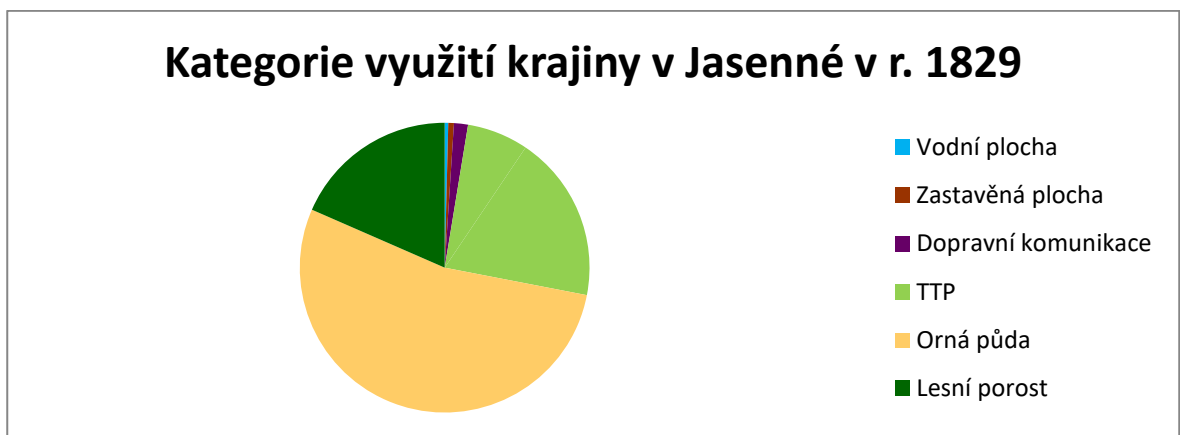
Kategorie využití krajiny	1829		2016		1829–2016	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Doprav. komunikace	193041,35	1,56	190055,05	1,54	-2986,30	-1,55
Lesy	2279995,20	18,45	7719519,52	62,48	+5439524,32	+238,58
Orná půda	6611736,58	53,51	168816,94	1,37	-6442919,64	-97,45
TTP	3144906,45	25,45	3757924,63	30,41	+613018,18	+19,49

Vodní plocha	49093,80	0,40	9234,75	0,07	-39859,05	-81,19
Zastavěná plocha	77574,23	0,63	509958,21	4,13	+432383,98	+557,38
Součet	12356347,61	100,00	12355509,10	100,00	.	.

Poznámka: Rozdíl v součtech absolutních hodnot rozloh je zapříčiněn nepřesností při georeferencování zpracovávaných mapových podkladů

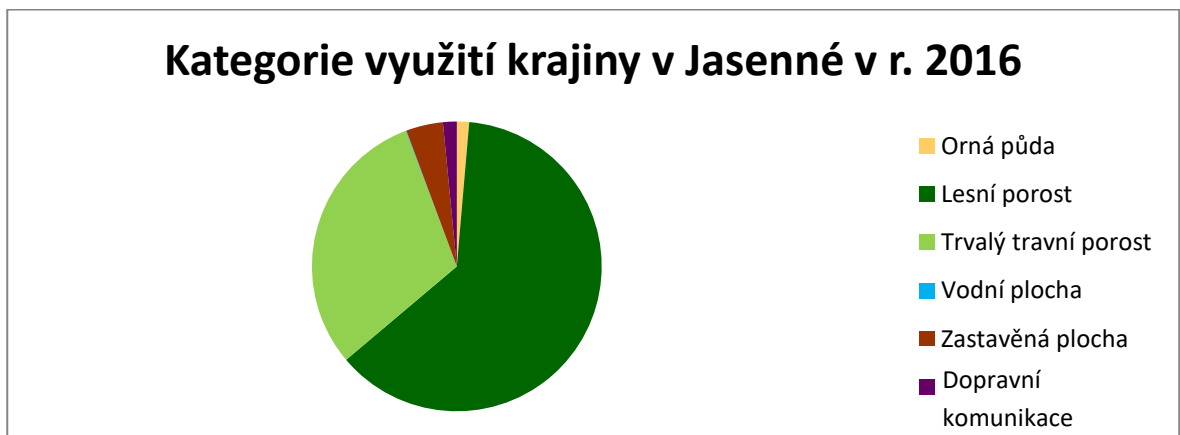
Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 5: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Jasenná na Moravě v r. 1829

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 6: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Jasenná na Moravě v r. 2016

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

5.3.1. Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Jasenné

Rozloha **dopravních komunikací** se v průběhu sledovaného období téměř nezměnila. To vyplývá ze skutečnosti, že následkem politických a hospodářských změn došlo ke zrušení mnoha polních cest, které jsou zachyceny v mapě Stablního katastru. Naopak byla vybudována silnice I. třídy, která je důležitou dopravní tepnou mezi městy Zlín a Vsetín, spolu s množstvím cest v rozšiřující se zástavbě obce a se zpevněnými cestami, které spojují objekty ve vzdálených částech k. ú. obce.

Lesy tvořily r. 1829 přibližně pětinu rozlohy Jasenné a vyskytovaly se v zemědělsky nejméně příhodném terénu, zejména na okrajích k. ú. Lesy za sledovanou dobu vystřídaly ornou půdu na pozici nejrozšířenější kategorie využití krajiny, a to na úkor právě orné půdy a trvalých travních porostů. Na místě lesů pak vybudovány zejména lesní cesty a silnice I. třídy v lese Syrákov.

Kategorie **orné půdy** představovala v r. 1829 více jak polovinu rozlohy obce, kdy se nacházela i na strmých úbočích a temenních částech hor. Mnohá orná půda ve vzdálenějších částech katastru obce však sloužila jako úlehle, které se využíval jako ovčí pastviny, jejich zařazení do kategorie orné půdy je tedy částečně zavádějící. V současnosti zabírají pole jen nepatrnou část rozlohy, mimo drobná pole hospodářů je to zejména pole v trati Střetpole, které obhospodařuje místní firma JASNO, s. r. o. Orná půda byla především zalesněna (dále od středu obce) a zatravněna (blíže obci).

Při studiu plužiny pro r. 1829 můžeme konstatovat, že se v Jasenné vyskytovala **záhumenicová plužina** (Láznička, 1946), kdy se pásy pozemků rovnoběžně vinou od usedlostí v údolí až po hranice katastru, a to po obou stranách údolí. V hornatém terénu Jasenné jsou však pásy nepravidelné, vytvarované podle predispozic reliéfu krajiny a rozdělené na další menší úseky. Tato plužina je zde v prostoru pasek doplněna o **plužinu scelených úseků**. (Láznička, 1946)

Trvalý travní porost, r. 1829 zabírající ¼ území, se mírně rozrostl, a to zejména na úkor někdejší orné půdy blíže intravilánu obce. Došlo však také k jeho velkému úbytku, a to především na úkor lesů (dále od středu obce) a zastavěné plochy. Přesto došlo k jeho celkovému nárůstu.

Kategorie **vodní plochy** zaznamenala ve sledovaném období poměrně velký pokles. Důvodem tohoto poklesu je zejména nepřesnost mapování. Dalším důvodem poklesu vodní plochy je narovnávání vodních toků v období socialismu a jejich časté svedení do potrubí v intravilánu obce. Došlo však k vytvoření menší vodní nádrže pro rekreační účely, a to na pasekách Za Vrchem.

Zastavěná plocha v Jasenné zaznamenala během sledované doby výrazný nárůst. Mimo střed obce vidíme významnou stavební činnost v oblasti pasek, včetně Syrákova, kde byla vybudována rekreační oblast. Největší zastavěná plocha vznikla na JV obce, kde vyrostl rozsáhlý areál bývalého JZD.

Při studiu mapy Stablního katastru lze osídlení Jasenné dle Lázničky (1946) hodnotit jako **valašskou řadovou ves**, kdy se usedlosti řadí v nepravidelných mezerách kolem potoka či cesty. Pro Jasennou také platí dodatek dr. Lázničky (1946) o výskytu pasek: „V hornatém

jádře Valašska se zkomplikoval tento typ druhotně s výstavbou osamělých dvorců – valašských pasek – ve vzdálených částech katastru. “

5.3.2. Dynamika krajiny a salašnictví Jasenné

Pro období **před r. 1829** se již z konce 16. stol. dovídáme o množství pasek, které v Jasenné existovaly či právě vznikaly. Z této doby máme také záznam o Čejkovi Bačovi. Je tedy možno konstatovat, že v této době probíhalo intenzivní odlesňování, a to jak na úkor orné půdy patřící usedlostem v údolí a na pasekách, tak na úkor pastvin, na kterých svá stáda pásli zaměstnanci salaše.

O stavu krajiny **pro r. 1829** pojednává předchozí kapitola. Z indikačních skic map Stablního katastru (MZA, 2019) se na území Jasenné nedovídáme o žádné javořině. Nenalézáme zde ani žádné rozsáhlé pastviny, pouze vyšší výskyt TTP mezi ornou půdou v části k. ú. vzdálenějšího od intravilánu obce, kde byla pole nejčastěji ponechána ladem na pastvu jako úlehle. Toto tvrzení podporuje i výrok v Obecní kronice Jasenná (1958) o přelomu 19. a 20. stol., který souhrnně označuje zalesňované ovčí pastviny na pozemcích vzdálených od intravilánu obce jako „ulehle na Zadkoch“. Mapa pomístních jmen Jasenná (Macek, 1957) uvádí v celé. k. ú. názvy jako „Ulehlice“, „Oblehle“ či „Oblehlová jama“. Peřinka (1907) tvrdí, že toho r. 1907 bylo v Jasenné 6 salašů a dříve jich zde bylo i 18. Salašnictví tedy mělo v Jasenné v tomto století své místo v trojhonném osevním postupu.

Tabulka 11: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch obce Jasenná v letech 1845–2000

Způsob využití	1845–1948	1948–1990	1990–2000
Orná půda	> 95 %	> 70 %	90–99 %
Trvalý travní porost	60–80 %	< 120 %	100–105 %
Les	< 130 %	100–105 %	99,5–100 %

Poznámka: Hodnoty vykazují procentuální změnu oproti stavu na počátku daného období

Zdroj: Bičík, I. in Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009)

Tabulka 12: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch obce Jasenná v letech 1829–1907

Způsob využití	1829	1907	Změna (%)
Orná půda	661 ha	611 ha	-7,56 %
Trvalý travní porost	315 ha	244 ha	-22,54 %
Lesy	227 ha	330 ha	+45,37 %

Zdroj 1: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj 2: Peřinka, 1907

Změny uvedené pro období **1845–1948**, tj. nárůst lesů na úkor TTP a polí, začaly probíhat zejména od konce 19. století. K tomuto tvrzení nás opravňuje zpráva z Obecní kroniky Jasenné (1958), kdy bylo r. 1890 v Jasenné 13 salaší a v dřívějších dobách jich bylo 15. R. 1907 jich bylo již jen šest. (Peřinka, 1907) Tyto změny jsou zachyceny i v hodnotách tabulky 12. Výrazný proces intenzifikace zemědělství a současný pokles chovu ovcí od počátku 20. stol. v obci nejvýstižněji popisuje Obecní kronika Jasenné (1958): „*Ruku v ruce, tak jak byly zalesňovány ovčí pastviny ,ulehle na Zadkoch‘ a lepší a intenzivnější kultivace pozemků ,na Předkoch‘ a v neposlední řadě používání umělých hnojiv, jež po založení Spořitelního a záloženského spolku v Jasenné (1904) byly do Jasenné dováženy a tím rostoucí krmivová základna, chov ovcí jako nerentabilní upadal. Na jeho místo nastoupil chov hovězího dobytka.*“ Stejná kronika nám podává informace o změnách stavů hovězího dobytka a ovcí: na konci 19. stol bylo v Jasenné 550 ovcí a 292 kusů hovězího dobytka, r. 1902 zde bylo již jen 100 ovcí a r. 1910 se zde chovalo už 431 kusů hovězího dobytka. R. 1928 zde bylo pouze 16 ovcí. (Obecní kronika Jasenná, 1958) **Zánik salašnictví v Jasenné** lze tedy lokalizovat do 1. desetiletí 20. století.

Po r. 1948, kdy byl nastolen socialismus, a nastala kolektivizace zemědělství, došlo k minimálnímu zalesnění, naopak zaznamenáváme výrazný nárůst TTP na úkor orné půdy. Pan Sovička, místní kronikář, klade počátek těchto změn do 70. let, kdy přešla koncepce místního JZD z chovu dojnic na chov mladého hovězího dobytka na pastvu. Následovalo zalučňování orné půdy a její přehnojování, a to za účelem uživení vysokého stavu dobytka. Následkem bylo přetěžování svažitého terénu, eroze a vyplavování živin z půdy. (Sovička, 2016)

Po r. 1989, kdy došlo k výměně socialistického zřízení za tržní, vidíme další mírný pokles orné půdy na úkor TTP. I když se na počátku 90. let v Jasenné rozmohlo soukromé chování ovcí, tento trend v současné době upadá a většina TTP je pronajímána k výpastvě většími subjekty. (Sovička, 2016) Tím je v Jasenné společnost JASNO, spol. s. r. o., která na území obcí Jasenná, Lutonina a Ublo pase na 550 kusů hovězího dobytka, asi 20 koní a nejhůře přístupný terén je vypásán asi 20 ovcemi. Tato společnost také obhospodařuje největší ornou plochu v Jasenné, trať Střetpole, o výměře cca 13 ha. (Hanulík, 2017)

5.4. Toponyma

5.4.1. Zachycená salašnická toponyma v Jasenné

Salašnická toponyma v Jasenné byla zachycena pouze Janem Mackem r. 1957 v jeho Mapě pomístních názvů. Uvedená toponyma získal od starých hospodářů, kteří je tehdy běžně užívali.

Horní košařiska – Lokalita na SZ obce, u hranice se Všeminou. Prudký svah, r. 1829 i v současnosti využito jako les.

Dolní košařiska – Lokalita na SZ obce, u hranice se Všeminou. Mírný svah pod Horními košařisky, r. 1829 i v současnosti využito jako les.

Na solniskoch – Lokalita na SZ obce ve žlebu u potoka. R. 1829 louka, dnes TTP.

V horním košáře – Lokalita na SZ obce na hřbetu kopce. R. 1829 orná půda, dnes TTP.

V dolní košáře – Lokalita na SZ obce, ve svahu na J pod lokalitou V horním košáře. r. 1829, dnes les a TTP.

Syrákov – Lokalita na S obce, prudký žleb. „*Název poukazuje na někdejší intenzivní chov ovcí. Sýr – Syrákov. Les Syrákov, původně obecní pastvisko, byl od nepaměti majetkem obce Jasenné až do ... 5. 7. 1853.*“ (Macek, 1957) R. 1829 i nyní území pokryto lesy.

Syrčena – Lokalita v prudkém svahu na S obce pod místní částí Syrákov. Význam odvozen od výroby sýra, podobně jako v případě Syrákova. (Macek, 1957) R. 1829 i v současnosti území pokryto lesy.

Na solniskoch – Lokalita ve svahu na SV obce, jižně od hranice s Liptálem. R. 1829 vedeno jako orná půda, dnes TTP.

Košařiska – Lokalita v prudkém svahu na SV obce. R. 1829 i v současnosti pokryto lesy.

U koliby – Lokalita ve svahu na V obce. R. 1829 vedeno jako orná půda, v současnosti TTP.

Pod bořím u koliby – Lokalita v mírném svahu na V obce. R. 1829 vedeno jako orná půda, dnes TTP a les.

Pod kolibú – Lokalita ve svahu na J obce. R. 1829 vedeno jako orná půda, dnes les.

Zhodnotíme-li uvedená toponyma podle dr. Štíky (1973), zařadíme je všechna do skupiny salašnických názvů, které vypovídají o způsobu hospodářského využití dané plochy. Těm dr. Štika přisuzuje menší význam a lokalizuje je zejména do okrajových částí výskytu salašnictví. Zjištěná salašnická toponyma proto dokládají správnost Štikova zařazení Jasenné do 3. oblasti intenzity salašnictví.

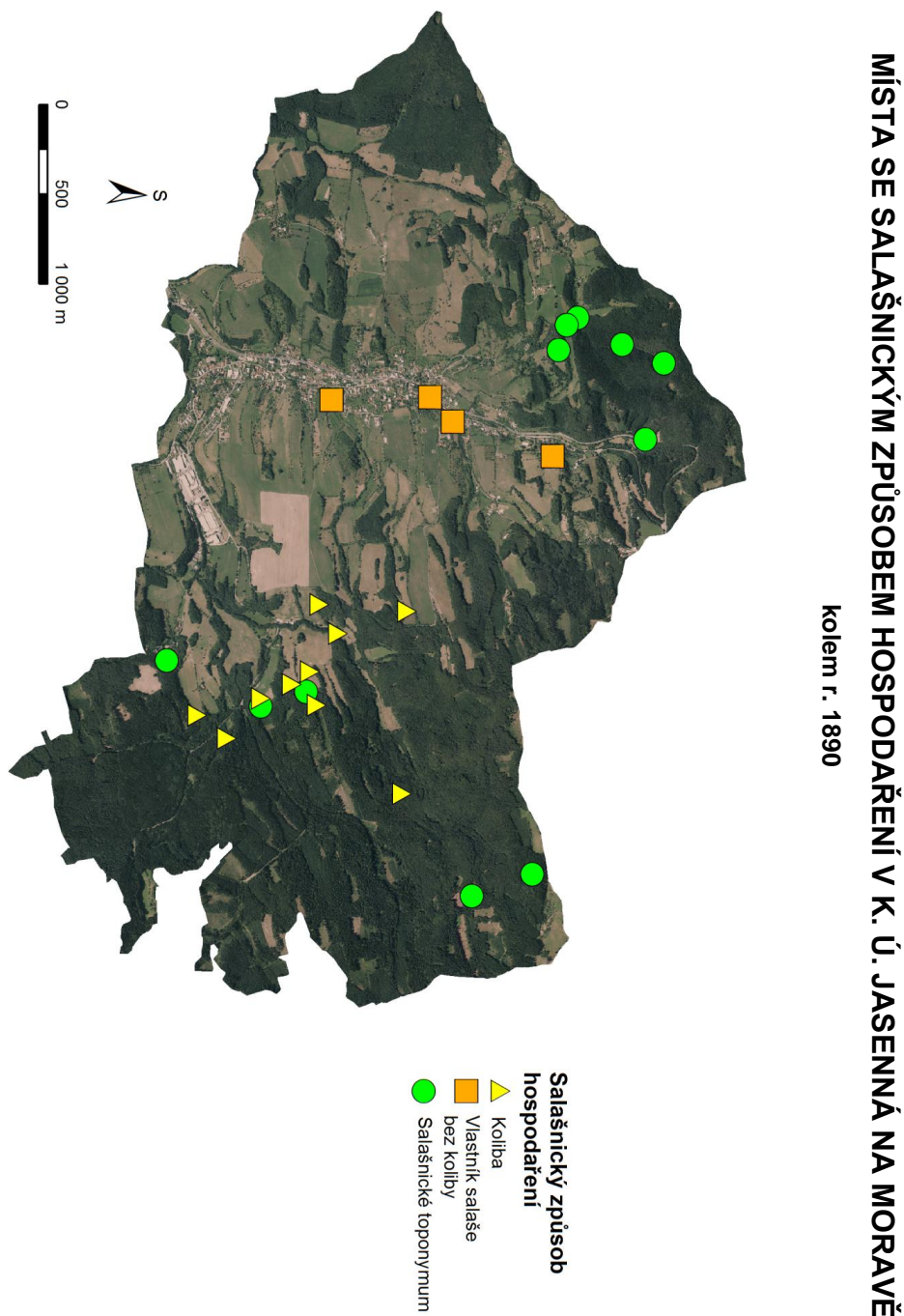
5.4.2. Dynamika salašnických toponym v Jasenné

V případě Jasenné lze dynamiku salašnických toponym, tj. jejich vývoj v čase a prostoru, sledovat velice obtížně, neboť se nám pro její území nedochovaly žádné historické záznamy, a to ani z map Stabilního katastru pro r. 1829. Jak již bylo uvedeno výše, zjištěná salašnická toponyma byla zaznamenána r. 1957 od starých hospodářů (Macek, 1957), tj. od generace, která si tato toponyma pamatovala z ústního předání od jejich předků, případně salašnictví ještě mohla zažít na vlastní kůži. Uvedená toponyma zde byla jistě zažita jejich dlouhým užíváním v 19. stol. Pan Sovička (2019) uvádí, že kromě Syrákova se v Jasenné žádná

salašnická toponyma v běžné mluvě neuvžívají – ta zde užívají jen starší lidé, kteří v blízkosti dané lokality obce žijí. Syrákov se podle pana Sovičky udržuje v povědomí široké veřejnosti hlavně díky tomu, že se jedná o poměrně rozsáhlé území, kudy vede náročným terénem důležitý dopravní tah mezi Zlínem a Vsetínem.

Na základě údajů z Mapy pomístních názvů (Macek, 1957) a Obecní kroniky Jasenná (1958) byla vypracována následující mapa, která zachycuje nejen salašnická toponyma, ale také usedlosti obyvatel do salašnictví zapojených a koliby, které salašnictví sloužily.

Mapa 3: Znázornění míst salašnického způsobu hospodaření a salaš. toponym v Jasenné

Poznámka: Podklad tvoří ortofoto mapa Jasenné z r. 2016

Zdroj: Hanulík, 2017

6. Provodov

6.1. Geografická charakteristika

Provodov tvoří **administrativně** samostatnou obec, jehož první písemná zmínka pochází z r. 1412. Výměra jeho katastrálního území, které nese název Provodov na Moravě, činí 11,95 km². (Peřinka, 1907) Obec náleží do SO ORP Zlín, asi 8 km JV od krajského města Zlín. Na S hraničí s obcí Želechovice nad Dřevnicí, na V s obcí Horní Lhota, na J s obcemi Podhradí, Luhačovice a Ludkovice a na Z s obcí Březůvky. Katastrální výměra obce se na konci 50. let 20. stol. zvětšila o asi 9 ha, když bylo dle vyjádření Ing. Prachaře, starosty obce, k obci připojeno poutní místo Malenisko s okolními pozemky na úkor obce Řetechov.

Z hlediska **geomorfologie** spadá celé území Provodova do subprovincie Vnější Západní Karpaty, oblasti Slovensko-moravské Karpaty a celku Vizovická vrchovina. Její podloží budují převážně zvrásněné flyšové hornatiny račanské a bystrické jednotky magurského příkrovu. Jižní částí Provodova prochází výrazný Rýsovský hřbet, jehož reliéf tvoří úzký a silně rozčleněný antiklinální hřbet se zbytky zarovnaných povrchů. Severní část Provodova charakterizuje erozně-denudační reliéf rozčleněných hřbetů a údolí, zbytky zarovnaných povrchů, úpatní haldy i sesuvy. (Hruban, 2014b) Nejvyšším bodem je Komonec (672 m n. m.), nejnižší bod (342 m n. m.) se nachází na výtoku Březůveckého potoka z k. ú. obce.

Hydrologicky je veškerá povrchová voda z Pozděchova odváděna do řeky Moravy. Kvůli složitému průchodu hranic obce se tak děje dvěma jejími levobočními přítoky: Dřevnicí (severněji) a Olšavou (jižněji), do níž ústí říčka Šťávnice. Do Dřevnice je odváděna povrchová voda ze S a SV území Provodova potokem Obůrek jakožto jejím levostranným přítokem. Do Šťávnice z pravé strany ústí Ludkovický potok, který odvodňuje většinu území Provodova, jehož významným pravostranným přítokem je Březůvecký potok, který odvodňuje Z a SZ území obce. Část J Provodova je odvodňována do Šťávnice přímo, část Pozlovickým potokem (vše pravostranné přítoky).

Z pohledu **klimatické regionalizace** se Provodov dle Quitta (1971) nachází v mírně teplé oblasti, konkrétně klimatickém regionu MT9. Ten charakterizuje výskyt 40–50 letních dní, naopak mrazových dní zde napočítáme 110–130, počet dní se sněhovou pokrývkou činí 60–80. Průměrná teplota v lednu je zde -3 – -4 °C, v červenci to jsou hodnoty 17–18 °C. Dle ČHMÚ (2017) se zde průměrný roční úhrn srážek r. 2017 pohyboval mezi 600–700 mm.

Z hlediska **ochrany přírody** se na území Provodova nachází PP Čertův kámen, jejíž výměra tvoří 1,86 ha. Tato PP představuje výrazné pískovcové skalní útvary v lesním porostu na SV od stejnojmenného vrcholu, v nadmořské výšce 445–495 m n. m. Předmětem ochrany je izolovaný výchoz silně ukloněných lavic pískovců a slepenců magurského flyše, který je ukázkou selektivního větrání pískovcových skal. (Chráněná území Zlínského kraje, 2018a)

6.2. Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel

I když první zmínka o obci pochází z počátku 15. stol., ještě na konci 16. stol., r. 1598, se v Provodově dozvídáme pouze o devíti usedlých. Po r. 1656 se zde dočítáme o 15 usedlých, z čehož byli dva celolánici, čtyři třičtvrtlánici, dva pololánici a sedm domkařů s polem. Dle příjmení lze usuzovat, že se jednalo o obyvatele domácího původu, nikoliv valašského: Durd'a, Kolář, Kovář, Mlček, Pavlačík, Petřů, Plouskota, Prachař, Tkadlec aj. (Müller, 1975)

V **2. pol. 18. stol.**, konkrétně na jeho počátku r. 1749, bylo v Provodově 15 hospodářů a 62 chalupníků se zahrádkou. Tento nárůst vysvětluje Müller (1975) jako důsledek migrace obyvatel z moravsko-uherského pomezí před nájezdy Kuruců. Většina z domkařů byli nádeníci, dále byl jeden kovář, jeden kůžkař, jeden krupař, dva miškáři a tři ševci. František Müller (1975) pro toto období také uvádí, že byl provodovský katastr „...z poloviny zarostlý lesem a křovinami. Orné půdy bylo málo. Malý počet obyvatel nestačil obdělávat více půdy a kopcovitý kraj nebyl ani výhodný pro hospodaření. Ani mnoho času nezbyvalo hospodářům na práci na svém poli, protože měli mnoho roboty na panském. Hnojiva byl nedostatek, nářadí hospodářské primitivní. Proto zůstávalo mnoho půdy ležet ladem jako úhor na ‚pasuňk‘ ovčí a hovězího dobytka.“ Na základě těchto slov, která vypovídají o zaměstnání obyvatel a využití krajiny v Provodově, lze konstatovat, že v tomto období zde počíná fungovat salašnictví. I když se o pasteveckém zaměstnání konkrétně nedočítáme, dozvídáme se mezi nově se vyskytujícími příjmeními i o Jurovi Bačovi, Václavu Bačovi a Martinu Bačíkovi. Je proto možno nacházet souvislost mezi přílivem uprchlíků z moravsko-uherského pomezí, na kterém se nachází nejintenzivnější oblasti salašnictví, a počátkem salašnictví v Provodově.

Od konce 18. stol. máme k dispozici také podrobné informace o populaci a počtech domů v Provodově. Tyto informace shrnuje následující tabulka:

Tabulka 12: Vývoj počtu domů a počtu obyvatel v Provodově mezi lety 1790–2011

Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./1 dům	Rok	Počet obyvatel	Počet domů	Počet obyv./dům
1790	568	104	5,46	1910	910	151	6,03
1800	580	104	5,58	1920	893	152	5,88
1810	600	104	5,77	1930	827	158	5,23
1820	610	105	5,81	1940	990	176	5,63
1830	621	105	5,91	1950	960	158	6,08
1840	638	105	6,08	1973	987	209	4,72
1850	662	110	6,02	1970	950	222	4,28
1860	686	110	6,24	1980	865	221	3,91
1870	711	118	6,03	1991	774	257	3,01

1880	707	128	5,52	2001	778	272	2,86
1890	711	136	5,23	2011	768	283	2,71
1900	790	141	5,60	2017	805	.	.

Zdroj 1: Müller, 1975

Zdroj 3: ČSÚ, 2012b

Zdroj 2: Beclar, 2006

Zdroj 4: ČSÚ, 2018b

O zaměstnání obyvatel v **19. století** píše Müller (1975), že mimo práce na poli a nádeňičení zde hojně kvetlo ovocnářství, kdy se živili produkty z vypěstovaného ovoce. Nadbytečné ovoce se také choďovalo prodávat na okolní trhy; mimo ovoce se prodával i dobytek, máslo, vejce a tvaroh. Mimoto „*Někteří zemědělci chovali ovce na vlnu, sýr a žinčici. Panský ovčinec byl na ‚Salaši‘ a pasekářům pásával ovce bača. Bydlel v dřevěném domku na Lhotách v trati, zvané dodnes ‚Za bačů‘.*“ (Müller, 1975) Tentýž autor udává, že na konci 19. stol. bylo v Provodově 60 rodin zemědělských, zbytek drobné živosti. I když v 19. stol. populace Provodova konstantně rostla, popisuje Müller (1975) odliv obyvatel z Provodova kvůli chudobě do bohatších krajů a od r. 1880 i do Ameriky. Tím je vysvětlen mírný pokles obyvatel mezi lety 1870–1880 i pomalý nárůst populace v následujícím desetiletí.

Od 2. pol. 19. století docházelo také k zakládání řady pasek v Provodově. Mnohé z nich byly původně obydleny jako sušírny ovoce. Jedinou pasekářkou usedlostí, která se v Provodově po dlouhou dobu vyskytovala, byla paseka zvaná „Za bačů“, kde bydlel pasekář jménem Bača. (Müller, 1975) Ta je zachycena i na mapách Stablního katastru z r. 1828.

V 1. pol. **20. století** pokračuje v Provodově jak výstavba nových pasekářských usedlostí, tak současné vystěhovalectví do ciziny, a to nejen do USA, i když někteří z vystěhovalých se z ciziny opět vrátili. Toto vystěhovalectví vysvětluje pokles počtu obyvatel mezi lety 1910–1930. Po 1. sv. válce mnozí obyvatelé Provodova našli své zaměstnání v rozvíjejících se Baťových závodech. (Müller, 1975) K dalšímu poklesu obyvatel došlo po 2. sv. válce, kdy docházelo k osidlování pohraničí. Následovalo dvacetiletí růstu počtu obyvatel, aby od 60. let minulého století do r. 2011 nastal konstantní pokles počtu obyvatel obce, který byl zapříčiněn zejména stěhováním obyvatel do rozrůstajícího se sousedního Zlína, a to nejvíce v 70. a 80. letech. Zde našla většina Provodovjanů také své zaměstnání poté, co i zde proběhla kolektivizace zemědělství.

V současné době, tj. od r. 2011, dochází v Provodově po asi 50 letech k růstu populace. Důvodem je relativní malá vzdálenost obce od Zlína, kdy se lidé stěhují do zázemí tohoto města.

6.3. Výsledky prostorové GIS analýzy

Výsledky této analýzy jsou jak mapové výstupy (Mapová příloha 16–20), které jsou zařazeny do obrazové přílohy na konci této práce, tak tabulky hodnot absolutních i procentuálních, na jejichž základě byly vytvořeny i koláčové grafy. Pomocí těchto výsledků dojde k vyhodnocení dřívějšího i současného stavu krajiny Provodova i proběhnuvších změn.

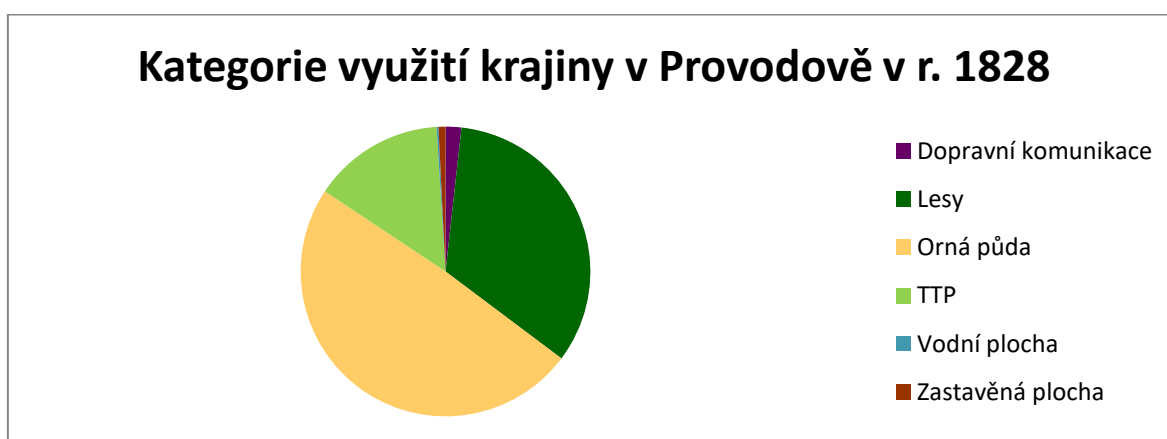
Tabulka 13: Rozlohy kategorií využití krajiny a jejich změn v k. ú. Provodov na Moravě v letech 1828 a 2016 v absolutních i procentuálních hodnotách

Kategorie využití krajiny	1828		2016		1829–2016	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Doprav. komunikace	209039,09	1,77	281292,64	2,36	+72253,55	+34,56
Lesy	3964795,61	33,48	6400553,80	53,66	+2435758,19	+61,43
Orná půda	5814071,29	49,09	479449,32	4,02	-5334621,97	-91,75
TTP	1738754,68	14,68	4218475,96	35,36	+2479721,28	+142,61
Vodní plocha	24210,90	0,20	35155,34	0,29	+10944,44	+45,20
Zastavěná plocha	92543,27	0,78	514098,80	4,31	+421555,53	+455,52
Součet	11843414,83	100	11929025,85	100	.	.

Poznámka: Rozdíl v součtech absolutních hodnot rozloh je zapříčiněn změnou katastrálního území obce mezi lety 1829–2016

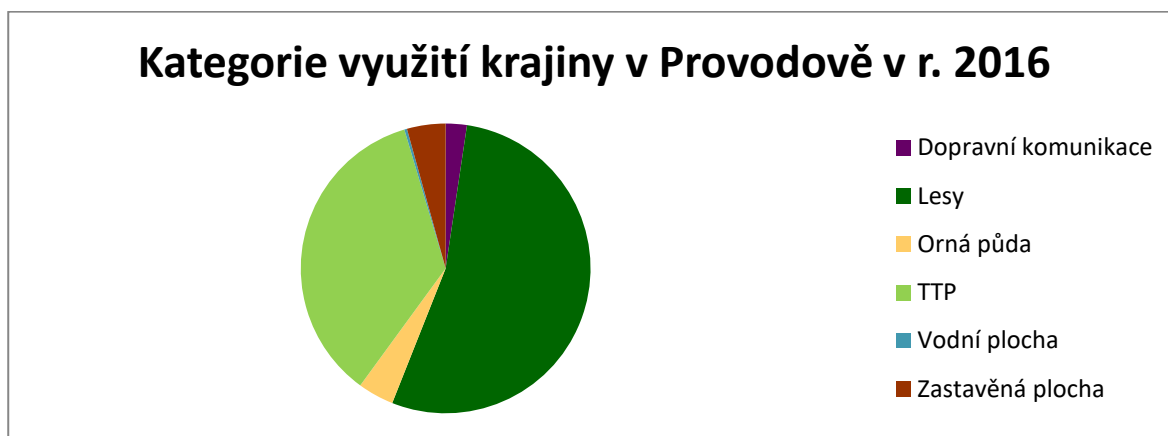
Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 7: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Jasenná na Moravě v r. 1829

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Graf 8: Zastoupení kategorií využití krajiny v k. ú. Jasenná na Moravě v r. 2016

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

6.3.1. Stav a změny dřívějšího i současného využití krajiny Provodova

Kategorie **dopravních komunikací** zaznamenala ve sledovaném období asi třetinový nárůst. Tento nárůst lze přisoudit výstavbě lesních cest, nutných pro obsluhu lesního porostu, který tvoří přes polovinu území obce, a také cest obsluhujících mnohé samoty, které byly vystaveny od poloviny 19. stol.

Lesní porost, který dříve představoval 1/3 rozlohy Provodova, dnes tvoří více jak polovinu pokryvu obce. S výjimkou úbytku lesů na úkor lesních cest a drobných ploch TTP zůstaly původní plochy výskytu lesa zachovány (zejména JV katastru obce). Nové lesy byly vysázeny především na úkor TTP a orné půdy v nejhůře přístupném terénu, nejvíce na S a SZ k. ú. obce.

Orná půda, která r. 1828 zabírala 1/2 Provodova, se za sledovanou dobu zmenšila na necelou desetinu své původní rozlohy. Mnohé pozemky, které jsou určeny na mapách Stabílního katastru jako orná půda, je ovšem nutno chápat jako úlehle, které sloužily jako pastviny, zejména v nejhůře přístupném terénu. Lze se domnívat, že tyto úlehle byly primárně zalesněny, zbylá intenzivněji užívaná orná půda pak byla přeměněna na TTP. Nejvyšší plůžina je užívána do dnešních dní. Rozložení plůžiny Provodova v r. 1828 lze hodnotit dle Lázníčky (1946) jako plůžinu záhumenicovou, doplněnou o plůžinu scelených úseků.

Kategorie **trvalého travního porostu** se za sledované období více než zdvojnásobila, a to především na úkor orné půdy. Po lesích tak tvoří druhou nejrozšířenější kategorii využití krajiny v Provodově. Část TTP byla zalesněna, zejména v nejnáročnějším terénu, část byla zastavěna, především v bezprostřední blízkosti intravilánu obce a na pasekách.

Kategorie **vodních ploch** zaznamenala téměř poloviční nárůst, nicméně se jedná o malé výměry (necelé 0,3 %), proto lze za tímto nárůstem vidět zejména vybudování několika menších rybníků, z nichž největší se nachází u samoty V Březí na Z od středu obce.

Zastavěná plocha Provodova zaznamenala za sledované období více než pětinasobný nárůst. Tento nárůst je zapříčiněn jak rozrůstáním intravilánu obce a vybudováním rozsáhlého areálu bývalého JZD, tak zejména výstavbou velkého množství pasekářských usedlostí, které se nachází hlavně na SV, S a JZ katastru obce. Rozložení zástavby Provodova v r. 1829 lze hodnotit dle Lázničky (1946) jako ves návesní.

6.3.2. Dynamika krajiny a salašnictví Provodova

Z doby **před rokem 1828** se dočítáme, že do konce 17. stol. bylo území Provodova hospodářsky užíváno nejspíše z menší části, v nejpříhodnějších polohách, neboť zde sídlilo pouze 15 usedlých rodin. V 2. pol. 18. stol., po přílivu obyvatelstva z moravsko-uherského pomezí, se situace změnila, kdy se dovídáme o zemědělském využití asi poloviny rozlohy obce, kdy mnoho orné půdy zůstávalo jako úhor na pastvu. (Müller, 1975) Jak již bylo uvedeno výše, do tohoto období můžeme klást počátek salašnictví v Provodově.

O stavu krajiny **r. 1828** se pojednává předchozí kapitola. Se salašnictvím v tomto období souvisí existence panského dvora v Provodově, který se v daném roce nacházel SV od intravilánu obce. Müller (1975) uvádí k toponymu Na Salašoch: „*Před parcelací dvora býval zde panský ovčinec, ovčí salaš.*“ Paradoxem je, že se zde nenacházela žádná javořina – všechny pozemky náležely poddaným (MZA, 2019). Lze se proto domnívat, že se jednalo o závěrečné období fungování tohoto panského salaše, kdy již na těchto pozemcích (vedených jako orná půda, nejspíše se však jednalo o úlehle) hospodařili obyvatelé obce ve vlastní režii – ovce jim pásal bača, který bydlel v trati zvané Za bačů. (Müller, 1975)

O vývoji zemědělsky využitých ploch **po r. 1828** pojednávají následující tabulky.

Tabulka 14: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch Provodova v letech 1845–2000

Způsob využití	1845–1948	1948–1990	1990–2000
Orná půda	95–100 %	> 70 %	< 101 %
Trvalý travní porost	80–100 %	< 120 %	95–100 %
Les	100–110 %	105–115 %	100,5–101 %

Poznámka: Hodnoty vykazují procentuální změnu oproti stavu na počátku daného období

Zdroj: Bičík, I. in Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara, I. et al. (2009)

Tabulka 15: Vývoj výměry zemědělsky využívaných ploch Provodova v letech 1829–1907

Způsob využití	1829	1907	Změna (%)
Orná půda	581 ha	574 ha	-1,20 %

Trvalý travní porost	174 ha	154 ha	-11,49 %
Lesy	396 ha	411 ha	+3,79 %

Zdroj 1: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj 2: Peřinka, 1907

Změny proběhnuvší **mezi lety 1845–1948**, které nebyly nikterak markantní, započaly již v první polovině tohoto období. Největší změny vidíme u TTP, jehož rozloha zjevně nejvíce ubyla na úkor houževnaté výstavby pasekářských usedlostí a cest, které k nim byly budovány. Tento trend probíhal zřejmě až do r. 1948. Výměra orné půdy se v tomto období mírně snížila, a to i přesto, že došlo k celkovému nárůstu populace Provodova o přibližně 300 obyvatel. Důvodem je jak všeobecná intenzifikace zemědělství (Šťastný, 1971), tak samotné osidlování extravilánu obce, kdy se obyvatelé stěhovali blíže pozemkům vzdáleným od intravilánu obce. Docházelo díky tomu k intenzivnějšímu užívání orné půdy, která byla dříve užívána zejména jako úlehle. Tento proces osidlování extravilánu Provodova, který probíhal aktivně od 2. pol. 19. stol., tak vytlačil plochy příhodné pro extenzivní pastvu ovcí v rámci trojhonného způsobu hospodaření. Lze do této doby proto lokalizovat **zánik salašnictví v Provodově**. Můžeme proto tvrdit, že salašnictví zde fungovalo přibližně jedno století.

V období socialismu, tj. **mezi lety 1948–1990**, proběhly na území Provodova největší změny ve využití krajiny. Kolektivizací zemědělské půdy došlo k jejímu plánovanému využití, které bylo, dle markantního nárůstu TTP na úkor orné půdy, orientováno zejména na chov dobytka. Menší část obce byla zalesněna, zejména v nejhůře přístupném terénu.

Po r. 1990 zaznamenáváme na území Provodova jen mírné změny. Vidíme zde nárůst orné půdy na úkor TTP. Na území obce hospodaří ZDV Strážná, které hospodaří i v obcích Březůvky a Doubravy. To spravuje majetek podílníků a zajišťuje obhospodařování většiny pronajatých pozemků. Ty z většiny tvoří louky a pastviny, na kterých se orientuje na chov masného skotu. Na orné půdě pěstuje ZDV Strážná obilniny. (Strážná, 2019)

6.4. Toponyma

6.4.1. Zachycená salašnická toponyma v Provodově

Z archivních materiálů se dovídáme o tomto toponymu:

Salaše – Toponymum zachycené v mapě Stablního katastru na S k. ú. obce. Svažitě území, využito jako orná půda (nejspíše úlehle) a místy TTP.

Z knihy Františka Müllera (1975) i z výpovědí současných obyvatel se shodně dovídáme o těchto názvech:

Na Salašoch – Toponymu ve stejné lokalitě jako výše uvedené Salaše. Dnes oblast pasekářských usedlostí, TTP a lesa.

Za bačů – také zvané Zábačky, lokalita, kde bydlel bača a zároveň první pasekář na Provodově. Svažité území na V obce, orientované do lokality Zelené údolí, kudy vede státní silnice do Želechovic na Dřevnici. Využitím dříve orná půda a lesy, dnes TTP a lesy.

Zhodnotíme-li uvedená toponyma podle dr. Štíky (1973), zařadíme je všechna do skupiny salašnických názvů, které vypovídají o způsobu hospodářského využití dané plochy. Těm dr. Štika přisuzuje menší význam a lokalizuje je zejména do okrajových částí výskytu salašnictví. Zjištěná salašnická toponyma proto dokládají správnost Štikova zařazení Provodova do 4. oblasti intenzity salašnictví.

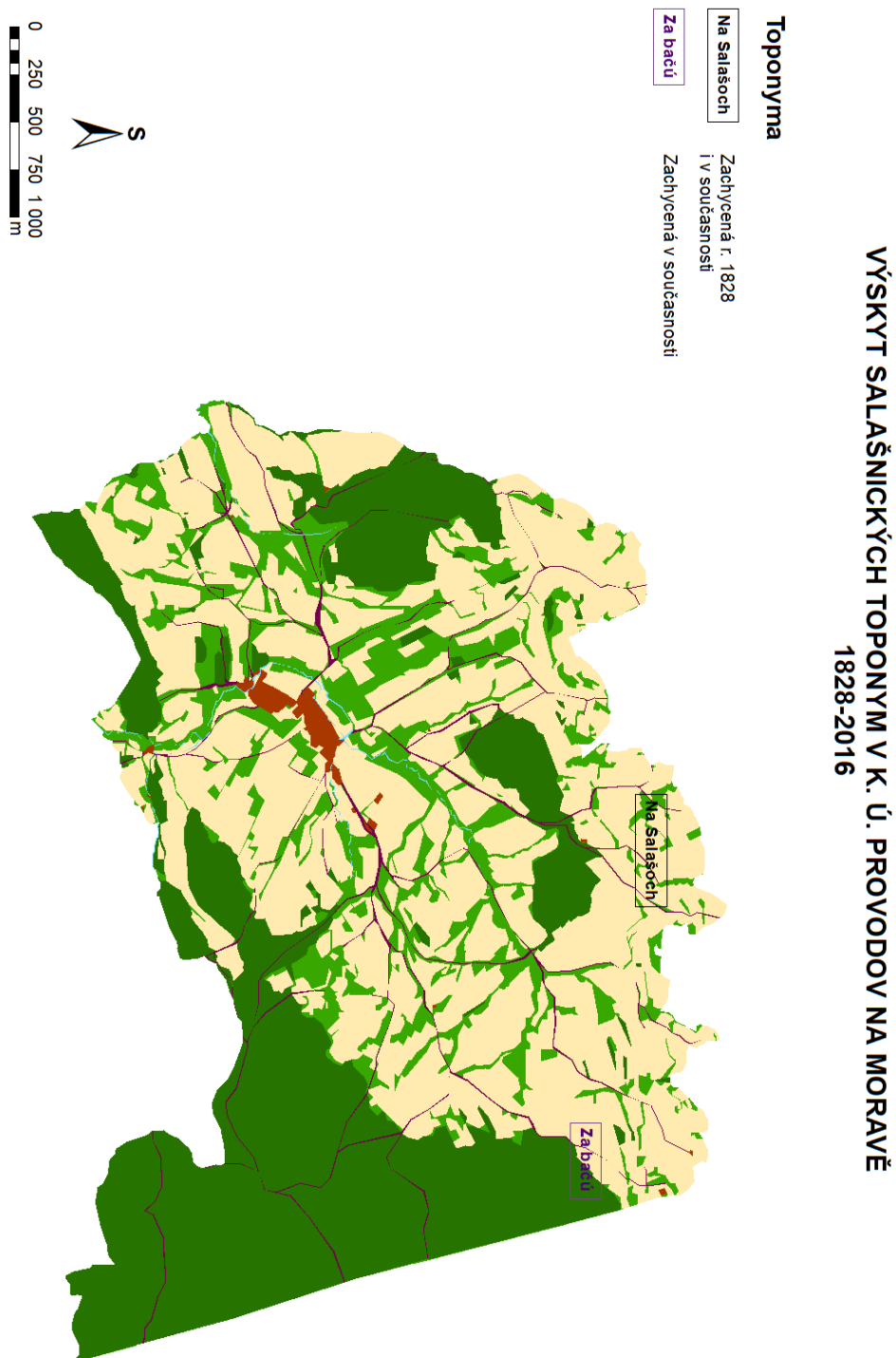
6.4.2. Dynamika salašnických toponym v Provodově

I když se pro dobu současnou dovídáme o více salašnických toponymech, než pro r. 1828, nelze tvrdit, že by se oba uvedené názvy nevyskytovaly i dříve. Název Na Salašoch je spíše více zažit mezi větším počtem obyvatel. Existují dva důvody pro toto tvrzení. Prvním důvodem je skutečnost, že v lokalitě Na Salašoch bývala svého času panská salaš, což danou oblast významně odlišovalo od ostatních pozemků patřících poddaným a tento název se tak pro dané místo zažil v širokém okruhu lidí. Druhým důvodem tohoto tvrzení je, že na rozdíl od názvu Na Salašoch, který se nachází ve všech mapových podkladech, které bylo možno prostudovat, se pojem Za bačů nachází pouze na serveru mapy.cz (2019), a to až v poslední době. K této skutečnosti se vyjádřil pan Jan Talaš, podle něhož bylo zastupitelstvo obce nedávno dotazováno Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním právě ohledně upřesnění zeměpisných názvů.

Pan Talaš se také vyjádřil k aktuálnímu užívání těchto názvů. Co se týče názvu Na Salašoch, ten v současné době vytlačuje název „U Vlajky“, neboť na vrcholu (550 m n. m.), který se v oblasti Na Salašoch nachází, byl před asi 15 lety vztyčen sloup s českou vlajkou. Mladší generace tak již název Na Salašoch zná čím dál méně a nahrazuje ho právě název U Vlajky, který má v současnosti pro orientaci v terénu vyšší výpovědní hodnotu.

Co se týče názvu Za bačů, resp. Zábačky, tento název mezi lidmi v současnosti přechází na oblast JV od této lokality, kde se nachází prudké zatačky na silnici vedoucí prudkým svahem do sousedních Želechovic. Jako příklad užití tohoto názvu uvedl větu: „*V zímě sem ostál viset v Zábačkách.*“ (Talaš, 2019)

Mapa 4: Znázornění dochování struktur dokládající pasekářské osídlení

Poznámka: Podklad tvoří mapa využití krajiny Provodova v r. 1828

Zdroj1: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj 2: MZA (2019)

Zdroj 3: Müller (1975), Talaš (2019)

7. Komparace zkoumaných obcí

7.1. Geografická charakteristika

Z hlediska geomorfologického členění se všechny zkoumané obce nachází v subprovincii Vnější Západní Karpaty. Při porovnání nadmořských výšek nejvyšších bodů zkoumaných obcí vede Hutisko (912 m n. m.), následuje Zděchov (828 m n. m.), Provodov (672 m n. m.) a Jasenná (651 m n. m.). Vidíme zde klesající tendenci reliéfu ve směru od jádrové oblasti salašnictví, s výjimkou Jasenné a Provodova. Obecně lze říci, že reliéf v okrajových částech salašnictví je mírnější, s více zarovnanými povrchy, než reliéf jádrových oblastí, kde je terén členitější.

Říční síť odvádí **povrchovou vodu** všech zkoumaných obcí do řeky Moravy jejími levostrannými přítoky. Lze také říci, že ve všech obcích je vyvinutá poměrně hustá říční síť.

Z průměrných **klimatických hodnot** lze konstatovat, že čím více směřujeme do okrajové oblasti salašnictví, tím mírnější podmínky zde panují. Ať už je to z hlediska množství ročních srážek – Hutisko (1000–1200 mm), Zděchov (800–1000 mm), Jasenná (700–800 mm), Provodov (600–700 mm); průměrné teploty v červnu – Hutisko (14–15 °C), Zděchov (15–16°C), Jasenná (16–17°C), Provodov (17–18°C); či počtu dnů se sněhovou pokrývkou – Hutisko (140–160), Zděchov (100–120), Jasenná (80–100), Provodov (60–80).

Ve sledovaných obcích se nachází **maloplošná chráněná území**, kde ve všech, kromě Provodova, nalezneme chráněné zástupce vstavačovitých rostlin. V Provodově a Jasenné nalezneme geologicky cenné lokality, Hutisko a Zděchov se patří celým svým územím v CHKO Beskydy. Pouze ve Zděchově je maloplošně chráněn pozůstatek typické valašské pastviny.

7.2. Vývoj osídlení a zaměstnání obyvatel

Srovnáme-li zkoumané obce podle roku první písemné zmínky o nich, zjistíme, že čím více směřujeme do jádrové oblasti salašnictví, tím mladší jsou tato data: r. 1412 Provodov, r. 1481 Jasenná, r. 1623 Zděchov, r. 1665 Hutisko. Vidíme zde asi 150letou „mezeru“ mezi založením Jasenné a Zděchova. Tento skok je zapříčiněn skutečností, že obce Provodov a Jasenná byly osídleny již středověkou kolonizací, kdežto k osídlení Zděchova a Hutiska došlo až v novověku, především pasekářskou a valašskou kolonizací. (Macůrek, 1959, Hrbáček, 1985) Vznik Hutiska byl spjat se založením sklářských hutí, přesto je vzniklý intravilán obce výsledkem posledních asi 150 let osidlování. K zakládání pasek došlo u Jasenné a Provodova až po osídlení údolní části obce, v případě Provodova k tomu docházelo až od 2. pol. 19. stol.

Co se týče obživy obyvatel, hrála orná půda se zvětšující se vzdáleností od jádra salašnictví čím dál větší roli. Hutisko, založené z důvodu vybudování sklářských hutí, bylo již

za jejich existence střediskem salašnictví, neboť se zde dvakrát ročně konaly valašské hromady (Kramoliš, 1907). Více plužiny nalézáme ve Zděchově a v Jasenné již její zastoupení dominuje. Salašnictví zde bylo součástí trojhonného způsobu hospodaření, stejně jako v Provodově; tam však salašnictví vydrželo jen asi jedno století. Pro celkovou chudobnost Valašska se dovídáme i o hledání jiných zdrojů obživy, jakými bylo např. ve Zděchově či Provodově docházení na sezonní práce do bohatších krajů, prodej ovoce, či výrobků ze dřeva.

Na stav osídlení měly vlivy i nájezdy Turků a Kuruců ze sousedních Uher na moravsko-uherské pohraničí na konci 17. a počátku 18. stol. To zapříčinilo nejen snižování populace Zděchova (Hrbáček, 1985), ale také zvyšování populace Provodova, který byl ukryt v horách dále od hranic. (Müller, 1975)

Pro konec 19. a počátek 20. stol. je pro všechny zkoumané obce (a celé Valašsko obecně) charakteristický zvyšující se počet obyvatel, vystěhovalectví do bohatších krajů (zejména do USA) a intenzifikace zemědělství, která byla spojena s přechodem k chovu hovězího dobytka a zalesňováním extenzivních pastvin. Zde také lokalizujeme zánik salašnictví ve všech sledovaných obcích s výjimkou Hutiska. V období mezi světovými válkami se také zvyšuje počet obyvatel dojíždějících do zaměstnání v rozvíjejících se průmyslových centrech (Zlín, Vsetín, Rožnov pod Radhoštěm) a jejich okolí.

Období po 2. světové válce znamenalo pro sledované obce dvě hlavní změny: odliv obyvatel do vysídleného československého pohraničí a zemědělskou kolektivizaci po nástupu socialismu, která v hornatém prostředí Valašska znamenala zejména masivní zatravňování pozemků a následnou orientaci na pastvu hovězího dobytka. Lidé, dříve zaměstnaní v soukromých hospodářstvích, již z většiny začali dojíždět do zaměstnání v rozrůstajících se městech. Poslední dvě desetiletí období socialismu se ve sledovaných obcích nesla v duchu odlivu obyvatel do rozrůstajících se měst. Po pádu socialismu r. 1989 počty obyvatel sledovaných obcí kolísaly, v posledních letech však dochází k jejich mírnému nárůstu. Největší nárůst zaznamenáváme u Provodova, který se nachází v malé vzdálenosti od města Zlína.

7.3. Výsledky prostorové GIS analýzy land use

7.3.1. Dopravní komunikace

Změny výměr dopravních komunikací se ve sledovaných obcích odvíjely od stavu již vybudovaných cest a dále pak na budování obslužných komunikací pro rozrůstající se lesy či samoty. Na celkové změně se pak také podílel v období kolektivizace zemědělství i zánik polních cest, které vedly z intravilánu obce podél plužiny jednotlivých hospodářů. Proto je nejvyšší nárůst dopravních komunikací v Hutisku s disperzním půdorysem zástavby, neboť zde r. 1833 bylo zaznamenáno málo komunikací vedoucích k jednotlivým usedlostem či jejich

polnostem; ty bylo nutno vybudovat, spolu s komunikacemi obsluhujícími rozrůstající se lesy. V případě Zděchova byly mnohé komunikace vybudovány zejména pro rozrůstající se lesy, v Provodově naopak pro rozrůstající se pasekářské osídlení. V případě Jasenné pak zaznamenáváme jejich mírný pokles, neboť zde byla vybudována již hustá síť silnic k jednotlivým pasekářským usedlostem a množství nově vybudovaných silnic (státních i místních) bylo menší, než množství zaniklých polních cest v období socialismu.

Tabulka 16: Rozlohy dopravních komunikací a jejich změn v k. ú. zkoumaných obcí ve sledovaném období v absolutních i procentuálních hodnotách

	Stabilní katastr		Současné ortofoto		Celkové změny	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Hutisko	79766,08	0,60	510541,12	3,86	+430775,04	+540,05
Zděchov	174160,54	1,35	289605,84	2,23	+115445,29	66,29
Jasenná	193041,35	1,56	190055,05	1,54	-2986,30	-1,55
Provodov	209039,09	1,77	281292,64	2,36	+72253,55	+34,56

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

7.3.2. Lesy

Podíl lesů se v současné době ve zkoumaných obcích zmenšuje úměrně se vzdáleností od jádrové oblasti salašnictví. Hlavním důvodem je jistě snižující se celková náročnost terénu. V minulosti však byla míra odlesnění těchto obcí různá. Nejvyšší míry odlesnění dosahoval Zděchov, kde se nacházely rozsáhlé javořiny, o něco menší byla v Jasenné, kde se rozprostíraly dlouhé pozemky orné půdy, intenzivně využívané v nejzazších částech obce jako úlehle pro salašování ovcí. O něco menší míry odlesnění, než mělo nejzalesněnější Hutisko, dosahoval Provodov, kde se vyskytovaly rozsáhlé lesy v členité JV části obce. Její zalesnění je možno připočítat právě absenci salašnictví, které ve zdejších úlehách našlo své uplatnění až v 2. pol. 18. stol., neboť právě salašnictví dokázalo zužitkovat i jinak těžko využitelný členitý terén.

Tabulka 17: Rozlohy lesů a jejich změn v k. ú. zkoumaných obcí ve sledovaném období v absolutních i procentuálních hodnotách

	Stabilní katastr		Současné ortofoto		Celkové změny	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Hutisko	5122161,67	38,65	9596305,68	72,54	4474144,00	87,35
Zděchov	1654126,33	12,84	8610530,79	66,39	6956404,46	420,55
Jasenná	2279995,20	18,45	7719519,52	62,48	5439524,32	238,58
Provodov	3964795,61	33,48	6400553,80	53,66	2435758,19	61,43

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

7.3.3. Orná půda

Zastoupení orné půdy se v současnosti ve zkoumaných obcích zvyšuje úměrně se vzdáleností od jádrové oblasti salašnictví. Hlavním důvodem jsou celkové příhodnější terénní i klimatické podmínky. I když ve Zděchově zaznamenáváme méně orné půdy, než v Hutisku, pohybuje se tento rozdíl v řádech setin procent. Lze tedy říci, že podíl zastoupení orné půdy je v těchto obcích na stejné úrovni.

V 1. třetině 19. stol. byla tendence zastoupení polí se vzdáleností od jádrové oblasti salašnictví taktéž klesající, s výjimkou Jasenné, která měla o pár procent plužiny více, než Provodov. Důvodem byla zřejmě vyšší míra odlesnění Jasenné, kde se na úkor lesů vyskytoval jak TTP, tak i orná půda, i když ta zde byla využívána spíše jako úlehle užívané pro pastvu.

Co se týče klasifikace orné půdy dle Lázničky (1946), je zde také odlišnost mezi obcemi. Hutisko s dvorcovým půdorysem zástavby mělo plužinu scelených úseků. Zděchov s půdorysem zástavby valašské řetězové zástavby měla plužinu záhumenicovou, doplněnou o plužinu scelených úseků v okolí valašských sedlišť. Jasenná s půdorysem zástavby valašské řetězové zástavby měla plužinu záhumenicovou, doplněnou o plužinu scelených úseků v okolí valašských pasek. Provodov s návesním půdorysem zástavby měla plužinu záhumenicovou, doplněnou o plužinu scelených úseků.

Tabulka 18: Rozlohy orné půdy a jejich změn v k. ú. zkoumaných obcí ve sledovaném období v absolutních i procentuálních hodnotách

	Stabilní katastr		Současné ortofoto		Celkové změny	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Hutisko	2047880,86	15,45	14631,98	0,11	-2033248,88	-99,29
Zděchov	4481854,15	34,79	4234,18	0,03	-4477619,97	-99,91
Jasenná	6611736,58	53,51	168816,94	1,37	-6442919,64	-97,45
Provodov	5814071,29	49,09	479449,32	4,02	-5334621,97	-91,75

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

7.3.4. Trvalý travní porost

U zastoupení trvalého travního porostu ve sledovaných obcích pozorujeme diametrální odlišnost mezi stavem v 1. třetině 19. stol. a v současnosti – dříve TTP dominovaly jádrové oblasti salašnictví, dnes naopak jeho okrajovým oblastem. Z této tendence se v minulosti vymyká Zděchov, který měl o několik procent více TTP, než Hutisko, neboť se na jeho území vyskytovalo několik rozsáhlých panských javořin. Tyto diametrální rozdíly jsou zapříčiněny dvěma tendencemi. První tendencí je zalesňování většiny bývalých TTP, neboť ty obvykle pokrývaly nejnáročnější partie terénu. Druhou tendencí je zatravňování většiny bývalé orné půdy; ta část plužiny, která byla zalesněna, se nejčastěji nacházela v členitém terénu a obvyk-

le byla využívána jako úlehle. Z tohoto důvodu vidíme v jádrové oblasti salašnictví pokles TTP (mnoho zalesněných TTP, méně zatravněných polí) a naopak jeho okrajových oblastech nárůst TTP (méně zalesněných TTP, mnoho zatravněné orné půdy).

Co se týče prostorového rozložení TTP, v jádrové oblasti salašnictví se setkáváme s rozsáhlými pastvinami, které vlastnilo jak panstvo (javořiny), tak poddaní. V Hutisku platilo, že blíže centru obce se TTP nacházely i v nejhůře přístupném terénu, dále od obce se TTP nacházely spíše v temenních částech hor. Ve Zděchově, kde byla většina TTP vrchnosti, toto pravidlo neplatilo. Pravidlem však bylo, že javořiny byly zalesňovány dříve, než pastviny poddanské. V okrajové oblasti nacházíme TTP, které tvořily jakousi výplň mezi ornou půdou v nejhůře přístupném terénu. Zpravidla se tak dělo v oblastech obce dále od jeho intravilánu. S tímto jevem se setkáváme i ve Zděchově na poddanské půdě, neboť veškeré okolní prostory již byly pro pastvu využity vrchností.

Tabulka 19: Rozlohy trvalých travních porostů a jejich změn v k. ú. zkoumaných obcí ve sledovaném období v absolutních i procentuálních hodnotách

	Stabilní katastr		Současné ortofoto		Celkové změny	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Hutisko	5828570,73	43,98	2506025,82	18,94	-3322544,9	-57
Zděchov	6379338,49	49,52	3697569,84	28,51	-2681768,7	-42,04
Jasenná	3144906,45	25,45	3757924,63	30,41	+613018,18	+19,49
Provodov	1738754,68	14,68	4218475,96	35,36	+2479721,28	+142,61

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

7.3.5. Vodní plochy

Kategorie vodních ploch ve zkoumaných obcích zabíraly jen nepatrný podíl z celkové rozlohy – od 0,07 % do 0,4 %. Úbytek vodních ploch byl u všech zkoumaných obcí výsledkem napřimování vodních toků, nahrazováním brodů mosty a jejich svádění do potrubí v zastavěných oblastech. Jediný nárůst zaznamenáváme v Provodově, který je zapříčiněn vybudováním několika menších nádrží na území obce.

Tabulka 20: Rozlohy vodních ploch a jejich změn v k. ú. zkoumaných obcí ve sledovaném období v absolutních i procentuálních hodnotách

	Stabilní katastr		Současné ortofoto		Celkové změny	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Hutisko	33971,12	0,26	29683,68	0,22	-4287,44	-12,62
Zděchov	51957,31	0,40	38284,27	0,30	-13673,04	-26,32
Jasenná	49093,80	0,40	9234,75	0,07	-39859,05	-81,19
Provodov	24210,90	0,20	35155,34	0,29	+10944,44	+45,2

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

7.3.6. Zastavěná plocha

Kategorie zastavěné plochy ve všech zkoumaných obcích zaznamenala za sledovanou dobu poměrně velký nárůst. Velikost tohoto nárůstu se odvíjela od mnoha faktorů, jako byla např. míra vystěhovalectví do USA či do pohraničí ČSR (nejvýraznější v Hutisku a Zděchově), četnost výstavby nových pasekářských usedlostí (nejvýrazněji v Provodově) či v intravilánu obce (nejvýrazněji v Hutisku), nebo výstavba zemědělského komplexu v období socialismu (nejrozsáhlejší v Jasenné). Kombinací uvedených faktorů byla vytvořena současná zástavba zkoumaných obcí. V 1. třetině 19. stol. se však velikost zastavěné plochy přímo odvíjela od počtu domů v obci.

Tabulka 21: Rozlohy vodních ploch a jejich změn v k. ú. zkoumaných obcí ve sledovaném období v absolutních i procentuálních hodnotách

	Stabilní katastr		Současné ortofoto		Celkové změny	
	m ²	%	m ²	%	m ²	%
Hutisko	139142,14	1,05	571197,65	4,32	432055,52	+310,51
Zděchov	142180,34	1,10	330068,47	2,54	187888,13	+132,15
Jasenná	77574,23	0,63	509958,21	4,13	432383,98	+557,38
Provodov	92543,27	0,78	514098,80	4,31	421555,53	+455,52

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

7.4. Dynamika krajiny a salašnictví

I když byla Jasenná založena již středověkou kolonizací v průběhu 15. stol., stejně jako Provodov, měl její vývoj osidlování – který měl vliv na tvář krajiny – v následujícím 16. století podobný průběh, jako osidlování obcí Hutisko a Zděchov. V průběhu 16. stol. totiž v Jasenné zaznamenáváme živelný průběh pasekářské kolonizace (Macůrek, 1959), který figuroval v počátcích osídlení Hutiska a Zděchova. (Macůrek, 1959, Hrbáček, 1985) Mimoto v těchto třech obcích sledujeme i vliv valašské kolonizace, který byl ve svém počátku nejsilnější v Hutisku, neboť to bylo sídlem valašského vojvody a konaly se zde i valašské hromady. Přítomnost skelných hutí v Hutisku salašnictví nahrávala díky mnohým plochám lesa, které byly pro účely skláren vykáceny (Kramoliš, 1907); mohly tak být jednoduše přeměněny v pastviny. Na rozdíl od Jasenné se u Hutiska a Zděchova dozvídáme jak o přítomnosti valašského práva, jehož ochranu a vymáhání zajišťoval valašský vojvoda, tak o přítomnosti mnohých javořin, na kterých probíhalo salašnictví v režii vrchnosti.

Po studiu map Stabilního katastru z 1. třetiny 19. stol. (MZA, 2019) můžeme konstatovat, že větší výskyt javořin nacházíme ve Zděchově, které zabíraly rozlehlá, souvislá území po obvodu obce. Na druhou stranu je nutno říci, že v Hutisku nacházíme mnohé rozsáhlé pastviny ve vlastnictví poddaných, zatímco ve Zděchově nacházíme poddanské pastviny pouze

jako jakousi „výplň“ mezi ornou půdou v nejnáročnějším terénu, v oblastech nejvzdálenějších od intravilánu obce, kde plužina obvykle sloužila jako úlehle pro výpastvu ovce. Lze tedy říci, že salašnictví v režii obyvatel Zděchova bylo zapojeno do trojhonného způsobu hospodaření, stejně jako v Jasenné a Provodově. V posledních dvou jmenovaných obcích však javořiny nenacházíme a v Provodově probíhalo salašnictví pouze po asi jedno století, od 2. pol. 18. stol. do 2. pol. 19. stol., po příchodu obyvatel z moravsko-uherského pomezí, tj. z jádrových oblastí salašnictví. (Müller, 1975)

Pro zánik salašnictví byly rozhodujícími činiteli nárůst populace, všeobecná intenzifikace zemědělství, zalesňování pastvin a přechod k chovu hovězího dobytka. (Šťastný, 1971) Tyto změny začaly ve všech sledovaných obcích probíhat s různými odchylkami od 2. pol. 19. stol. Nejprve k zániku salašnictví došlo v Provodově (2. pol. 19. stol.), a to díky houževnatému zakládání pasek v extravilánu obce (Müller, 1975) a následnému intenzivnějšímu užívání plužiny, která do té doby sloužila jako úlehle. Později, na počátku 20. stol., došlo k zániku salašnictví v Jasenné a Zděchově z důvodů výše zmiňované intenzifikace zemědělství. Nejpozději, v období kolem 2. světové války, zaniklo salašnictví v Hutisku, kde se dochovaly zbytky horských pastvin ještě do poloviny 20. stol.

Pro období socialismu, kdy proběhla kolektivizace zemědělské půdy, je pro sledované obce typická orientace JZD na chov hovězího dobytka a následné zatravňování orné půdy a také zalesňování bývalých TTP a orné půdy v nejnáročnějším terénu. Trend chovu hovězího dobytka ve sledovaných obcích pokračuje do současnosti, především v režii společností, které hospodaří na pozemcích pronajatých od soukromníků.

7.5. Toponyma

7.5.1. Zachycená salašnická toponyma

Tabulka 22: Rozdělení salašnických toponym podle významu, které jim přiřkládá Štika (1973)

Obec	Časové období	Toponyma vyššího významu	Toponyma menšího významu
Hutisko	1833	Kyčera	Humenec, Javořina
	Současnost	Kyčera, Kyčera, Kyčerka	Humenec, Košařiska
Zděchov	18. století	Polana	
	Současnost	Grůň	Kolibky, Kršla
Jasenná	1957		Dolní Košařiska, Horní Košařiska, Na solnískoch, Pod bořím u koliby, Pod kolibú, Syrákov, Syrčena, V dolním košáře, V horním košáře
Provodov	1828		Salaše
	Současnost		Na salaších, Za bačú

Poznámka: Toponyma Humenec a Javořina jsou toponyma se salašnictvím související

Zdroj 1: MZA, 2019

Zdroj 4: Macek, 1957

Zdroj 2: Bajer, 2018

Zdroj 5: Talaš, 2018

Zdroj 3: Hrbáček, 1975

Z tabulky 22 je patrné, že salašnická toponyma vyššího významu se nachází pouze v obcích Hutisko a Zděchov, které leží v prvních dvou oblastech intenzity salašnictví. Naopak v Jasenné a Provodově, které řadíme do 3. a 4. oblasti intenzity salašnictví, se nachází pouze salašnická toponyma nižšího významu. Toto zjištění plně koresponduje s rozdělením salašnických toponym do oblastí intenzity salašnictví dle dr. Štiky (1973).

7.5.2. Dynamika salašnických toponym

Při pátrání po vlivech na udržení salašnických toponym bylo v případě Hutiska a Zděchova zjištěno, že veškerá zachovaná salašnická toponyma se vyskytovala či vyskytují výhradně mimo území, která byla dle map Stablního katastru ve vlastnictví vrchnosti. (MZA, 2019) Tento jev dokládá i příklad lokality Na salašoch v Provodově, kde sice bývala panská salaš, nicméně v mapě Stablního katastru všechny pozemky v dané lokalitě náležely poddaným (MZA, 2019) a tento název se udržel do dnešních dnů.

Je nutno si uvědomit, že toponyma představovala pro naše předky jakousi „navigaci“ pro orientaci v terénu. Existují asi dva hlavní důvody jejich zapomínání v posledních desetiletích. Prvním důvodem je zemědělská kolektivizace v období socialismu, jehož následkem byl pokles všeobecného zájmu o zemědělství (lidé již nacházeli svou obživu jinde) a vytrácení méně a méně užívaných toponym. Druhým důvodem je současné užívání moderních zařízení pro určování pozice v terénu, zejména pomocí souřadnic GPS. Tyto moderní navigace tak nahrazují původní „navigace“ v podobě toponym a dochází k jejich úplnému zapomínání.

Podstatná je ovšem důležitost daného toponyma. Pokud se nachází na významném místě, např. v dopravně frekventované oblasti, můžeme sledovat nejen aktivní používání takového toponyma (např. Syrákov v Jasenné), ale také jeho vývoj, např. v jeho prostorovém přenesení na sousední, frekventovanější lokalitu (např. Zábačky v Provodově).

8. Závěr

Pasekářská a valašská kolonizace, která se výrazně odrazila v utváření krajinného rázu celého Valašska, stála u počátků osídlení dvou nejmladších ze zkoumaných obcí, tj. Hutiska a Zděchova (17. století), a od téhož století se významně podílela i na osidlování Jasenné. Pouze v případě Provodova je pasekářská kolonizace záležitostí období od 2. pol. 19. století. Salašnictví, které doznalo rozšíření na východní Moravu společně s valašskými pastevci z východnějších partií Karpat, se projevilo zejména v Hutisku a Zděchově, kde se setkáváme s fungováním valašského práva a institucí valašského vojvody. Hutisko se stalo střediskem salašnictví již v počátcích svého vzniku, neboť první fojt Hutiska byl zároveň i valašský vojvoda a v hutiském šenku dvakrát ročně odbýval valašské hromady. Na území těchto dvou obcí se dovídáme také o existenci rozlehlých javořin. V Jasenné, kde se o salašnictví dovídáme již od 17. století, o javořinách nevíme. V případě Provodova klademe počátky salašnictví až do 2. pol. 18. stol. Zmínka o panské salaši zde existuje, nicméně o javořinách nikoliv.

Pro 1. třetinu 19. století víme, že poddaní v Hutisku salašovali ve vlastní režii na rozlehlých pastvinách. V případě Zděchova, Jasenné a Provodova se setkáváme se zapojením salašnictví poddaných do trojhonného způsobu hospodaření díky existenci záhumenicové plužiny. Byly tak využity TTP a pole ležící ladem jako úlehle v nejzazších a nejméně úrodných částech obce. V případě Zděchova se tak setkáváme se zajímavou situací, kdy vrchnost provozovala salašnictví na rozlehlých javořinách po obvodu obce, zatímco poddaní salašovali ve své režii na menších pastvinách obklopených úlehlemi.

Zánik salašnictví ve sledovaných obcích souvisí se změnami 2. pol. 19. století, kdy docházelo k nárůstu populace, intenzifikaci zemědělství, přechodu k chovu hovězího dobytka a zalesňování pastvin a úlehlí. Nejdříve zaniklo salašnictví Provodově, již v průběhu 2. pol. 19. stol., kdy docházelo k živelnému zakládání pasekářských usedlostí a následnému intenzivnímu využívání úlehlí; salašovalo se zde tedy asi jen jedno století. Zánik salašnictví v Jasenné a Zděchově spadá do počátku 20. století z důvodu intenzifikace zemědělství. Pro stále dochované pastviny zaniklo salašnictví nejpozději v Hutisku, a to v období kolem 2. světové války.

Stav a změny využívání krajiny mezi 1. třetinou 19. stol. a současností jsou výsledkem kombinace fyzicko-geografických a socioekonomických podmínek. Mezi fyzicko-geografické podmínky řadíme zejména skutečnost, že čím více se blížíme do jádrové oblasti intenzity salašnictví, tím drsnější klimatické podmínky a náročnější terén nacházíme. Socioekonomickými podmínkami chápeme jak již zmíněný způsob salašnictví a intenzifikaci zemědělství, tak po nástupu socialismu kolektivizaci zemědělství, kdy došlo ve sledovaném území k orientaci všech hospodařících JZD na chov hovězího dobytka, což znamenalo především zatravňování

polí a zalesňování bývalých pastvin a úlehli. Většina zemědělské půdy je ve sledovaných obcích do dnešních dní využívána pro pastvu, kdy zemědělské společnosti za těmito účely pronajímají půdu soukromníkům.

Co se týká samotných změn využití krajiny, vidíme v současné době klesající podíl orné půdy (Provodov 4,02 %, Jasenná 1,37 %, Zděchov 0,03 %, Hutisko 0,11 %) a trvalých travních porostů (Provodov 35,36 %, Jasenná 30,41 %, Zděchov 28,51 %, Hutisko 18,94 %) směrem do jádrové oblasti salašnictví. V témže směru naopak narůstá podíl lesů (Provodov 53,66 %, Jasenná 62,48 %, Zděchov 66,39 %, Hutisko 72,54 %). Zmenšující se podíl orné půdy je v přímé souvislosti se ztěžujícími se přírodními podmínkami; zmenšující se podíl TTP koresponduje s dřívějším zastoupením orné půdy (Provodov 49,09 %, Jasenná 53,51 %, Zděchov 34,79 %, Hutisko 15,45 %), neboť ta byla především zatravněna. Tuto tendenci nevyvrací ani fakt, že v Jasenné bylo dříve více orné půdy, než v Provodově, neboť mnoho orné půdy v Jasenné tvořily úlehle, které byly zalesněny, zatímco mnohé úlehle v Provodově byly díky pasekářskému osídlení od 2. pol. 19. století intenzivněji obdělávány a následně tak zatravněny. Zvětšující se podíl lesů směrem do jádrové oblasti salašnictví pak plně koresponduje se zalesňováním TTP (Provodov 14,68 %, Jasenná 25,45 %, Zděchov 49,52 %, Hutisko 43,98 %). Navzdory tomu, že bylo ve Zděchově dříve o něco více TTP, než v Hutisku, udrželo si Hutisko svou dominanci v pokrytí lesními porosty díky výraznému zastoupení lesů již v minulosti (Provodov 33,48 %, Jasenná 18,45 %, Zděchov 12,84 %, Hutisko 38,65 %).

Správnost Štikova zařazení zkoumaných obcí do jednotlivých oblastí intenzity salašnictví dokládají nejen zjištěná specifika salašnictví, způsob osídlení a stav a změny využití krajiny, ale také zjištěná salašnická toponyma: v Provodově a v Jasenné byla doložena pouze toponyma, kterým Štika přikládá menší význam a řadí je spíše do okrajových oblastí intenzity salašnictví (Salaše, Pod Kolibú, Horní Košařiska apod.); naopak pouze ve Zděchově a v Hutisku byla doložena toponyma, kterým Štika přikládá větší význam a řadí je do jádrových oblastí intenzity salašnictví (Kyčera, Polana, Grůň apod.). Na jejich uchování, respektive užívání do dnešních dní má vliv vícero faktorů, např. zda daná lokalita byla v historii majetkem vrchnosti nebo jak významná je pro obyvatelstvo daná lokalita v současnosti.

9. Summary

Solitude farmers' and Wallachian colonization, which largely influenced the appearance of Wallachian landscape, was at the beginning of the settlement of the two youngest villages that are being investigated: Hutisko and Zděchov (17th century). From the same century, this of colonization largely populated the area of Jasenná. In the case of Provodov, solitude farmers' colonization took place from the 2nd half of 19th century. "Salašnictví" way of farming, that came, together with Wallachian shepherds, from eastern parts of Carpathian Mountains, was the strongest in Hutisko and Zděchov thanks to the presence of Wallachian right and Wallachian guardian. Hutisko was a centre of "salašnictví" way of farming from its beginning, because its mayor way a Wallachian guardian as well. In areas of both villages, we know about the presence of large nobility's pastures. In Jasenná, we know about "salašnictví" from 17th century, but we do not know about nobility's pastures. In Provodov, "salašnictví" began in the 2nd half of 18th century. Here, we know about nobility's sheep herds, but we do not know about nobility's pastures.

As for the 1st third of 19th century, we know that citizens of Hutisko practised "salašnictví" in their own direction on large pastures. In the case of Zděchov, Jasenná, and Provodov, citizens integrated "salašnictví" into three-field system thanks to the existence of fallows. Permanent grass cover and fallows were used for the pasture. In the case of Zděchov, we can see an interesting situation, where nobility practised "salašnictví" on large pastures around the village, whereas citizens practised "salašnictví" on smaller pastures, surrounded by fallows.

The decline of "salašnictví" way of farming in the studied villages is connected to the changes of the 2nd half of 19th century, when the population was growing, the agriculture was being intensified, pastures and fallows were being afforested, and people tended to breed beef cattle. The first decline of "salašnictví" came in Provodov in the 2nd half of 19th century because of a large solitude farmers' colonization; "salašnictví" way of farming lasted for about one century. The decline of "salašnictví" in Jasenná and Zděchov came in the beginning of 20th century because of the intensification of the agriculture. Thanks to preserved remains of large pastures, "salašnictví" in Hutisko declined around the World War II.

The state and changes of the land use between the 1st third of 19th century and the present day are a result of the combination of physical-geographical and socio-economical conditions. As for the physical-geographical conditions, the more we get to the core area of the intensity of "salašnictví", the harder climatic and terrain conditions occur. Among socio-economical conditions, we count "salašnictví" way of farming and the intensification of the agriculture (as mentioned above). Additionally, among these conditions, we count the social-

istic collectivization of the agriculture, which lead to the breeding of cattle herd, and the consequent spread of permanent grass cover, at the expense of fields. Cattle herd farming is prevalent in the studied villages till the present day.

As for the changes of the land use itself, we can see the decrease of fields (Provodov 4,02 %, Jasenná 1,37 %, Zděchov 0,03 %, Hutisko 0,11 %) and permanent grass cover (Provodov 35,36 %, Jasenná 30,41 %, Zděchov 28,51 %, Hutisko 18,94 %) in the direction to the core area of the intensity of “salašnictví” at the present time. In the same direction, the percentage of forests increases (Provodov 53,66 %, Jasenná 62,48 %, Zděchov 66,39 %, Hutisko 72,54 %). The decreasing percentage of fields is in the direct connection to the increase of the difficulty of natural conditions. The decreasing percentage of permanent grass cover corresponds with the former percentage of fields (Provodov 49,09 %, Jasenná 53,51 %, Zděchov 34,79 %, Hutisko 15,45 %), because they were primarily turned into a grass cover. This tendency is valid even though the percentage of fields in Jasenná was higher than in Provodov, because a lot of fields in Jasenná used to be fallows, that were primarily afforested, whereas many fallows in Provodov were used more effectively thanks to the solitude-farmers’ colonization, thus they were consequently turned into the grass cover. The increase of percentage of forests in the direction to the core area of the intensity of “salašnictví” corresponds with the afforestation of permanent grass covers (Provodov 14,68 %, Jasenná 25,45 %, Zděchov 49,52 %, Hutisko 43,98 %). Despite the fact that the percentage of permanent grass covers was higher in Zděchov than in Hutisko, Hutisko remained to be dominant in the quantity of forest covers thanks to its former dominancy of forest covers (Provodov 33,48 %, Jasenná 18,45 %, Zděchov 12,84 %, Hutisko 38,65 %).

The correctness of Štika’s categorization of the studied villages into given areas of the intensity of “salašnictví” farming is supported by the discovered specifics of “salašnictví”, by the way of the settlement, and by the state and changes of the land use and land cover. In addition, his correctness is supported by the discovered toponyms of “salašnictví”: in Provodov and Jasenná, we have found toponyms of a lower importance (Salaše, Pod Kolibú, Horní Košariska etc.), that are defined to be located in the edge areas of the intensity of “salašnictví”; only in Zděchov and Hutisko, we have found toponyms of a higher importance (Kyčera, Grůň, Polana etc.), that are defined to be located in the core areas of the intensity of “salašnictví”. There are many factors that determined the preservation or the usage of the “salašnictví” toponyms till the present day. E. g., whether the given locality was a property of the nobility, or how important the locality is for people in the present day.

10. Použité zdroje

Literární publikace

BOLTIŽIAR, M. a OLAH, B. (2009): Krajina a jej štruktúra. Mapovanie, zmeny a hodnotenie. Nitra: Fakulta prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 148 s. ISBN 978-80-8094-552-7

BECLAR, V. a kol. (2006): Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005: I. díl. Praha: Český statistický úřad. 759 s. ISBN 80-250-1310-3

HANULÍK, P. (2017): Vývoj valašského osídlení v k. ú. Jasenná na Moravě. Bakalářská práce. 68 s.

HRBÁČEK, K. (1985): Historie obce Zděchova od jejího osídlení po dnešek. Kyjov: Moravské tiskařské závody. 29 s.

HRBÁČEK, K. a KOCOUREK, P. (2012): Kamenní svědkové valašské historie ve Zděchově. Ostrava: Printo, spol. s. r. o. 75 s.

HRNČIAROVÁ, T., MACKOVČIN, P., ZVARA, I. et al. (2009): Atlas krajiny České republiky. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky; Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví. 331 s. ISBN: 978-80-85116-59-5.

KAZMÍŘ, S. (2001): Slovník valašského nářečí. Vsetín: Dalibor Malina. 518 s. ISBN 80-903010-1-0

KOLEJKA, J. (2013): Nauka o krajině: geografický pohled a východiska. Praha: Academia, 439 s. ISBN 978-80-200-2201-1.

KRAMOLIŠ, Č. (1907): Vlastivěda moravská: Rožnovský okres. Brno: Musejní spolek v Brně.

LÁZNIČKA, Z. (1946): Typy venkovského osídlení na Moravě. Brno: Česká společnost zeměpisná. 57 s.

MACŮREK, J. (1959): Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století. Ostrava: Krajské nakladatelství v Ostravě. 527 s.

MÜLLER, F. (1975): Provodov v minulosti. Provodov: MNV. 146 s.

OBECNÍ KRONIKA JASENNÁ. 1958. Inventární číslo: 3. Evidenční číslo: 3. Fond: MNV Jasenná (1957–1960).

PEŘINKA, V. (1907): Vlastivěda moravská: Vizovský okres. Brno: Musejní spolek v Brně. 257 s

QUITT, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. Praha: Academia.

Štika, J. (1973): Rozšíření karpatské salašnické kultury na Moravě. In Český lid. 48. ročník. 3. číslo. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. S. 97-105. ISSN: 0009-0794.

ŠTIKA, J. (1973): Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj. Ostrava: Profil. 87 s. ISBN: 978-80-254-0836.

ŠTIKA, J. (2007): Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě. 237 s. ISBN: 978-80-254-0836-0

INTERNETOVÉ ZDROJE

CENIA. Kontaminovaná místa. 2009. Česká informační agentura životního prostředí [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <https://kontaminace.cenia.cz/>

ČHMÚ. Mapy charakteristik klimatu. 2017. Český hydrometeorologický ústav [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <http://portal.chmi.cz/historicka-data/pocasi/mapy-charakteristik-klimatu#>

ČÚZK. Katalog objektů ZABAGED. 2014. Český úřad zeměměřický a katastrální [online]. [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: http://geoportal.cuzk.cz/Dokumenty/KATALOG_OBJEKTU_ZABAGED_2014.pdf

ČÚZK. Ortofoto České republiky - úvod. 2017. Český úřad zeměměřický a katastrální. [online]. [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: [http://geoportal.cuzk.cz/\(S\(kb51v5mrqkfaguls5d41ulsc\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&text=ortofoto_info&side=ortofoto](http://geoportal.cuzk.cz/(S(kb51v5mrqkfaguls5d41ulsc))/Default.aspx?mode=TextMeta&text=ortofoto_info&side=ortofoto)

ČSÚ. Vše o území VDB. 2012a. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__43__585301#

ČSÚ. Vše o území VDB. 2012b. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__43__585661#

ČSÚ. Vše o území VDB. 2012c. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__43__545244#

ČSÚ. Vše o území VDB. 2018a. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__585301#

ČSÚ. Vše o území VDB. 2018b. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__585661#

ČSÚ. Výstupní objekt VDB. 2018c. Český statistický úřad [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__545244#

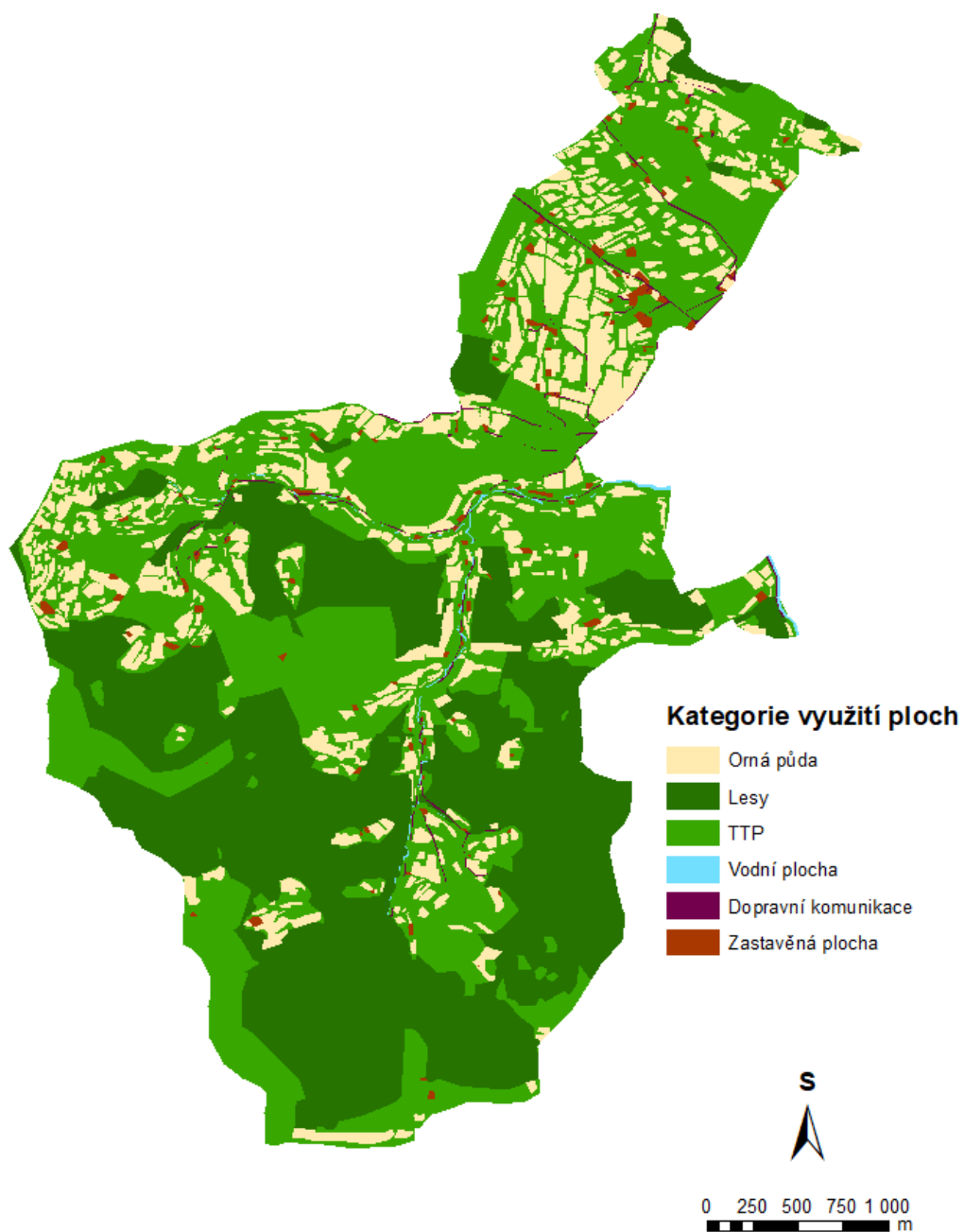
DVOŘÁK, et al. Úvod do studia dějepisu. 2014. 1. díl. Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/130405>

- HAUSEROVÁ, Milena. Pomůcka pro používání základních historických map. 2015. Ústav památkové péče FA ČVUT v Praze [online]. [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://pamatky-facvut.cz/download/dokumenty/pomucka.pdf>
- HLAVAČKA, M. et al. (2012): Revoluční rok 1848. Česká televize [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1144928-revolucni-rok-1848>
- HRUBAN. Javorníky. 2014a. Moravské-Karpaty.cz [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://moravske-karpaty.cz/prirodni-pomery/geomorfologie/javorniky/>
- HRUBAN. Vizovické vrchy. 2014b. Moravské-Karpaty.cz [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <http://moravske-karpaty.cz/prirodni-pomery/geomorfologie/vizovicka-vrchovina/>
- HRUBAN. Hostýnsko-vsetínská hornatina. 2015a. Moravské-Karpaty.cz [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <http://moravske-karpaty.cz/tag/hostynsko-vsetinska-hornatina/>
- HRUBAN. Rožnovská brázda. 2015b. Moravské-Karpaty.cz [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <http://moravske-karpaty.cz/tag/roznovska-brazda/>
- CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE. PP Čertův kámen. 2018a. Chráněná území Zlínského kraje [online]. [cit. 2019-03-18]. Dostupné z: https://nature.hyperlink.cz/zlinsko/Certuv_kamen.htm
- CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE. PP Poskla. 2018b. Chráněná území Zlínského kraje [online]. [cit. 2019-03-06]. Dostupné z: <https://nature.hyperlink.cz/vsetinsko/Poskla.htm>
- CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE. PP Prūkopa. 2018c. Chráněná území Zlínského kraje [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://nature.hyperlink.cz/zlinsko/Prukopa.htm>
- CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE. PP Uherská. 2019. Chráněná území Zlínského kraje [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <https://nature.hyperlink.cz/vsetinsko/Uherska.htm>
- MAPY. Turistické mapy a cyklomapy. 2019. Mapy.cz [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?>
- MZA. D9 Indikační skici. Moravský zemský archiv v Brně [online]. [cit. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://www.mza.cz/indikacniskici/index.php>
- OBEC HUTISKO-SOLANEC. Historie Hutiska. 2017. Hutisko-Solanec [online]. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://www.hutisko-solanec.eu/historie-hutiska/ds-1009/p1=1188>
- OBEC ZDĚCHOV. Historie obce. 2004–2049. Zděchov – oficiální stránky obce [online]. [cit. 2019-03-13]. Dostupné z: <http://www.zdechov.cz/index.php?page=historie&sub=obec>
- STRÁŽNÁ. 2019. Zemědělské družstvo Strážná [online]. [cit. 2019-03-21]. Dostupné z: <http://www.zdvstrazna.cz/>

11. Seznam příloh

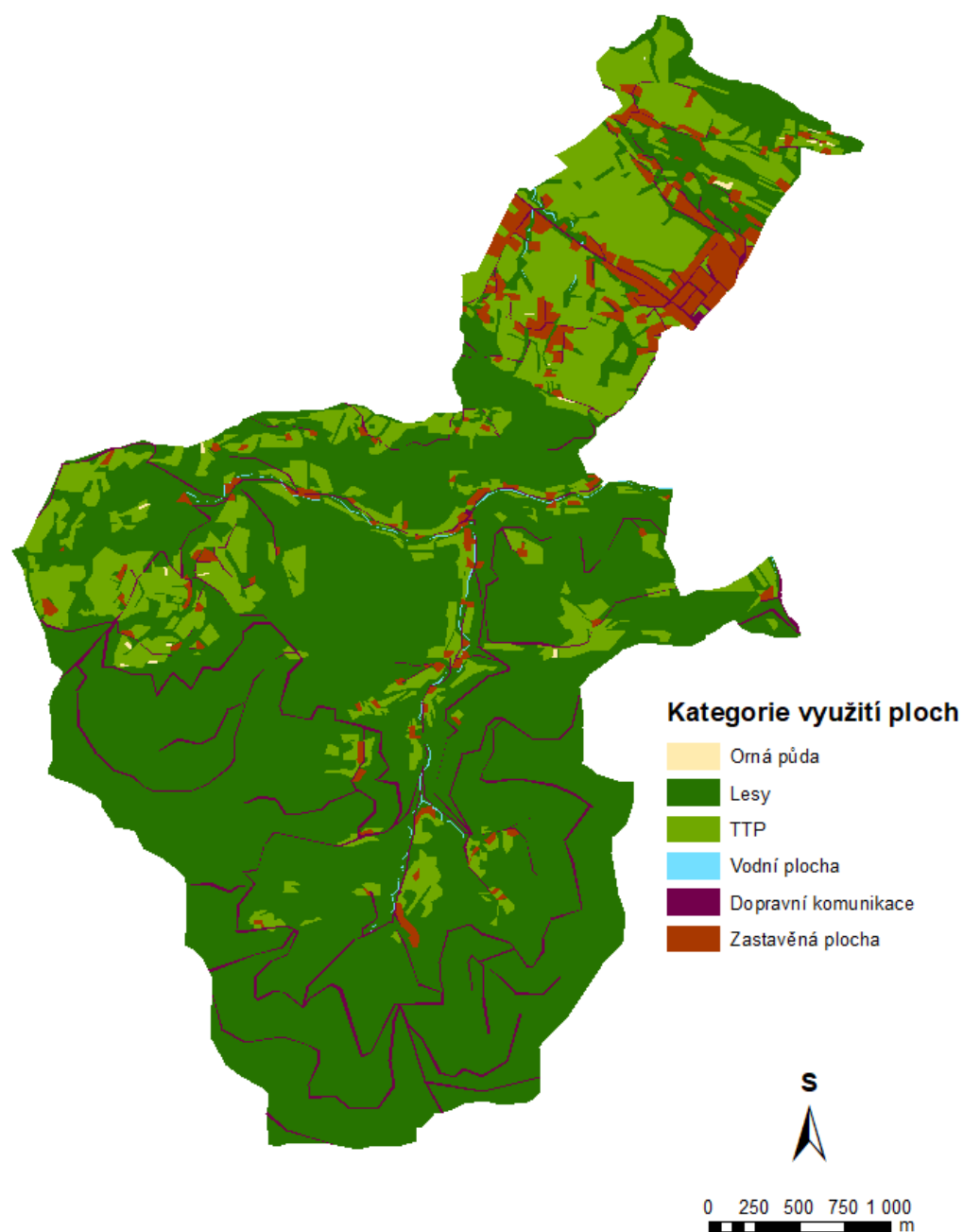
- Mapová příloha 1: Využití krajiny v k. ú. Hutisko v roce 1833
- Mapová příloha 2: Využití krajiny v k. ú. Hutisko v roce 2016
- Mapová příloha 3: Změny orné půdy v k. ú. Hutisko, 1833–2016
- Mapová příloha 4: Změny lesů v k. ú. Hutisko, 1833–2016
- Mapová příloha 5: Změny trvalého travního porostu v k. ú. Hutisko, 1833–2016
- Mapová příloha 6: Využití krajiny v k. ú. Zděchov v roce 1829
- Mapová příloha 7: Využití krajiny v k. ú. Zděchov v roce 2016
- Mapová příloha 8: Změny orné půdy v k. ú. Zděchov, 1829–2016
- Mapová příloha 9: Změny lesů v k. ú. Zděchov, 1829–2016
- Mapová příloha 10: Změny trvalého travního porostu v k. ú. Zděchov, 1829–2016
- Mapová příloha 11: Využití krajiny v k. ú. Jasenná na Moravě v roce 1829
- Mapová příloha 12: Využití krajiny v k. ú. Jasenná na Moravě v roce 2016
- Mapová příloha 13: Změny orné půdy v k. ú. Jasenná na Moravě, 1829–2016
- Mapová příloha 14: Změny lesů v k. ú. Jasenná na Moravě, 1829–2016
- Mapová příloha 15: Změny trvalého travního porostu v k. ú. Jasenná na Moravě, 1829–2016
- Mapová příloha 16: Využití krajiny v k. ú. Provodov na Moravě v roce 1828
- Mapová příloha 17: Využití krajiny v k. ú. Provodov na Moravě v roce 2016
- Mapová příloha 18: Změny orné půdy v k. ú. Provodov na Moravě, 1828–2016
- Mapová příloha 19: Změny lesů v k. ú. Provodov na Moravě, 1828–2016
- Mapová příloha 20: Změny trvalého travního porostu v k. ú. Provodov na Moravě, 1828–2016

VYUŽITÍ KRAJINY V K. Ú. HUTISKO v roce 1833

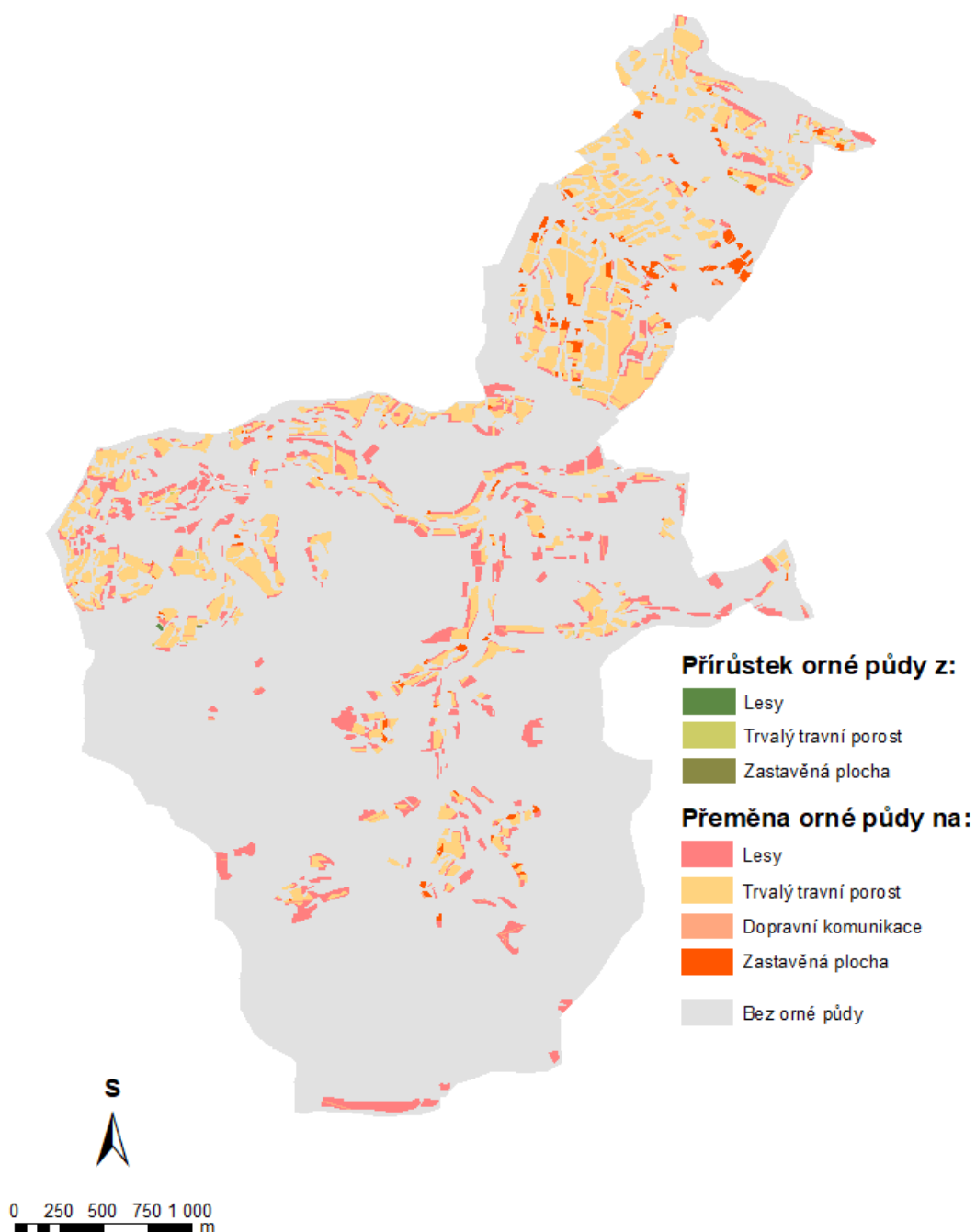
Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

VYUŽITÍ KRAJINY V K. Ú. HUTISKO v roce 2016

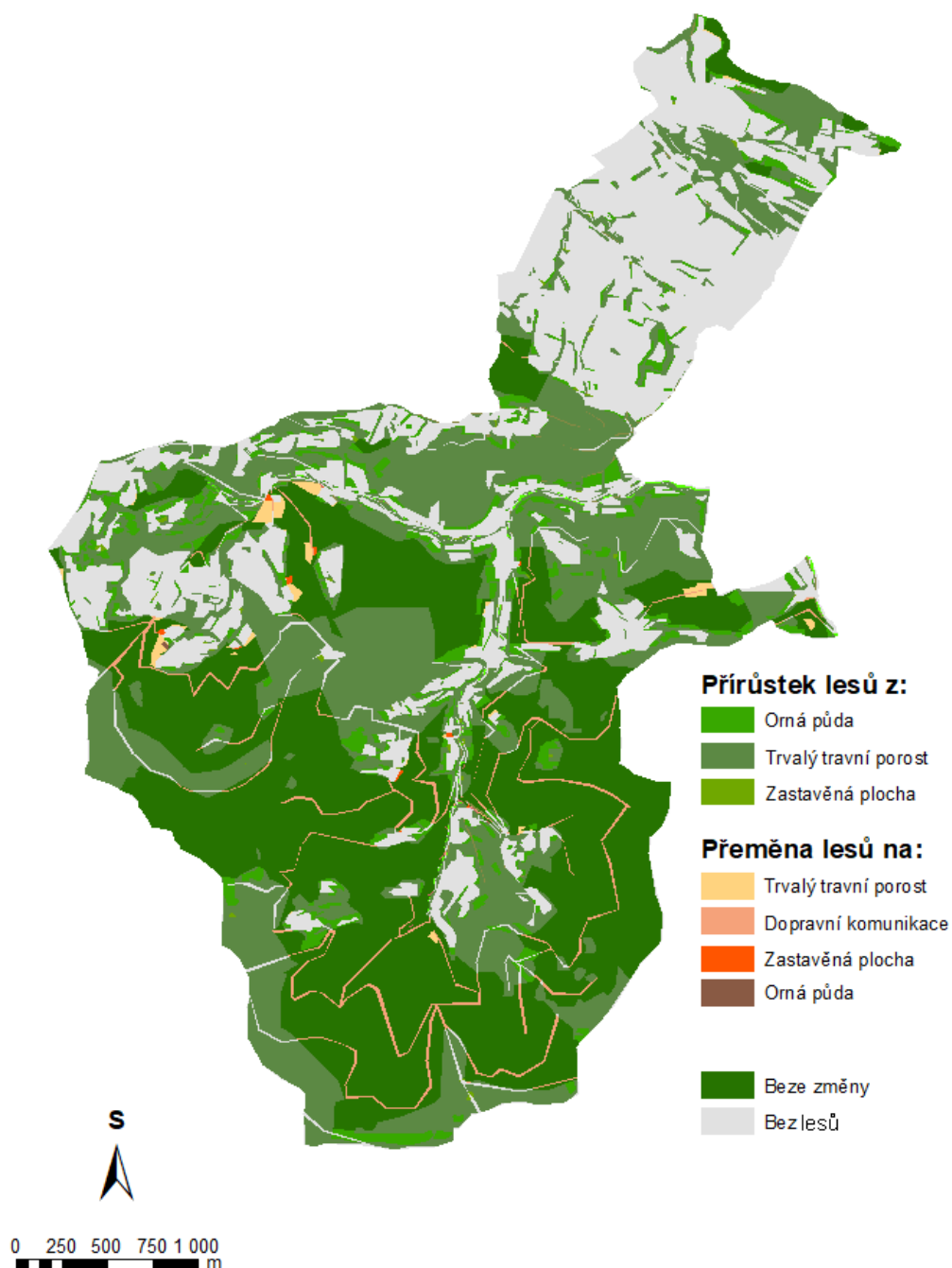
Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

ZMĚNY ORNÉ PŮDY V K. Ú. HUTISKO 1833-2016

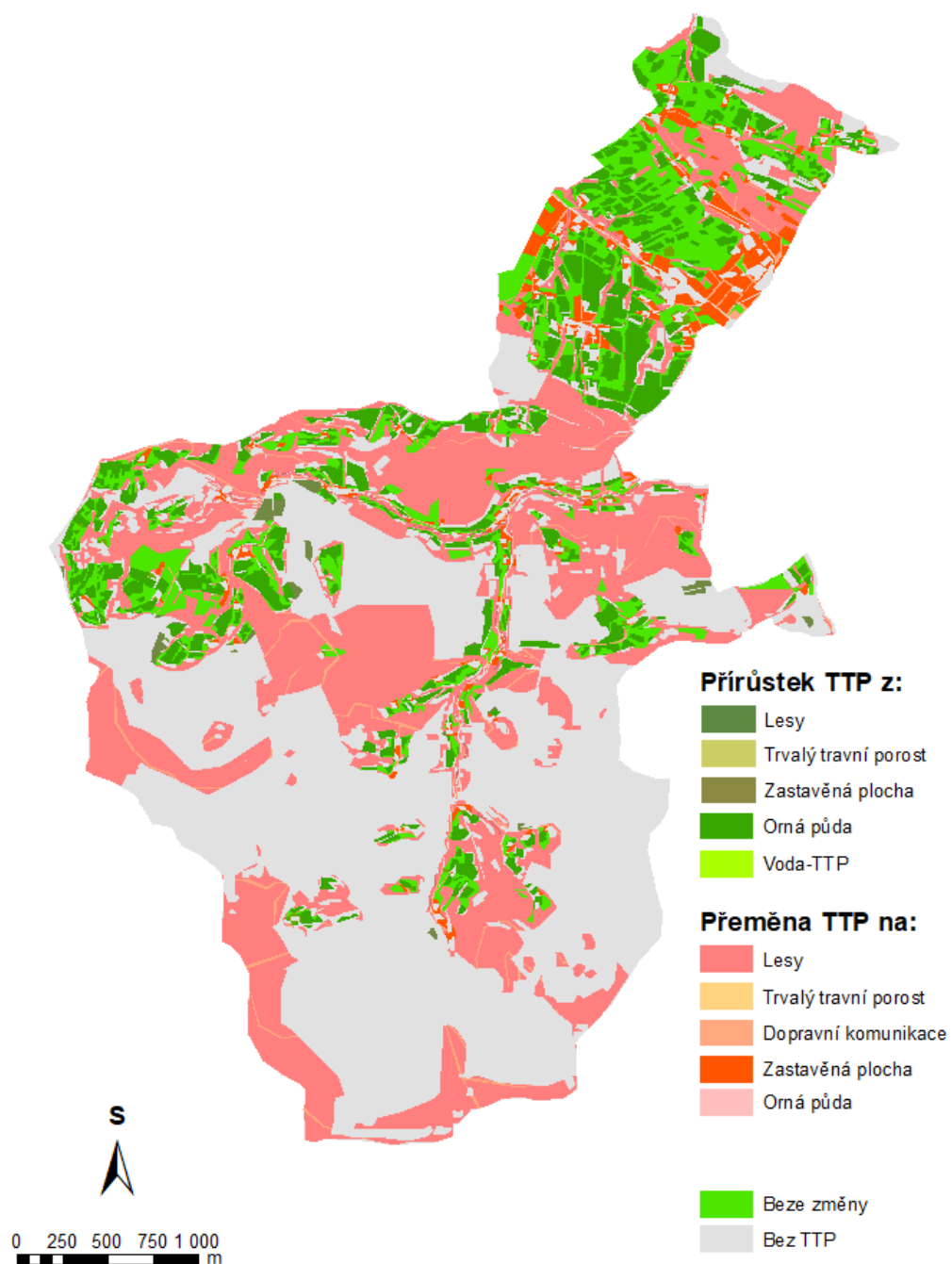
Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

ZMĚNY LESŮ V K. Ú. HUTISKO 1833-2016

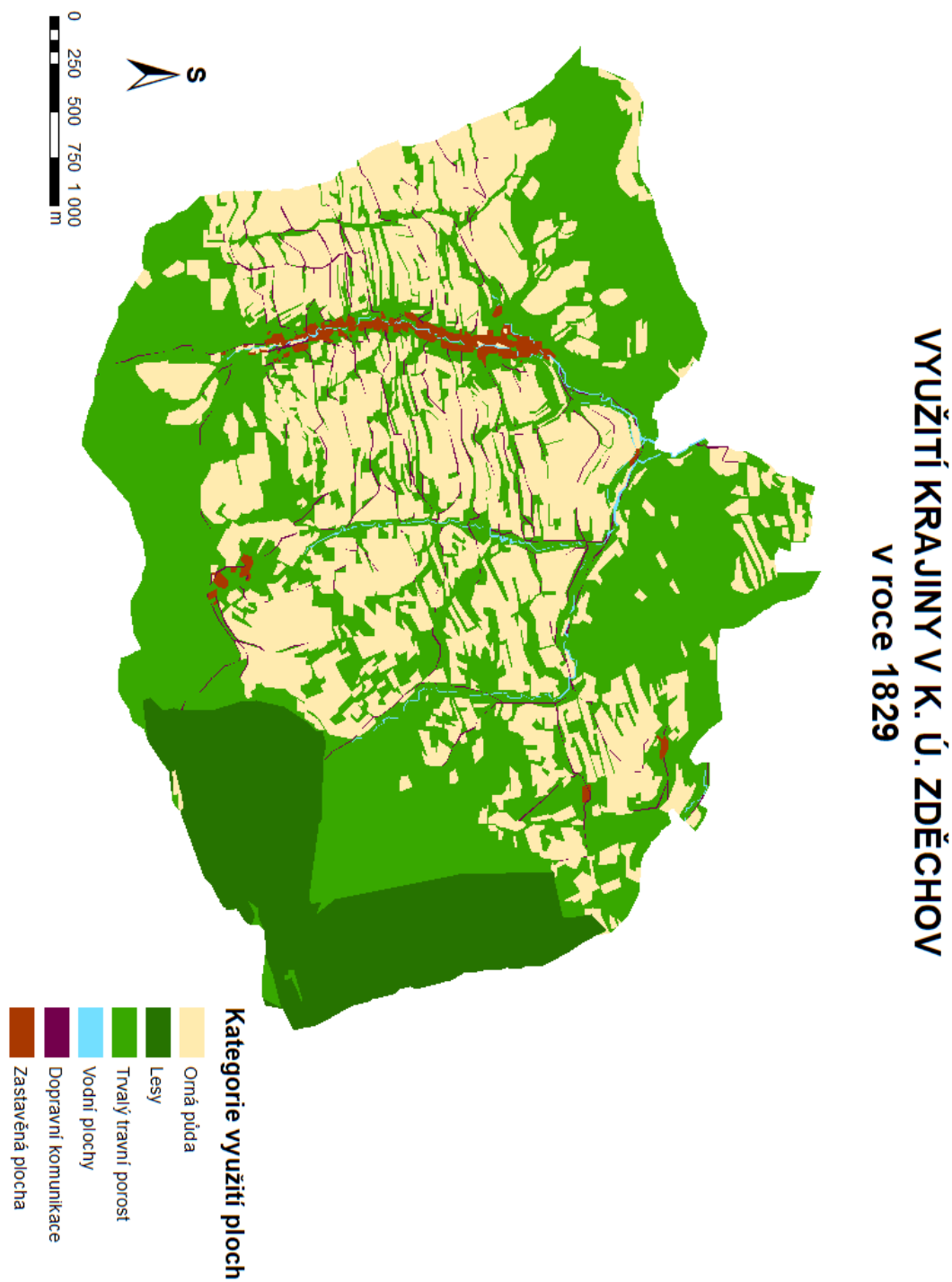

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

ZMĚNY TRVALÉHO TRAVNÍHO POROSTU V K. Ú. HUTISKO 1833-2016

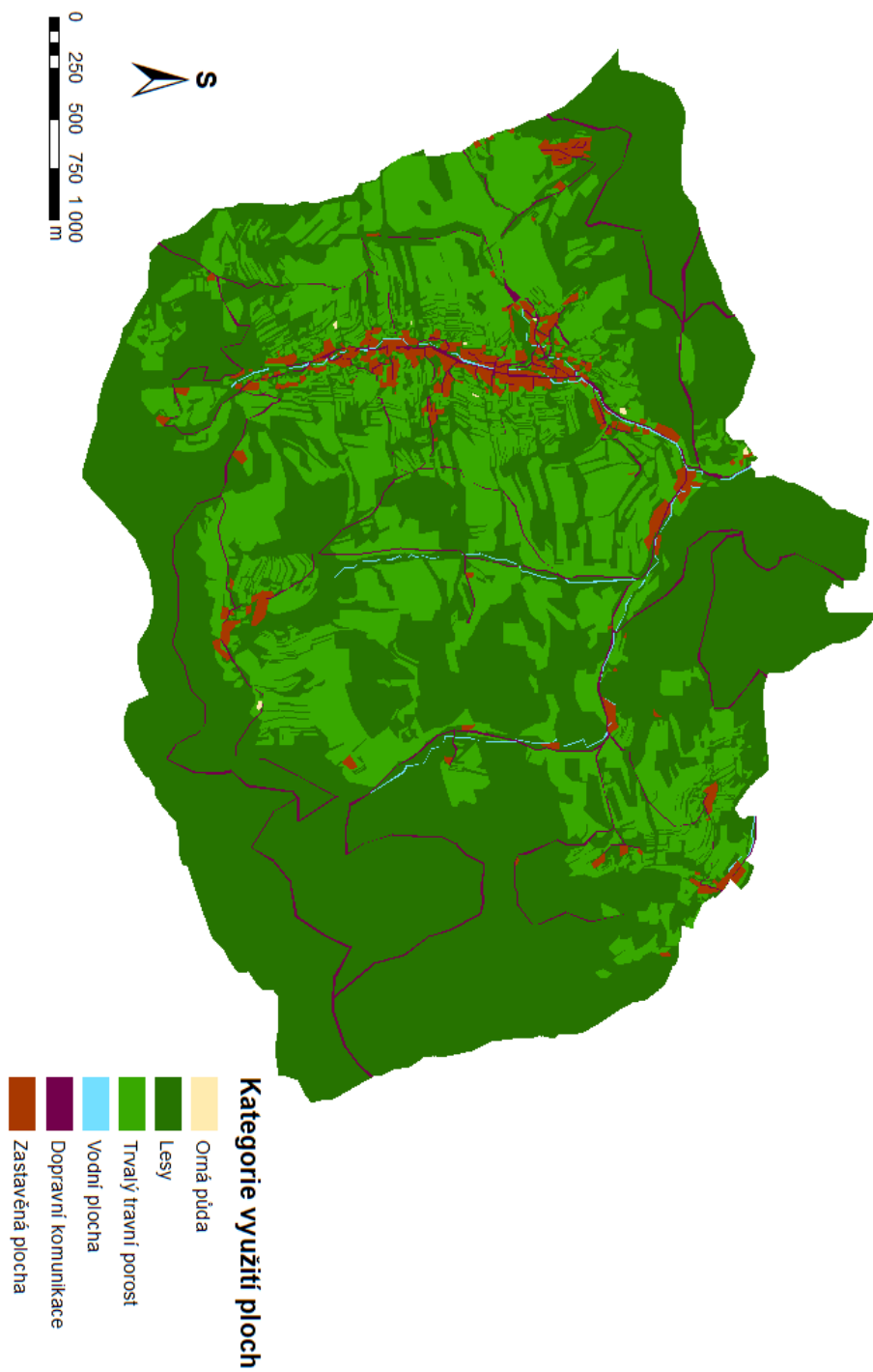

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

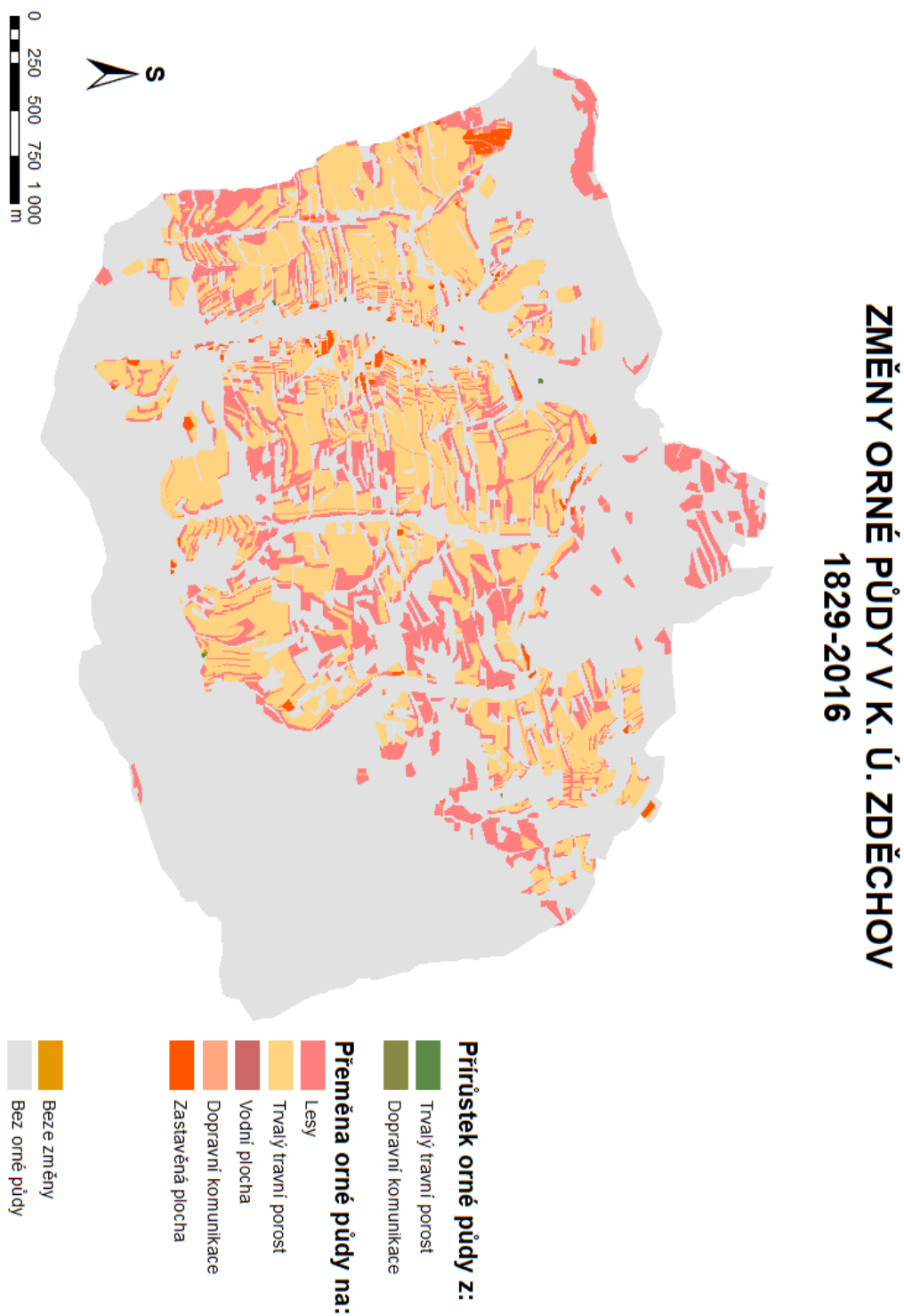

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

VYUŽITÍ KRAJINY V K. Ú. ZDĚCHOV v roce 2016

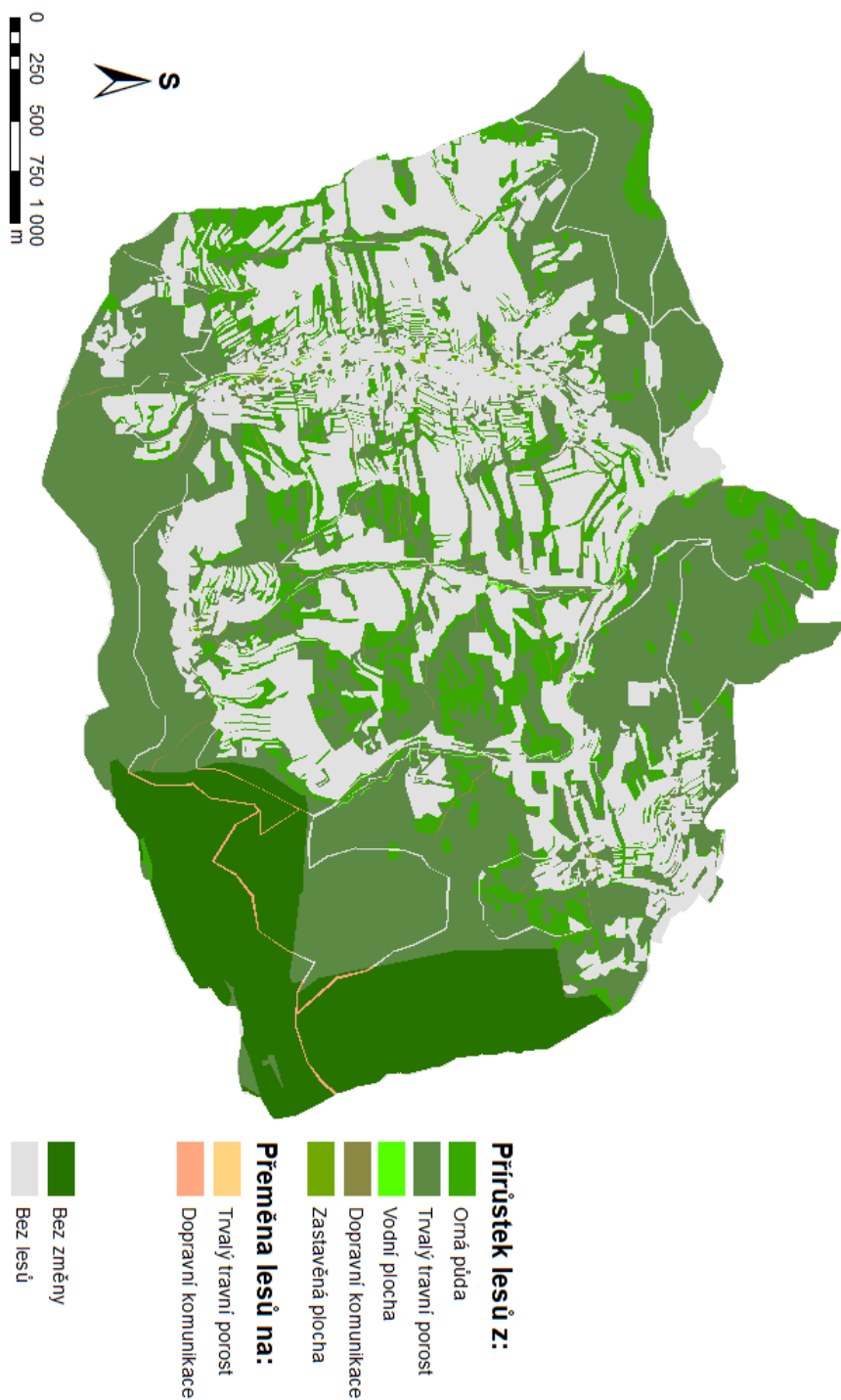

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

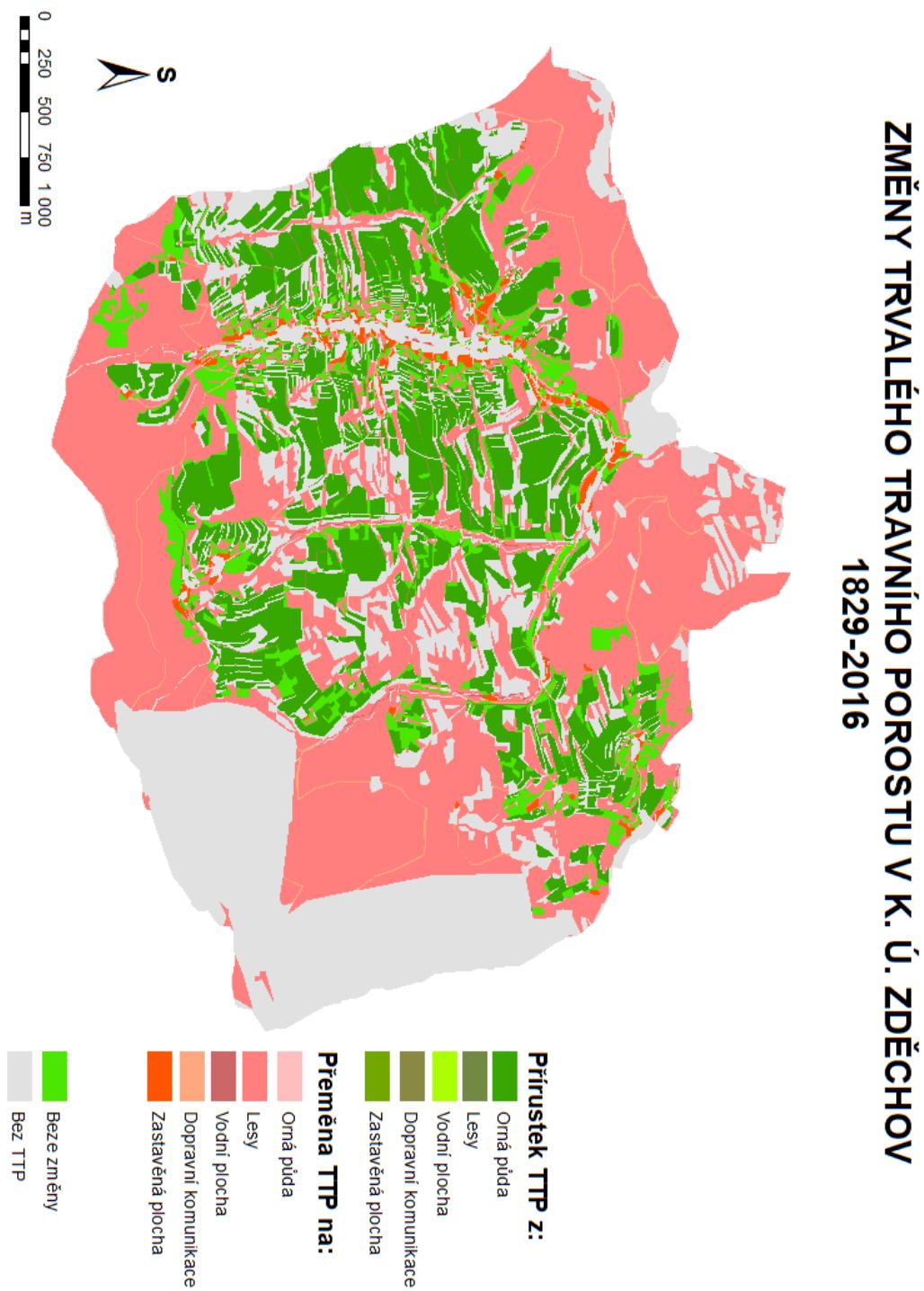

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

ZMĚNY LESŮ V K. Ú. ZDĚCHOV 1829-2016

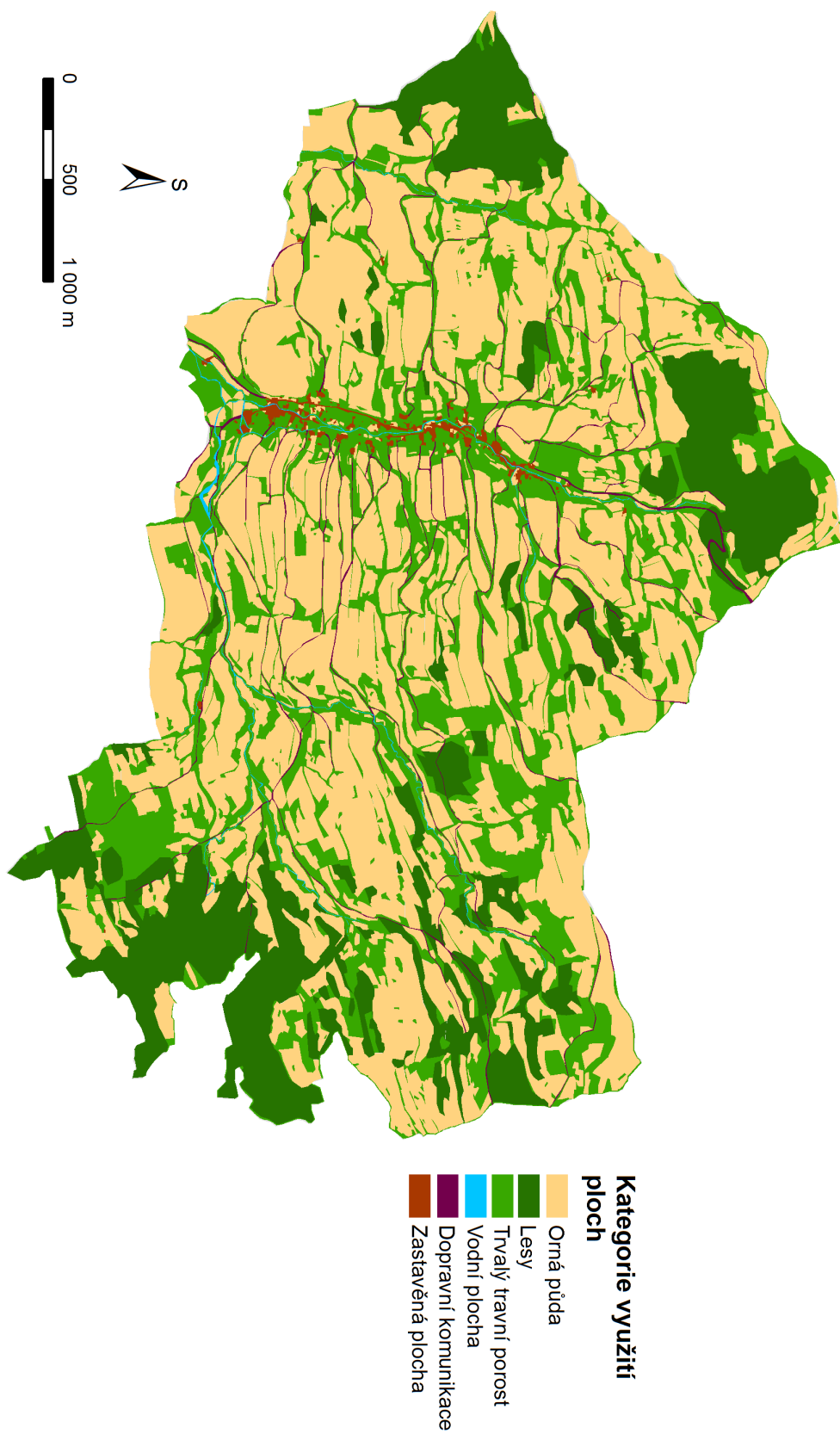
Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

VYUŽITÍ KRAJINY V K. Ú. JASENNÁ NA MORAVĚ

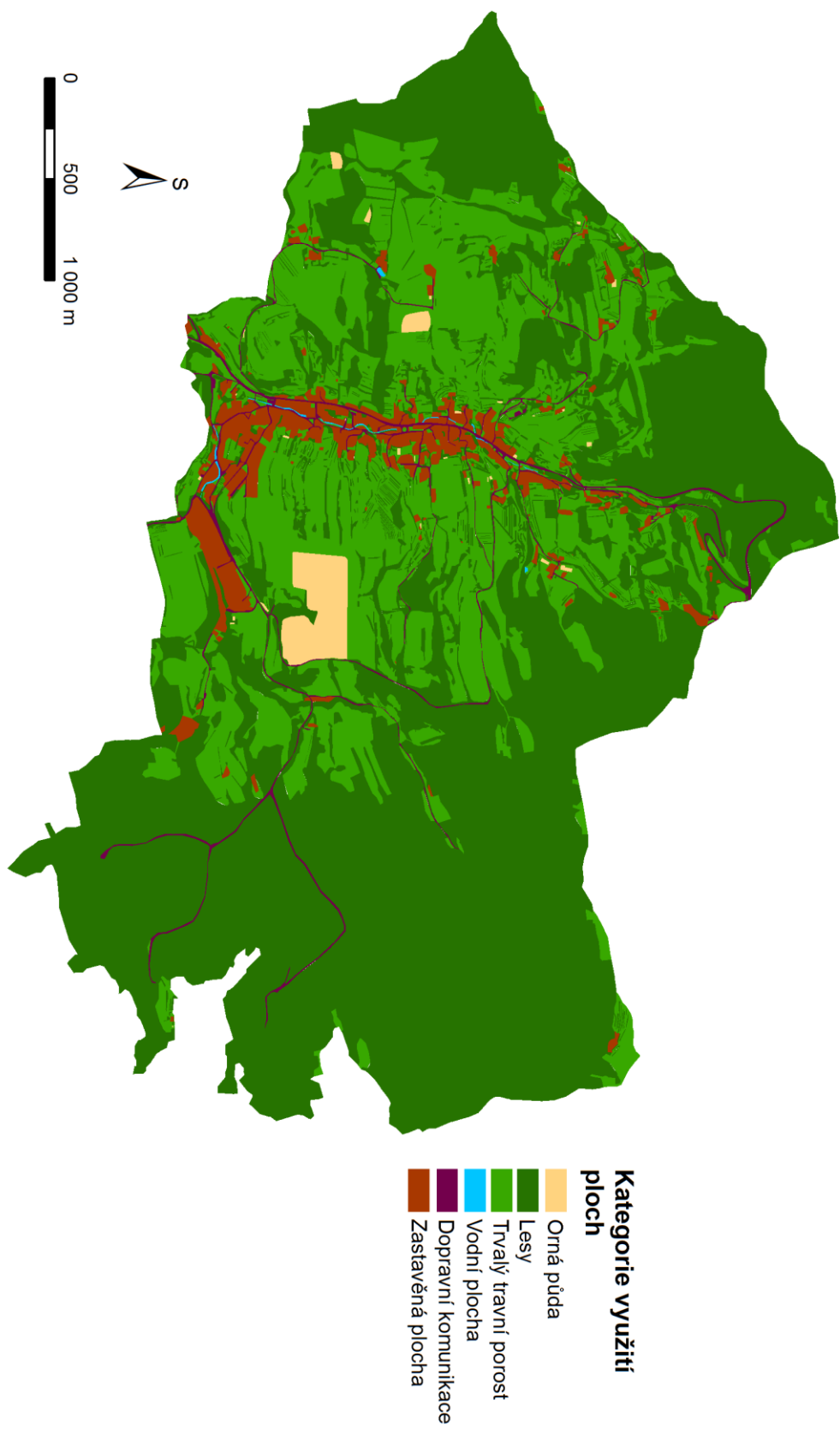
v roce 1829

Zdroj: Hanulík (2017)

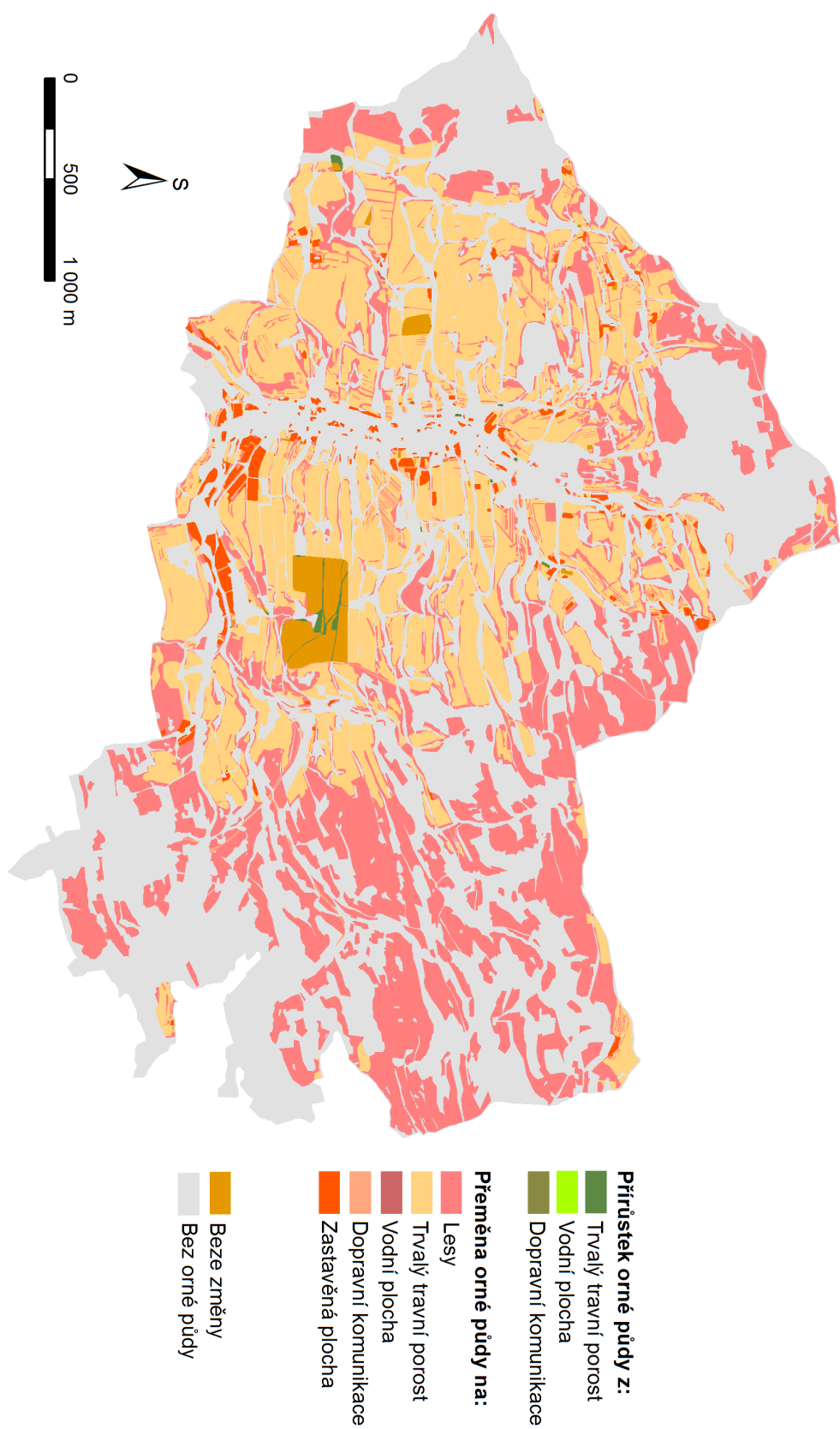
VYUŽITÍ KRAJINY V K. Ú. JASENNÁ NA MORAVĚ

v roce 2016

ZMĚNY ORNÉ PŮDY V K. Ú. JASENNÁ NA MORAVĚ

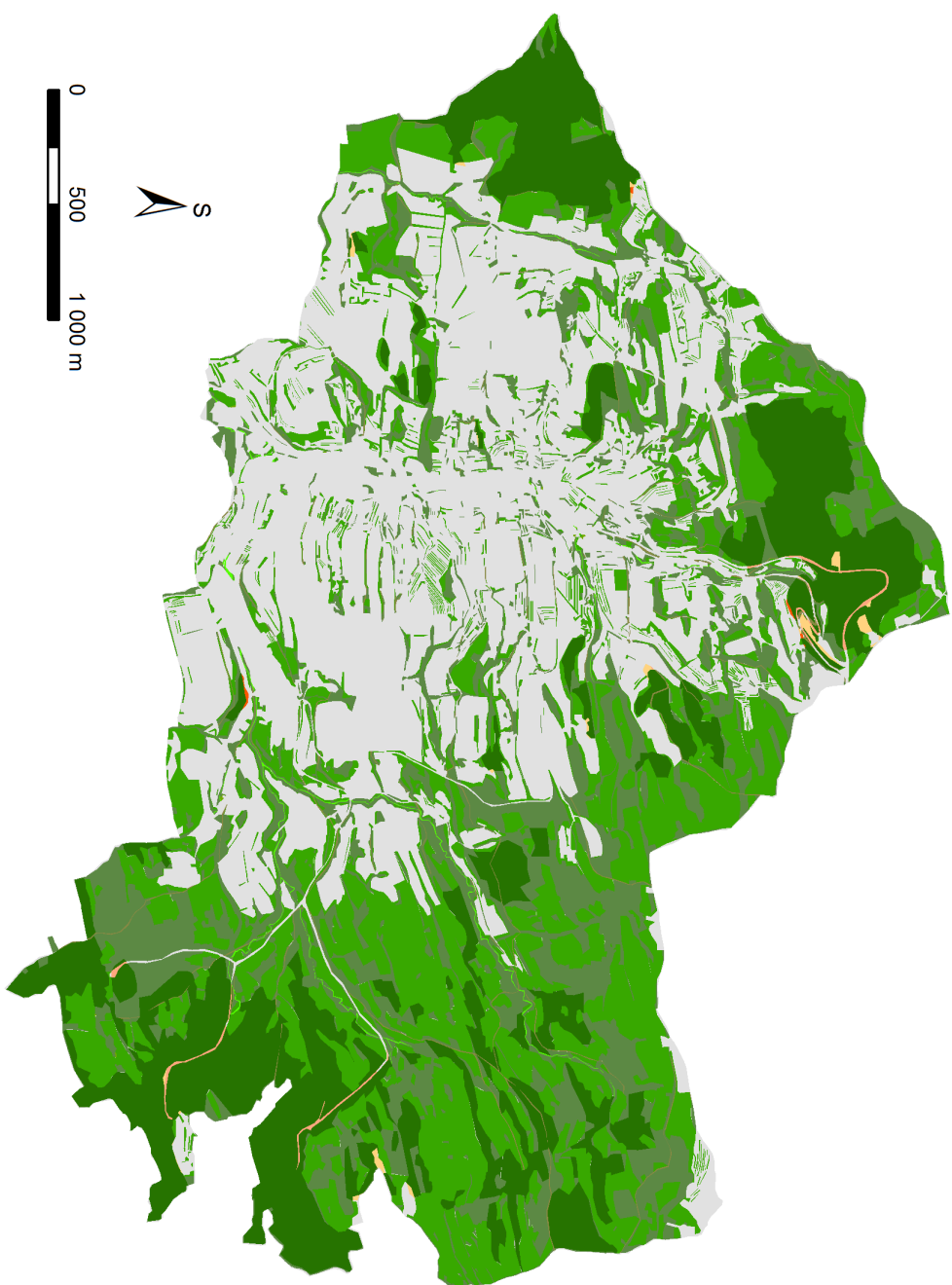
1829–2016

Zdroj: Hanulík (2017)

ZMĚNY LESŮ V K. Ú. JASENNÁ NA MORAVĚ

1829–2016

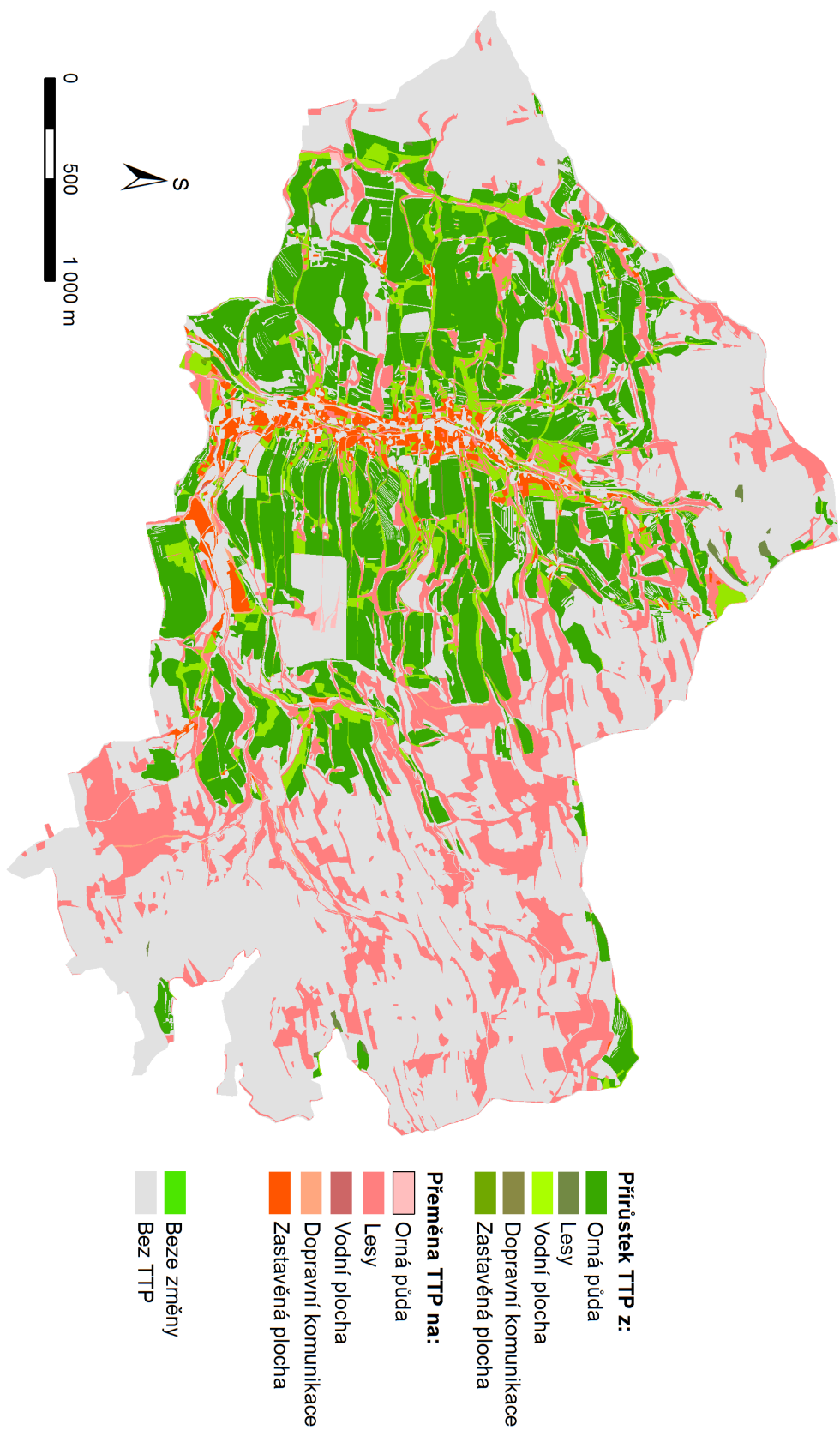

- Přirůstek lesů z:**
- Orná půda
 - Trvalý travní porost
 - Vodní plocha
 - Dopravní komunikace
 - Zastavěná plocha
- Přeměna lesů na:**
- Trvalý travní porost
 - Dopravní komunikace
 - Zastavěná plocha
- Beze změny**
- Bez lesního porostu

Zdroj: Hanulík (2017)

ZMĚNY TRVALÉHO TRAVNÍHO POROSTU V K. Ú. JASENNÁ NA MORAVĚ

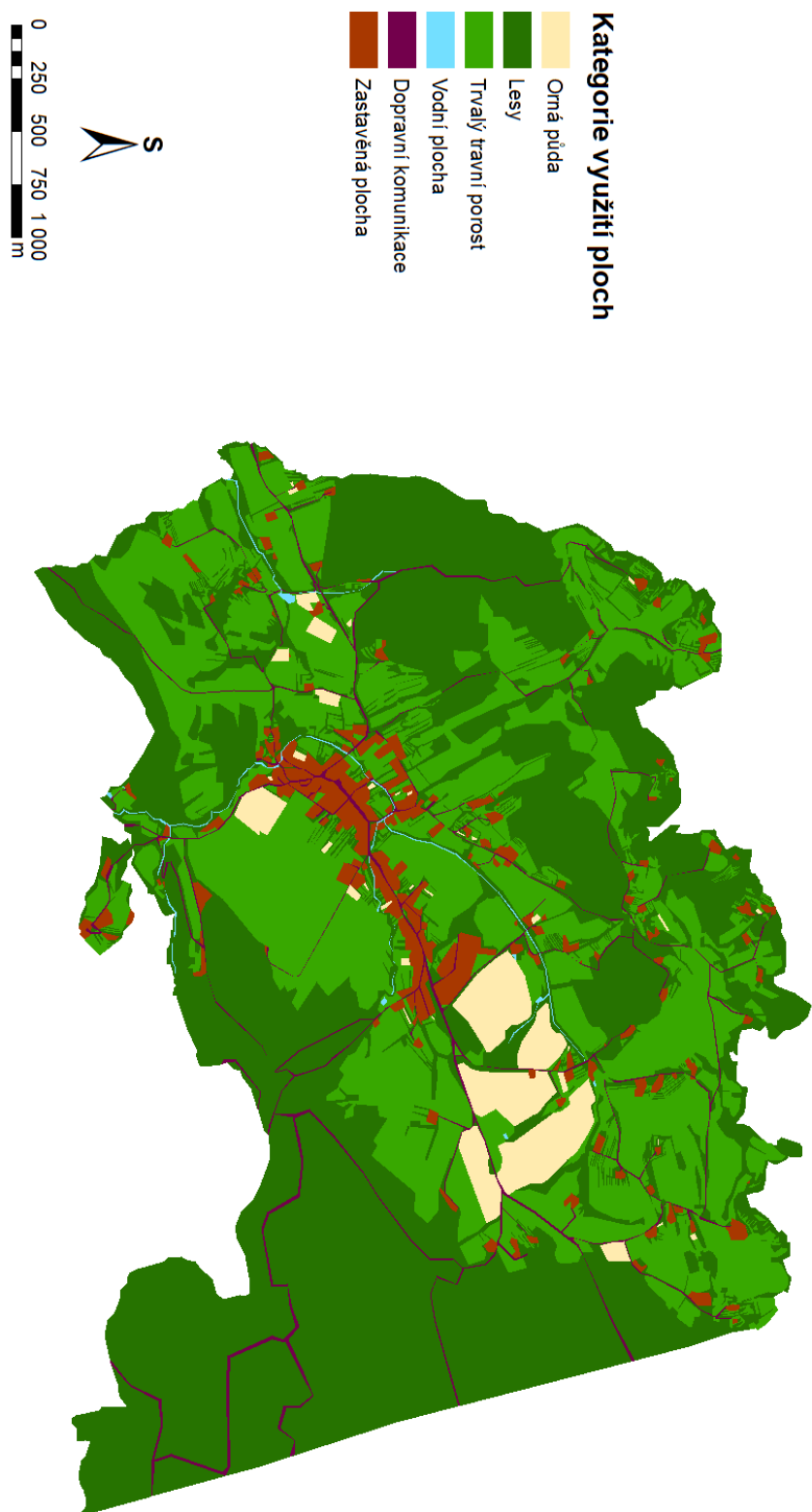
1829–2016

Zdroj: Hanulík (2017)

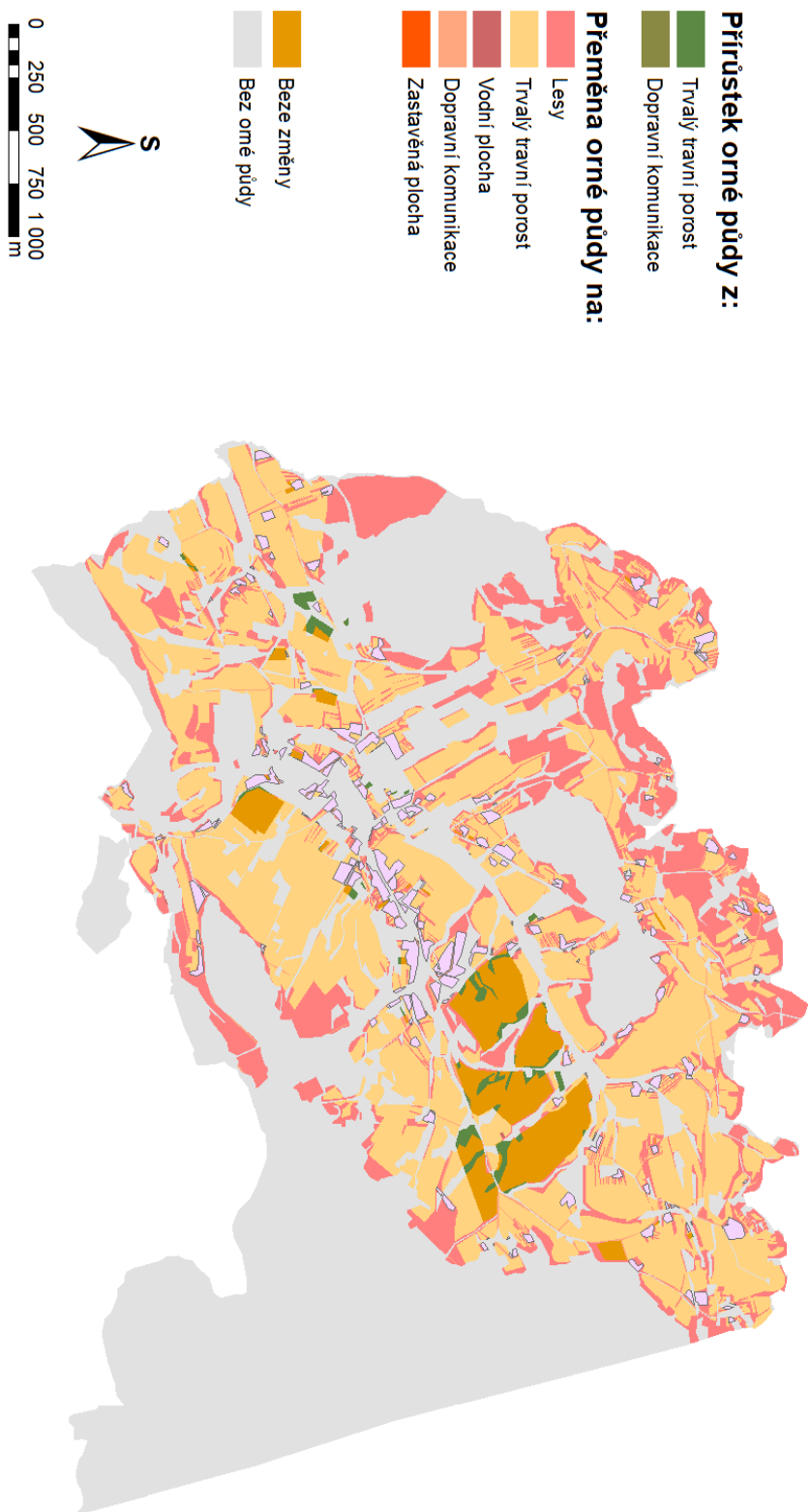

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

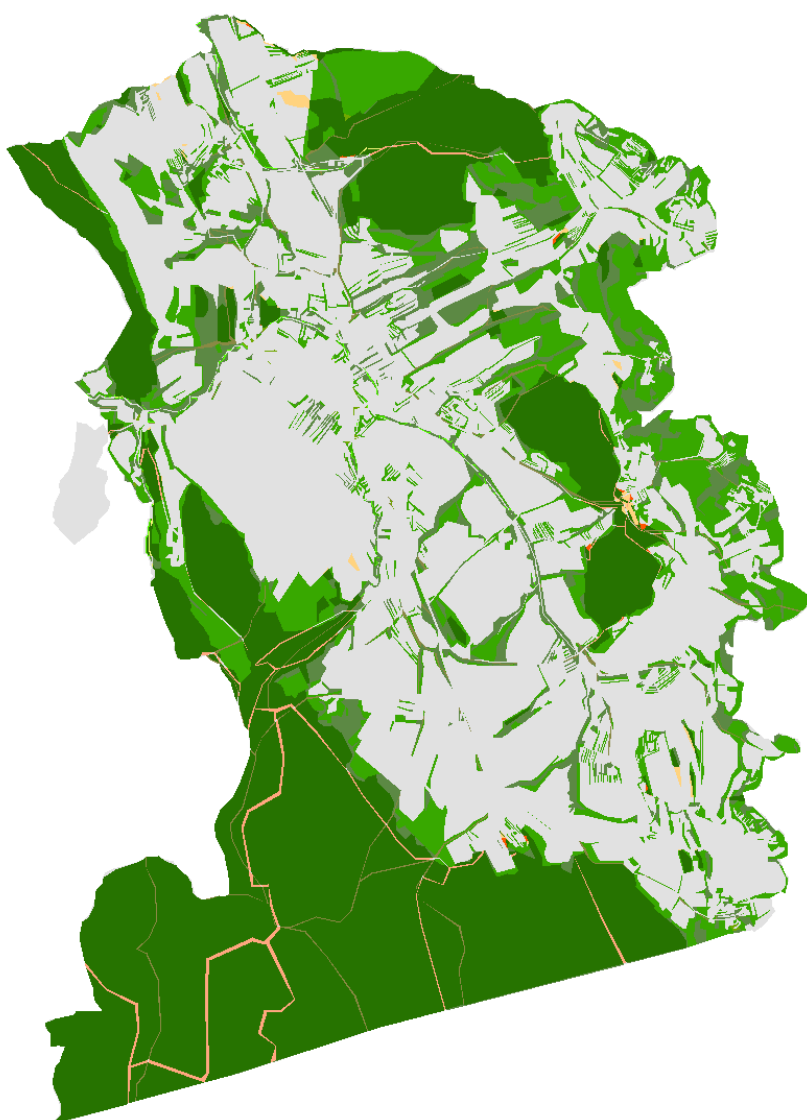
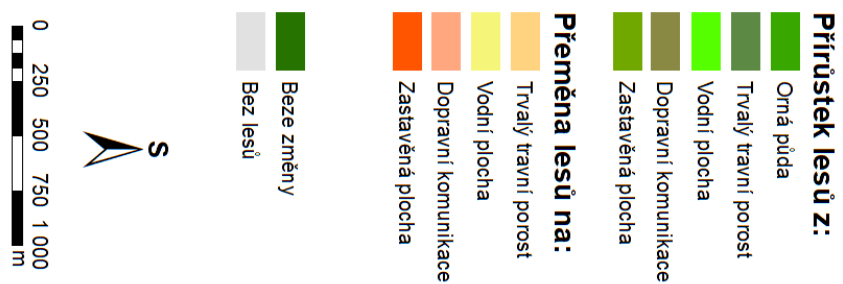

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Mapová příloha 18: Změny orné půdy v k. ú. Provodov na Moravě, 1828–2016

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

**ZMĚNY LESŮ V K. Ú. PROVODOV
1828-2016**

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2

Zdroj: ČÚZK (2017), vlastní zpracování v programu ArcGIS 10.2